TURUN YLIOPISTO

Evankeliumia venäläisille vai lännen aatteita itään?

Missio Leningrad ja Missio Volga Neuvostoliitossa sekä Venäjällä 1990–1992

Poliittinen historia
Pro gradu -tutkielma

Laatija:
Kalle Mäenpää

Ohjaaja:
Yliopistolehtori Mika Suonpää

30.4.2022
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta / Filosofian, valtio-opin ja poliittisen historian laitos

KALLE MÄENPÄÄ: Evankeliumia venäläisille vai lännen aatteita itään? Missio Leningrad ja Missio Volga Neuvostoliitossa sekä Venäjällä 1990–1992.
Pro gradu -tutkielma, 112 s.
Poliittinen historia
Huhtikuu 2022

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan eri kristillisten toimijoiden näkemyksiä Neuvostoliitossa ja Venäjällä järjestetyistä kristillisistä lähetystapahtumista Missio Leningradista ja Missio Volgasta vuosina 1990-1992. Missiot toteutettiin suomalaisten- ja venäläisten kristittyjen sekä yhdysvaltalaisen Campus Crusade for Christ-järjestön Euroopan osaston kanssa. Missioiden puhujana toimi suomalainen ev.lut. kirkon pappi ja Campus Crusade for Christ-järjestön Euroopan osaston johtaja Kalevi Lehtinen.

Tutkimukseni käsittelee sitä, millaisia näkemyksiä esitettiin Missio Leningradeista ja Missio Volgasta eri kristillisten toimijoiden ja kristillisten tahojen toimesta 1990- 1992. Tarkastelen näitä kysymyksiä Suomen ev.lut. kirkon, Venäjän ortodoksien, mission järjestäjien ja julkisessa lehdistössä käytyjen keskustelujen kautta. Tutkin millaisia näkemyksiä nämä eri tahot edustivat. Erosivatko niiden näkemykset missioista toisistaan ja jos erosivat, niin miten ne erosivat? Näkemyksiä missioista tarkastellaan Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen arkiston Itä-Euroopan työryhmän pöytäkirjojen, Kansallisarkiston sanomalehtiarkistosta ja digitaalisista-arkistoista löytyneiden lehtikirjoitusten sekä Olli Valtosen kirjoittaman Kalevi Lehtinen Jatkoaika- kirjan kautta. Lisälähteinä ovat toimineet äänitteet ja videotallenteet, joissa missiota käsitellään.

Tutkimus osoittaa, että Missio Leningradit eivät aiheuttaneet Suomen ev.lut. kirkon johdossa tai Venäjän ortodoksisen kirkon johdossa julkista reagointia. Missio Leningradien järjestäjät ja herätysliikkeiden edustajat kokivat Missio Leningradit menestyksellisenä herätyksen aikana pitkään kommunistisen ja ateistisen vallan alla olleille neuvostoliittolaisille. Missio Leningrad järjestettiin kahtena eri ajankohtana syksyllä 1990 ja keväällä 1991. Missio Leningradeja isomman huomion kohteeksi joutui Missio Volga, joka järjestettiin missiotapahtumien ketjuna eri puolella Volga-joen kaupunkeja Venäjällä syksyllä 1992. Venäjän ortodoksit olivat aluksi mukana missiossa, mutta vetäytyivät viime hetkellä pois sen virallisena yhteistyöjäsenenä. Tämän vetäytymisen voi nähdä ortodoksien kritiikkinä sitä erilaista evankeliumin esitystapaa kohtaan, jolla evankeliumi tuotiin Missio Volgassa esille. Toisaalta Venäjällä nouseva nationalismi kietoutui pian ortodoksisuuden kanssa yhteen ja länsimaalaiset julistajat nähtiin uhkaksi kansalliselle aatteelle.

Osa Suomen ev.lut. kirkon ulkomaanosaston Itä-Euroopan työryhmän edustajista ja kirkon johdosta, arkkipiispa John Vikströmin johdolla, otti julkisesti kriittisiä kannanottoja Missio Volgaa kohtaan. Suurimpana kritiikkinä oli, että Missio Volgan nähtiin edustavan proselytismiä, eli käännyttävän ortodokseja protestanttiseen uskoon. Toiseksi pelättiin, että Missio Volga heikentäisi Suomen ev.lut. kirkon ekumeenisia suhteita Venäjän ortodoksisen kirkon johtajien kanssa. Missioiden järjestäjät Kalevi Lehtisen johdolla kiistivät proselytismin ja näkivät, että he olivat auttamassa venäläisiä löytämään henkilökohtaisen uskon ja paikallisen ortodoksisen seurakunnan. Missioiden toteutustapaa he perustelivat sen käytännöllisyydellä ja toimivuudella. Missioiden järjestäjät näkivät ainutlaatuisen mahdollisuuden auttaa venäläisiä julistaessaan evankeliumia tänä poikkeuksellisena aikana.

Avainsanat: ateismi, Campus Crusade for Christ, ekumenia, evankelikaalinen oikeisto, herätysliikkeet, Kansan Raamattuseura, kirkkopolitiikka, kommunismi, lähetystyö, missio, nationalismi, Neuvostoliitto, Suomen evankelis-luterilainen kirkko, Venäjä, Venäjän ortodoksinen kirkko.

Sisällysluettelo

1 Johdanto 5

1.1 Tutkimustehtävä 5

1.2 Aineisto 7

1.3 Aiempi tutkimus 8

2 Aatemaailma taustalla 13

2.1 Venäjän ja Neuvostoliiton aatehistoriaa 13

2.2 Amerikan aatehistoriaa 16

2.3 Suomen aatehistoriaa 21

3 Missioiden valmistelu ja toteutuminen 27

3.1 Missioiden taustaa ja valmisteluja 27

3.2 Missio Leningradin valmistelu ja toteutuminen 35

3.3 Missio Volgan valmistelu ja toteutuminen 47

4 Missioihin suhtautuminen 63

4.1 Kirkon johtajien mielipiteitä lähetystyöstä Venäjällä 63

4.2 Kirkon johtajien mielipiteitä Missio Leningradista ja Missio Volgasta 67

4.3 Järjestäjien mielipiteitä missioista 74

4.4 Kansalaisten ja kristillisten vaikuttajien mielipiteitä missioista 83

5 Johtopäätökset 92

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS 99

LIITE 1. LYHENNELUETTELO 112

1 Johdanto

1.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtäväkseni olen valinnut Neuvostoliitossa ja Venäjällä vuosina 1990- 1992 järjestetyt Missio Leningradin ja Missio Volgan. Rautaesiripun murtuminen aloitti uudenlaisen uskontojen aikakauden Venäjällä. Nämä vuodet olivat alku sille, että Neuvostoliiton kukistuessa uusi vapauden ilmapiiri avasi ovet myös uudelle lähetystyölle. Tämä teki entisestä kommunistisesta maasta hetkellisesti maailmanuskontojen näyttämön. Maahan tuli monien kirkkojen ja uskonnollisten yhteisöjen, varsinkin yhdysvaltalaisten lähettämiä ryhmiä. Osa ryhmistä oli valmistautunut hyvin, mutta aina nämä ryhmät eivät tunteneet kovin hyvin venäläistä luonnetta, ajattelutapaa eikä venäläistä kirkkoakaan. Tämä aiheutti maan sisällä poliittisia jännitteitä, kun maan aatteellisesta tulevaisuudesta käytiin poliittista kädenvääntöä.

Tähän ajanjaksoon kuuluvat myös Missio Leningrad ja Missio Volga. Suomalainen Kalevi Lehtinen oli missioiden pääjärjestäjä ja puhuja. Kalevi Lehtinen oli rovasti, kirjailija ja viime vuosikymmenten aikana Suomen kansainvälisesti tunnetuin evankelista. Hän toimi ja johti Kansan Raamattuseurassa (KRS) 1960- luvulla ja 1970- luvun alussa nuoriso ja opiskelijatyötä. Tuohon aikaan maailmassa ja suomessakin oli voimakasta vasemmistolaista nuorisoliikehdintää. KRS:n nuorisoliike toi vastakulttuurin vasemmistolaisajattelulle ja haastoi Lehtisen johdolla vasemmistolaisia debatteihin. Lehtinen oli tutustunut poliittisiin ideologioihin ja tutkinut, miten ne olivat yhteiskuntaan vaikuttaneet. Hän ajatteli, että kristinuskolla oli koko yhteiskuntaan positiivinen muutosvoima ja näki, että yhteiskunnallinen muutos lähtee yksilön muutoksesta. Lehtinen uskoi, että evankeliumissa oli yksilöä muuttava voima, joka muuttaessaan yksilön säteilee koko yhteiskuntaan.

Lehtisen työvisio laajeni ja hän halusi toimia laaja-alaisemmin evankeliointiyössä. Tähän avautui mahdollisuus, kun Lehtinen tutustui yhdysvaltalaisen Campus Crusade for Christ-järjestön (CCC) perustajan ja uskonnolliseen oikeistoon kuuluvan Bill Brightin kanssa. Toinen merkittävä henkilö, jonka tapaaminen muutti Lehtisen elämän suuntaa, oli maailman tunnetuin evankelista ja konservatiiveihin kuuluva Billy Graham. Grahamista tuli henkilö, joka vaikutti myös Lehtisen missioihin Neuvostoliitossa ja Venäjällä. Lehtinen siirtyi vuonna 1972 töihin amerikkalaiseen Billy Brightin johtamaan CCC-järjestöön. Hänestä tuli Euroopan

sisällä toimivan organisaation johtaja. Tämä organisaatio oli osa CCC-järjestöä ja toimi nimellä Agape Europe. Vuonna 1987 Kalevi Lehtinen siirtyi organisaation johtotehtävistä täysipäiväiseksi evankelistaksi.

Neuvostoliiton kukistuessa Agape Europen osasto, Lehtisen johdolla, näki mahdollisuuden järjestää Neuvostoliitossa ja Venäjällä lähetystyötä ja missiotilaisuuksia. Hän aloitti tiiminsä kanssa missiotilaisuuksien suunnittelun Neuvostoliitossa ja Venäjällä. Nämä missiot olivat Agape Europen toiminnan ulkopuolella. Niinpä Lehtinen perusti vuonna 1991 yhdessä työtoverinsa Markku Happosen kanssa Mission Europe -nimisen yhdistyksen missiota ja niiden vapaaehtoisten koulutusta varten sekä työnäyn levittämiseksi. Toiminta käynnistyi CCC- järjestön globaalin johdon alaisena, osana järjestön maailmanlaajaa toimintaa.

Kalevi Lehtinen ja missiotiimi päättivät järjestää venäläisten kirkkojen ja seurakuntien kanssa lokakuussa 1990 Missio Leningrad tapahtuman, joka sai jatkoa myös keväällä 1991. Lehtinen oli missiossa itse pääpuhujana ja tapahtuma oli mittaluokaltaan suuri. Lenin-urheiluhalliin kokoontui suuret kansanjoukot ja nämä missiotapahtumat myös televisioitiin suorana lähetyksenä. Television kautta missioita seurasi arviolta kymmeniä miljoonia koteja. Uusia median mahdollisuuksia käytettiin hyväksi myös missiosanoman välittämiseksi. Missio Leningrad sai pääsääntöisesti positiivisen vastaanoton. Tämän mission jälkeen Lehtinen ryhtyi tiiminsä kanssa vielä suurempaan yritykseen. Alettiin suunnitella Missio Volgaa, joka ulottui Venäjän sisäosiin. Missio Volgan aikana käytiin missiolaivalla kahdessatoista eri Volga-joen varrella olevassa kaupungissa pitämässä missioita ja viemässä humanitaarista apua venäläisille.

Lehdistössä käytiin keskustelua näihin tapahtumiin liittyen. Erityisen vilkasta keskustelu oli Missio Volgasta. Keskusteluun osallistuivat myös Suomen evankelis- luterilaisen kirkon (ev.lut.) ja Venäjän ortodoksisen kirkon (VOK) johto. Tämä johtui osittain siitä, että VOK alkoi noihin aikoihin esittää julkista kritiikkiä ulkomaisten tekemää julistustyötä kohtaan Venäjällä. Missiot jatkuivat Venäjällä tämänkin jälkeen, mutta nämä tapahtumat olivat mittakaavassa isoimpia ja herättivät eniten huomiota.

Tutkimusaiheena minulla on selvitellä eri kristillisten toimijoiden näkemyksiä Missio Leningradista ja Missio Volgasta vuosina 1990-1992. Tutkimuskysymykseni on: Millaisia näkemyksiä esitettiin Missio Leningradista ja Missio Volgasta eri kristillisten toimijoiden ja

kristillisten tahojen toimesta 1990- 1992? Tarkastelen tätä kysymystä Suomen kristillisten kirkkojen, Venäjän ortodoksien, mission järjestäjien ja julkisen lehdistössä käytyjen keskustelujen kautta. Tutkin mitä näkemyksiä nämä eri tahot edustivat. Erosiko niiden näkemykset missioista toisistaan, jos erosivat, niin miltä osin ja miten ne erosivat toisistaan.

Tarkentavia tutkimuskysymyksiäni ovat: Millaisia olivat Suomen kristillisten kirkkojen näkemykset Missio Leningradista ja Missio Volgasta? Millaisia olivat VOK:in näkemykset Venäjällä tapahtuvasta Missio Leningradista ja Missio Volgasta? Millaisia olivat Kalevi Lehtisen ja missiotiimin näkemykset näistä? Millaista keskustelua käytiin Leningrad Missiosta ja Missio Volgasta Suomen lehdistössä ja mitä näkemyksiä lehdissä esitettiin? Erosiko Missio Leningradista käytyjen keskustelujen mielipiteet Missio Volgasta käytyjen keskustelujen näkemyksistä? Jos erosi niin millä tapaa ja miksi?

Tässä tutkimuksessa käytän menetelmänä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytettävä aineiston analyysitapa. Sisällönanalyysiä käytetään tekstien tai tekstimuotoon saatettujen aineistojen analysoimisessa. Sisällönanalyysin avulla saan lähdeaineistostani esille lähteiden merkitykset. Sisällönanalyysi auttaa minua tuomaan esille lähdemateriaalissa esiintyvät yhtäläisyydet ja erot sekä auttaa minua kuvaamaan niitä sanallisesti.

Tässä tutkimuksessa nousee esille poliittista historiaa kiinnostavat teemat, kuten suomalaisen kirkon ”ulkopolitiikka”, ortodoksisen kirkon nousu Venäjällä vahvaan uskonnolliseen asemaan sekä toisaalta kommunismin kukistuminen ja uuden uskonnollisen vapauden aika. Tutkimuksessani nousee esille myös kansainvälisyys ja kirkkopoliittisuus. Tutkimuksen aihe on mielestäni mielenkiintoinen, koska tässä törmäävät ortodoksikirkon intressit suomalaisten ja yhdysvaltalaisten toimijoiden kanssa.

1.2 Aineisto

Lähdeaineistona tutkimustyöhöni toimii Suomen kirkkohallituksen arkiston Itä-Euroopan työryhmän pöytäkirjat, joissa käsitellään etenkin Missio Volgaa. Näistä lähteistä ilmenee Suomen ev.lut. kirkon kanta missioihin ja toisaalta myös VOK:in kanssa käydyt keskustelut ja ortodoksien kanta missioihin.

Toisena lähdeaineistona toimii erilaiset lehtikirjoitukset. Lehtikirjoituksissa nostettiin esille eri kirkkokuntien ja kristillisten toimijoiden näkemyksiä missioista ja Venäjällä suoritetusta lähetystyöstä. Olen tutkinut Kansallisarkiston sanomalehtiarkiston kautta lehtikirjoituksia asiasta. Missiosta kirjoiteltiin ainakin seuraavissa lehdissä: Suomen Kuvalehden artikkelit, Apulehden artikkelit, Etelä-Suomen sanomat, Länsi-Savon sanomat, Maaseudun tulevaisuus. Näihin edellä mainittujen lehtien kirjoitukset löytyvät Kansalliskirjaston suljetusta digiarkistosta. Olen käynyt myös kyseiset lehdet missioiden ajanjaksoilta läpi ja nostan tätä tutkielmaa koskevat relevantit seikat esille. Olen myös käynyt Helsingin sanomien artikkelit läpi digitaalisesta arkistosta, jossa käsitellään näitä missioita ja aiheeseen liittyviä tapahtumia tältä aikakaudelta sekä nostanut niistä esille ne artikkelit, jotka ovat tämän tutkimuksen kannalta relevantteja.

Missioista kirjoiteltiin myös kirkollisessa ja hengellisissä lehdissä, kuten: Kotimaa, Sana, Uusi tie, Ristin voitto, Suomen viikkolehti. Nämä lehdet olen käynyt läpi Kansalliskirjaston mikrofilmeiltä ja nostan esille ne lehtijutut, jotka ovat merkittäviä tämän tutkielman kannalta. Kolmantena lähteenä käytän missio tiimissä olleen Olli Valtosen kirjoittamaa kirjaa nimeltä Kalevi Lehtinen Jatkoaika. Valtonen oli osaltaan mukana missiossa ja kirja on kirjoitettu pian Missio Volgan jälkeen vuonna 1992. Se kertoo Missio Leningradin ja Missio Volgan toteutuksesta, sekä rovasti Kalevi Lehtisen ja muiden missioiden järjestäjien kokemuksista ja mielipiteistä missioista. Neljäntenä lähteinä käytän äänitteitä ja videotallenteita, joissa Kalevi Lehtinen ja muu missio väki kertoo näkemyksiään Venäjän työstä tai ovat tallenteita itse missiotapahtumista. Nämä lähteet olen hankkinut Kansalliskirjaston kautta sekä internetistä. Olen käynyt nämä, noin sata tallennetta, läpi ja ottanut sieltä ne lähteet käyttöön, jotka ovat tämän tutkimukseni kannalta merkittäviä.

1.3 Aiempi tutkimus

Missioista Venäjällä ja Neuvostoliitossa ei ole tehty aiempaa tutkimusta. Tämä tutkimukseni on myös tätä kautta perusteltu, koska tutkimukseni tuottaa uutta tutkimustietoa. Aiemmin on tutkittu muun muassa suomalaisen Kansanlähetyksen lähetystyötä Neuvostoliitossa sekä inkerinsuomalaisen evankelisluterilaisen kirkon toimintaa Neuvostoliitossa ja Venäjällä.

Piia Latvala on tehnyt kirkkohistorian väitöskirjan Valoa itään? : Kansanlähetys ja Neuvostoliitto 1967-1973. Latvala tutkii väitöskirjassa Suomen Evankelisluterilaisen

Kansanlähetyksen tekemää lähetystyötä Neuvostoliittoon. Kylmä sota vaikeutti idän ja lännen kirkkojen välistä kanssakäymistä. Rautaesiripun vastakkaisille puolille jääneiden kirkkojen välille syntyi virallisten suhteiden lisäksi myös epävirallista kanssakäymistä, johon liittyi muun muassa Raamattujen salakuljetusta ja Neuvostoliiton ihmisoikeustilanteesta raportointia. Latvalan tutkimuksen kohteena on ollut Suomessa 1960-luvulla käynnistynyt mainitunlainen itäblokin alueelle suunnattu toiminta, joka tunnetaan nimellä idäntyö. Raamattujen salakuljetuksesta tunnettu idäntyö sai Suomessa laajimmat mittasuhteet vuonna 1967 perustetussa Suomen Evankelisluterilaisessa Kansanlähetyksessä. Idäntyötä varten järjestöön perustettiin Slaavilaislähetysosasto, joka toimi vuosina 1968-1973. Tutkimus on selvittänyt Slaavilaislähetysosaston syntyä, arvomaailmaa ja käytännön toimintaa. Idäntyöksi kutsuttua ilmiötä on tarkasteltu myös suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan ja luterilaiseen valtakirkkoon. Tutkimuksessa tuodaan esille, että itäblokin todellisuus oli tuttu kirkon johdolle, mutta Neuvostoliiton julkinen arvostelu ja poliittiseksi tulkittavissa oleva toiminta huolestutti. Laajennettu piispainkokous ei hyväksynyt idäntyötä kirkon viralliseksi lähetystyöksi. Idäntyö herätti huomiota mediassa ja toimintaa seurasivat myös eräät poliitikot ja suojelupoliisi. Raamattukuriireja motivoi voimakas uskonnollinen vakaumus, idäntyön ympärille muodostunut jännittävä ja innostunut ilmapiiri ja kylmän sodan jännitteinen tunnelma. Kansanlähetystä ja selvästi nuorten käsissä pysynyttä slaavilaislähetysosastoa voi pitää eräänlaisena vastaliikkeenä vasemmistolaistuneelle nuorisoradikalismille. Idäntyö tarjosi porvarillisemmin suuntautuneelle uskovalle nuorisolle tavan liikehtiä neuvostokriittisissä tunnelmissa. Vaikka keskeisillä idäntyön aktiiveilla ei ollut suoranaisia poliittisia päämääriä, todistaa Slaavilaislähetysosaton toiminta osaltaan, että Suomessa eli pinnan alla tietty kriittisyys Neuvostoliittoa kohtaan.[1]

Antti Luoma on tehnyt kirkkohistorian väitöskirjan Inkerin kirkon nousu ja suomalaiset 1988-1993. Tutkimuksessa nousee esille, että Inkerinsuomalaisia pidettiin Neuvostoliitossa suomalaisina, mutta Suomessa heistä vaiettiin useita vuosikymmeniä kylmän sodan ilmapiirin vuoksi. Tilanne alkoi muuttua 1980-luvun lopulla, kun Neuvostoliiton uudistuspolitiikka mahdollisti Suomessa aiempaa vapaamman keskustelun. Inkerin kirkon nousu tapahtui 1980-luvun lopulla käynnistyneen inkerinsuomalaisten kansallisen ja kirkollisen heräämisen

[1] Latvala 2008.

innoittamana. Tässä väitöskirjassa Luoma tutkii, mikä oli suomalaisten rooli, merkitys ja vaikutus tässä kehityksessä.[2]

Missio Leningradin ja Missio Volgan pääjärjestäjästä ja pääpuhujasta rovasti ja evankelista Kalevi Lehtisestä on tehty muutama aiempi tutkimus. Näissä tutkimuksissa on keskitytty Lehtisen toimintaan ja ajatuksiin teologina ja evankelistana. Aiemmassa tutkimuksessa ei ole käsitelty tarkemmin Kalevi Lehtisen missioita Neuvostoliitossa ja Venäjällä. Antti Turuselta on julkaistu pro gradu työ nimellä Meillä ei ole mitään mutta omistamme kaiken. Kalevi Lehtisen ihmiskäsitys. Tutkimus käy läpi Lehtisen ihmiskäsitystä. Tutkimus on valmistunut pian Lehtisen kuoleman jälkeen. Tutkimuksessa Turunen selvitti Kalevi Lehtisen toiminnan taustalla vaikuttanutta ihmiskäsitystä erityispiirteineen. Turunen on selvittänyt millaisia ovat Lehtisen näkemykset ihmisestä Jumalan kuvana, ihmisen tahdon langenneisuudesta ja pyhityksestä ovat. Tämän tutkimuksen lähteinä toimivat Lehtisen kirjalliset teokset.[3]

Muita tutkimuksia on Esko Makkonen Jumala sen tekee! Kalevi Lehtisen pelastusnäkemys. Tässä tutkimuksessa Makkonen käsittelee Lehtisen pelastuskäsitystä. Päälähteinä ovat Lehtisen teokset Löytöretkellä ja Jumala sinun puolellasi. Kyseessä on teologian dogmatiikan alan tutkimus ja Makkonen tutkii lähteitä analyysin keinoin. Makkonen tutkii sitä, mille teologiselle pohjalle rakentuu Lehtisen pelastuskäsitys.[4]

Kari Mannermaa on tehnyt Lehtisestä käytännöllisen teologian opinnäytetyön. Tämän tutkimuksen nimi on Astu Valoon. Tutkimus suostuttelevasta viestinnästä ja sen kokemisesta missiotapahtumassa. Mannermaa tutkii Lehtisen julistustoiminnassa ilmenevää suostuttelevaa viestintää ja sen kokemisesta missiotapahtumassa Tampereella vuonna 1995. Mannermaa myös haastatteli ihmisiä ja selvitti, miten ihmiset olivat kokeneet kyseisen missiotapahtuman. Mannermaa osoittaa, että Lehtinen käytti puheissaan tehokeinona huumoria ja erilaisia lyhyitä kertomuksia. Huumorin oli tarkoitus poistaa kuulijoiden varautuneisuutta, sekä luoda yhteyttä kuulijan ja puhujan välille. Mannermaan mukaan kuulijat kokivat Lehtisen helposti ymmärrettäväksi ja kansanomaiseksi puhujaksi. Tutkimustulokset osoittivat myös, että seurakuntien jäsenmäärä ei juuri kasvanut missiotapahtuman myötä. Tähän syynä nähtiin olevan se, että missio poikkesi selvästi tavanomaisesta seurakuntatoiminnasta. Tutkimuksessa

[2] Luoma 2020.
[3] Turunen 2012.
[4] Makkonen 1989.

nostettiin esiin, etteivät ihmisten asenteet muutu kovin nopeasti ja tämän johdosta missio ei kasvattanut juurikaan seurakuntakävijöiden määrää.[5]

Erkki Suhonen tutki Kalevi Lehtisen ajattelua pro gradu työssään Usko ja spiritualiteetti Kalevi Lehtisen teologiassa. Dogmatiikan alaan kuuluvassa tutkimuksessa Suhonen tutki millainen oli Lehtisen käsitys uskosta. Suhonen kävi läpi koko Lehtisen kirjallisen tuotannon ja selvitti millaista on Lehtisen usko sekä millaista spiritualiteettia se synnyttää. Tutkimuksessa spiritualiteetin katsottiin tarkoittavan henkilökohtaista uskonelämää ja Pyhän Hengen toimintaa ihmisen elämässä.[6]

Juha Kaurila on tehnyt systemaattisen teologian tutkimuksen nimeltä Pyhän Hengen Miekka. Kalevi Lehtisen käsitys Raamatusta. Kaurila tutki Kalevi Lehtisen raamatuntulkintaa ja hänen raamattuteologiaansa. Lähteinä Kaurilalla oli Lehtisen oma kirjallisuus ja pari tallennettua opetussarjaa Raamatusta. Systemaattisen teologian alaan kuuluvassa tutkimuksessa Kaurila toi esille, että Lehtiselle Raamattu oli Jumalan sanaa ja Raamatun sanalla oli jumalallinen auktoriteetti. Sana oli Jumalan ilmoitusta. Lehtinen näkee, että sen syntyyn oli vaikuttanut jumalallinen voima ja Pyhän Hengen inspiraatio. Raamatun pelastavan sisällön voi ymmärtää vasta Pyhän Hengen kautta. Lehtisen näkemyksessä Raamatun sana on armonväline ja sanassa läsnä oleva Jumala vaikuttaa uskon Kristukseen. Kaurila korosti, että Lehtiselle raamatuntulkinnan keskiössä oli Jumalan universaali pelastustahto ja Kristuskeskeisyys. Raamatun sanoma tuli nähdä Kristuksen kautta.[7]

Olen itse tehnyt kirkkohistorian pro gradu tutkimuksen Kalevi Lehtisestä ja tutkimuksen nimi on Jumalan rauhansuunnitelma. Tässä tutkimuksessa tarkastelin evankelista Kalevi Lehtisen rauhaan ja konflikteihin liittyvää ajattelua vuosina 1985-1991. Kyseinen tutkimukseni ei kuitenkaan edennyt Neuvostoliiton ja Venäjän missioihin asti. Tähän aikaan, 1985-1991, elettiin maailmassa ja Euroopassa tilanteessa, jota uhkasi suurvaltojen jännitteet, asekilpavarustelu ja ydinsodan pelote. Länsi-Euroopassa levisi ennennäkemätön ydinaseiden vastaisen toiminnan aalto 1980-luvulla. Neuvostoliiton ja Naton päätös sijoittaa uusia keskimatkan ohjuksia Eurooppaan oli sytyke Euroopan historian suurimmalle rauhanliikkeelle. Tutkimus käsittelee Kalevi Lehtisen ajatuksia siitä, miten hän tarkastelee

[5] Mannermaa 2000.
[6] Suhonen 2006.
[7] Kaurila 2017.

rauhankysymystä sekä yhteiskunnallisesti, että ihmisen henkisen kehityksen näkökulmasta. Tutkimus käsittelee sitä, mikä Lehtisen mukaan uhkaa maailmanrauhaa. Tutkimuksessa vastataan myös siihen, miten hänen mukaansa rauhaa on yritetty saada aikaan ja onko siinä onnistuttu. Jos rauhan tavoittamisessa ei ole onnistuttu, mikä on ollut sen esteenä? Muita tutkimuskysymyksiä on myös se, mitä Lehtisen mukaan pitäisi tehdä, jotta rauha ihmisten välille voidaan saavuttaa? Tutkimuksessa vastataan myös siihen miksi, hänelle rauha on henkilökohtaisesti niin tärkeä asia ja miksi hän halusi puhua rauhasta.[8]

[8] Mäenpää 2019.

2 Aatemaailma taustalla

2.1 Venäjän ja Neuvostoliiton aatehistoriaa

Ortodoksisuus on hallinnut Venäjän uskonnollista elämää tuhannen vuoden ajan. Kristinusko tuli Venäjälle 900-luvun alussa, kun ruhtinatar Olga otti kasteen ilmeisesti poliittisista ja kaupallisista syistä. Ratkaisevampana pidetään kuitenkin vasta Olgan pojanpojan ruhtinas Vladimirin kastetta.[9] Ortodoksisuuden tulosta Venäjälle on useita eri selityksiä. Yksi kuvaus kristinuskon saapumisesta Venäjälle on, että Vladimir kiinnostui uskonnoista, halusi testata niitä. Hän kutsui luokseen muslimin, juutalaisen, saksalaisen katolisen ja kreikkalaisen filosofin. Parhaaksi uskonnoksi osoittautui kreikkalainen ortodoksisuus ja hallitsijan käskystä Venäjän kansa otti kasteen vastaan.[10] Tämä kuva Pyhän Venäjän ortodoksisuudesta on ateismin romahtamisen jälkeen tyypillinen yksipuolinen kuva uskonnollisen tilanteen harmonisuudesta ennen bolsevikkien uskonnonvastaista taistelua.[11] Vladimirin legendaarisesta kääntymyksestä ja ruhtinaan mahtikäskyllä, vuonna 988 tapahtuneesta, Venäjän kansan kasteesta alkaen, ortodoksisuus on vaikuttanut niin Venäjän historiaan kuin venäläiseen kulttuuriin, sielunmaisemaan ja elämään enemmän, kuin mikään muu uskonto, ismi tai ideologia.[12]

Merkittävä taitekohta Venäjän ortodoksisen kirkon (VOK) historiassa on vuosi 1589, jolloin VOK:sta tuli autokefaalinen eli täysin itsenäinen kirkko ja Moskovan metropoliitta nimitettiin ”Moskovan ja koko Venäjän patriarkaksi”. Moskovan piispanistuimesta tuli Konstantinopolin, Aleksandrian, Antiokian ja Jerusalemin jälkeen arvojärjestyksessä viides patriarkaatti.[13] Todellisuudessa jo ruhtinas Vladimirin kasteeseen ja ortodoksisuuden nostamiseen valtion viralliseksi uskonnoksi vaikuttivat pääasiassa poliittiset ja kaupalliset syyt. Tämän jälkeenkin uskonto ja politiikka ovat Venäjällä kytkeytyneet läheisesti toisiinsa.[14]

VOK:n vaikutus ei ole jäänyt vain hengelliseen elämään, vaan se on ollut myös merkittävä poliittinen ja taloudellinen voima. VOK:lla on ollut aina läheinen suhde valtioon ja ajoittain tässä molemminpuolisessa hyötysuhteessa on ollut vaikea tehdä eroa maallisen ja hengellisen

[9] Laitila 1990, 13.
[10] Turunen 2010, 96.
[11] Kääriäinen & Furman 2000, 21–22.
[12] Turunen 2010, 96.
[13] Kärkkäinen 1999, 103; Laitila 1990, 17.
[14] Laitila 1990, 13, 17.

vallan välillä. 1700-luvun Pietari Suuren ajasta vuoden 1917 lokakuun vallankumoukseen asti VOK:n asema oli määritelty osaksi valtion hallinnollispoliittista järjestelyä. Tämä takasi kirkolle tiettyjä etuoikeuksia, mutta samalla se oli alistettu valtiolle. Patriarkaatti lakkautettiin vuoden 1721 kirkkolailla ja VOK menetti itsenäisyyttänsä. Valta siirtyi hallitsevalle synodille, jonka johtoon tuli maallinen virkamies, yliprokuraattori. Yliprokuraattorin tehtävä oli valvoa ”tsaarin silmänä ja korvana”, että synodi toimii valtion lakien mukaisesti.[15]

Vuoteen 1905 asti valtio diskriminoi muiden kuin ortodoksisen tunnuskuntien kirkon jäseniä. Venäjän lainsäädäntö määritti ortodoksisuuden vallitsevaksi uskonnoksi ja keisarin kirkon ja uskon ylimmäksi suojelijaksi. VOK oli valtion virallinen uskonto, jota venäläisen ei ollut lupa jättää. Venäjän laki antoi vain ulkomaalaisille luvan seurata omia kansallisia uskontojaan. Valtion ortodoksiseen politiikkaan ja ortodoksiseen juurruttamisen keskeisimmin vaikutti yliprokuraattori Pobedonoscev. Hän ajatteli, että kaiken mikä, ei ollut sopusoinnussa ortodoksisuuden kanssa (esimerkiksi protestanttisten ja katolisten), tulisi venäläistyä, sillä uskonnollinen jakautuneisuus uhkasi kansallista itsenäisyyttä. Hänen ihanteensa oli saada Pyhän Venäjän päämieheksi ortodoksinen tsaari, joka olisi vastuussa ainoastaan Jumalalle.[16] Vuoden 1905 Toleranssiedikti takasi uskonnon- ja omantunnonvapauden, sekä paremman aseman muille tunnuskunnille. Se salli kenen tahansa jättää ortodoksisen kirkon, jos liittyi johonkin toiseen kristilliseen kirkkokuntaan. Myöhemmin samana vuonna toleranssiediktiä tiukennettiin hieman, mutta tästä huolimatta edikti paransi merkittävästi vanhauskoisten ja muiden tunnuskuntien asemaa.[17]

Toleranssiediktin seurauksena VOK menetti osan etuoikeuksistaan. Kirkossa odotettiin jonkinlaista sisäistä reformia ja kirkolliskokousten koollekutsumista, sillä viimeisin suuri kirkolliskokous oli järjestetty ennen Pietari Suuren aikaa, jolloin VOK:a johti vielä patriarkka. Vuonna 1914 puhjennut sota haihdutti reformihaaveet ja ortodoksinen kirkko ryhtyi puolustamaan tsaarin valtaa ja Venäjää. Vuoden 1917 lokakuun bolsevikkien vallankumoukseen asti VOK oli ulkoisesti mahtava. Vuonna 1914 sillä oli ollut 117 miljoonaa jäsentä, 67 hiippakuntaa, 130 piispaa ja 54 tuhatta kirkkoa, yli 50 000 pappia ja 37 500 yksityiskoulua. Viralliset tilastot antavat kuitenkin harhaanjohtavan kuvan, sillä todellisuudessa esimerkiksi suurin osa intelligentsijasta eli Venäjän älymystöstä oli ateisteja

[15] Kääriäinen 1998, 11-12; Laitila 1990, 21.
[16] Kääriäinen 1998, 12; Simon 1988, 559, 560.
[17] Simon 1970, 10–11.

tai agnostikkoja.[18] Kansan uskonnollisuuden tila vallankumousta edeltävinä vuosina käy ilmi monissa artikkeleissa, joiden mukaan ”kansa ei tuntenut ortodoksista uskoa, jota se oli tunnustanut tuhat vuotta.”[19]

Bolsevikkien noustua valtaan loka-marraskuussa 1917 VOK:a vainottiin enemmän kuin muita kirkkokuntia ja lahkoja. Bolsevikkien tavoitteena oli tuhota nimenomaan ortodoksinen kirkko, koska se nähtiin tsaarinvallan tukijana. Vainoja perusteltiin sillä, että VOK oli ollut etuoikeutetussa asemassa tsaarin vallan aikana. Myöskin muiden uskontojen ja lahkojen asema heikkeni pian.[20] Vuoden 1918 uskontolaki erotti kirkon valtiosta ja koulun kirkosta sekä laillisti uskonnonvastaiset propagandan. Uskonnonopetus kouluissa kiellettiin ja koululaitos liitettiin voimakkaasti sosialistisen yhteiskuntajärjestelmien käyttöön.[21]

Vuoden 1929 Stalinin uskontolain seurauksena institutionaalinen kirkko lakkasi olemasta lähes täysin. Tällöin kaikki kirkon sosiaalinen toiminta, hyväntekeväisyys ja uskontokasvatus kiellettiin. Vain jumalanpalvelusten toimittaminen oli sallittua. Voimakkaat uskovaisten tuhoamiset aloitettiin vuonna 1936. Myös kirkkojen viralliset toimitukset ja tilaisuudet onnistuttiin lopettamaan lähes täysin 1930-luvun loppuun mennessä.[22]

Neuvostoliiton kommunistisella puolueella (NKP) oli Neuvostoliitossa samantapainen asema kuin jumalilla tai uskonnollisilla johtajilla.[23] Syyskuussa 1944 NKP päätti tieteelliskasvatuksellisen ja uskonnonvastaisen kasvatuksen organisoimisesta. Ateistista, marxilais-leninismin hengessä annettua kasvatusta pidettiin tieteellisenä. Kaikki yhteiskunnan laitokset valjastettiin uskonnonvastaiseen taisteluun. Uskontoa pidettiin uhkana, koska se muodosti symbolisen maailman, jonka avulla ihmisen oli mahdollista luoda puolueesta, sen ideologiasta ja sosialistisesta valtiosta riippumaton identiteetti.[24] Toisen maailmansodan lopussa ja sen jälkeen Stalin lievitti uskonnonvastaista politiikkaa, saadessaan koko kansan ja VOK:n yhteisen tuen Saksaa uhkaa vastaan. Tällöin uskonnonvastainen propaganda lopetettiin ja erityisesti VOK sai enemmän toimintavapauksia.[25]

---

[18] Simon 1988, 606–610.
[19] Kääriäinen 1998, 19.
[20] Kääriäinen 1998, 21.
[21] Nääppä 1997, 6; Ylönen 1997, 21.
[22] Popliejovskij 1995, 157-173.
[23] Kääriäinen 1995, 130.
[24] Laitila 1996, 187, 208, 209.
[25] Kääriäinen 1998, 23.

Hrushcevin kaudella 1950- ja 1960-lukujen taitteessa alkoi jälleen voimakas uskonnonvastaisuus koko yhteiskunnassa. Jälleen kaikki instituutiot välittivät ateistista propagandaa.[26] Myös kouluissa lisättiin uskontokritiikkiä. Joulukuussa 1958 annetun koululain nojalla koulutuksen tehtävänä oli istuttaa koululaisiin oikea marxilais-leninistinen vakaumus ja luoda uskonnot korvaava tieteellinen maailmankatsomus. Tieteellisestä ateismista tehtiin 1960-luvulla oma tieteenala. Sitä opetettiin peruskoulun ylemmillä luokilla ja uskontokriittistä asennetta koko kouluajan muun muassa biologian ja historian tunneilla. Yliopistoissa ateismin kurssista tuli pakollinen osa perusopintoja. Neuvostovaltion tavoitteena oli vapauttaa ihmiset uskonnosta sekä kasvattaa sosiaalisesti aktiivinen ja luova ihminen. Ateistisella tutkimuksella pyrittiin laatimaan tieteellinen teoria uskonnon synnystä ja kehityksestä ja sen pohjalta kehittää välineitä uskonnon hajottamiseen. Samoin pyrittiin kehittämään ateismin historia, sekä luomaan pohja tieteelliselle, materialistiselle maailmankatsomukselle.[27] Myös vuosien 1972 ja 1985 kansansivistyslainsäädännön mukaan neuvostokoulutuksen luonteen tuli olla tieteellinen[28] ja humanistinen; sen tuli tukea korkeaa moraalia ja sulkea pois uskonnon vaikutus.[29]

Neuvostoliitossa siirryttiin poliittisesti uuteen aikakauteen 1985, kun Mihail Gorbachovista tuli NKP:n pääsihteeri. Alkavasta maltillisen uudistuksen ajasta käytettiin nimitystä perestroika eli jälleenrakentaminen. Se painottui aluksi yksinomaan taloudelliseen kehitykseen. Yhteiskunnallinen ilmapiiri kuitenkin muuttui nopeasti ja pian kristittyjen nähtiin olevan tärkeä osa neuvostoyhteiskuntaa. Kirkolla nähtiin myös olevan tärkeä tehtävä moraalin ja etiikan puolustamisessa. Gorbachovin avoimuuspolitiikka eli glasnost´ toi esiin lukuisia yhteiskunnallisia epäkohtia ja johti lopulta NKP:n yksivaltiuden kaatumiseen.[30]

2.2 Amerikan aatehistoriaa

Amerikkalaisesta herätyskristillisyydestä käytetään usein termiä evankelikaalisuus (evangelicalism) tai revivalismi. Amerikkalaisen herätyskristillisyyden juuret ovat 1500-

[26] Kääriäinen 1998, 25; Laitila 1996, 210; Ylönen 1997, 25.
[27] Laitila 1996, 209–214.
[28] Laitila 1996, 210.
[29] Nääppä 1997, 12.
[30] Laitila 1996, 217.

luvulla Englannissa monien vaikutteiden tuloksena syntyneessä puritanismissa. Puritaanien tarkoituksena oli puhdistaa kirkko ja koko elämä kristinuskon ihanteiden mukaiseksi. He korostivat yksinkertaista elämäntapaa, sunnuntain pyhittämistä sekä Raamatun merkitystä. Työnteko ja yritteliäisyys olivat heille tärkeitä ja niissä menestyminen oli heille merkki Jumalan siunauksesta ja predestinaatio-opin mukaisesti valittuna olemisesta. Myös tuhatvuotisen valtakunnan odotus eli millennialismi korostui. Siirtolaisten mukana nämä ajatukset tulivat Pohjois-Amerikkaan.[31]

Toinen tärkeä amerikkalaiseen kristillisyyteen vaikuttanut virtaus oli valistusfilosofia ja erityisesti sen deistinen muoto. Deistit näkivät Jumalan ennen kaikkea maailman luojana, ylläpitäjänä ja ohjaajana. He korostivat Sallimuksen eli Kaitselmuksen (Providence) työtä kansojen elämän ohjaajana. Monet Yhdysvaltojen itsenäisyysajan johtajista olivat deistejä. Heidän mielestään Sallimus oli johdattanut Yhdysvallat erityisasemaan kansojen joukossa.[32]

Amerikkalaiselle herätyskristillisyydelle ovat olleet tyypillisiä laajat yli mantereen ylitse levinneet herätykset. Ensimmäinen suuri herätys (The Great Awekening) alkoi 1730-luvulla Massachusettsissa Jonathan Edwardsin ja George Whitefieldin toimesta. Ensimmäinen herätys vaikutti laajasti ja loi teologisia seminaareja ja toi runsaasti ihmisiä kirkkojen yhteyteen.[33]

Toinen suuri herätys alkoi 1700-luvun viimeisinä vuosina. Keski-Lännessä sille olivat ominaisia suuret ulkoilmakokoukset taivasalla. Uudessa Englannissa puolestaan herätys kanavoitui maltillisemmin oppilaitoksiin ja jo olemassa oleviin seurakuntiin. Herätyksen keskeisenä hahmona oli Charles G. Finney. Hän teki ensimmäisen kerran tunnetuksi evankelikaalisuudelle tyypilliset suuret kirkkokuntien väliset joukkokokoukset. Finney korosti erityisesti oikeiden metodien käyttöä herätystyössä. Vain ne takasivat tuloksellisen työn.[34]

Yhdysvaltain sisällissota, alkava teollistuminen, evoluutioteorian ja liberaaliteologian esiintulo 1800-luvun jälkipuoliskolla horjuttivat amerikkalaisten turvallisuudentunnetta. Tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa syntyi kolmas suuri herätys Dwight L. Moodyn työn tuloksena

---

[31] Ahlström 1972, 126–130; Handy 1972, 17–21; Ahonen 1987, 12.
[32] Ahlström 1972, 366–368; Ahonen 1987, 16–17.
[33] Handy 1972, 86–94: Sares 1986, 23–24; Ahonen 1987, 19, 32–35.
[34] Ahlström 1972, 459–461; Sares 1986, 25; Ahonen 1987, 32–35.

1860-luvulta alkaen. Herätys keskittyi suurkaupunkeihin ja kosketti satojatuhansia ihmisiä. Herätys innoitti myös lähetystyöhön ja vaikutti merkittävästi kristilliseen ylioppilasliikkeen syntymiseen.[35]

Moderni ajattelu ja liberaaliteologia haastoivat herätyskristillisyyden 1900-luvun alussa. Yhdysvalloissa ne vaikuttivat kirkkoihin niin sanotun uuden teologian ja sosiaalisen evankeliumin muodossa, jotka korostivat kristinuskon tämänpuoleista luonnetta. Reaktiona tähän syntyi herätyskristillisyyden piirissä fundamentalismi, joka korosti viittä keskeistä luovuttamatonta kristinuskon opinkappaletta. Näihin kuuluivat muun muassa Raamatun erehtymättömyys ja Jeesuksen ruumiillinen ylösnousemus. Fundamentalismille oli ominaista myös anti-intellektualismi ja keskittyminen käytännön herätystyöhön.[36]

Jo ennen sotaa 1930-luvulla oli USA:ssa alkanut vaikuttamaan uusortodoksinen teologinen suuntaus, joka syntyi vastavaikutuksena vuosisadan alun teologiselle liberalismille. Uusi suuntaus kritisoi liberaaliteologian kulttuurin protestantismia ihmisen rajallisuuden ja pahuuden unohtamista. Uusortodoksit etsivät kirkon tehtävää maailmassa ja korostivat kirkon opillisen tradition merkitystä teollisen ajan ihmisille. Uuden ajan suuntauksen edustajia olivat erityisesti veljekset Reinhold ja Richard Niebuhr.[37]

Toisen maailmansodan jälkeen amerikkalainen herätyskristillisyys eli revivalismi nousi jälleen merkittäväksi uskonnolliseksi liikkeeksi Yhdysvalloissa. Uusortodoksia vaikutti välillisesti herätyskristillisyyden nousuun korostaessaan kirkkokuntien traditioita ja identiteettiä. Näin se tuki herätyskristillisyyden vaatimuksia uskollisuudesta Raamatulle. Uusortodoksia myös avarsi revivalismin opillista sisältöä. Sodan jälkeen alkoi USA:ssa esiintyä voimakasta hengellistä liikehdintää. Sodan aiheuttamat kärsimykset saivat monet pohtimaan elämän syvempiä arvoja. Kylmä sota ja kilpavarustelu Neuvostoliiton ja Amerikan välillä vaikuttivat samoin. Kristillisiin kirkkoihin kuuluvien määrä kasvoikin Yhdysvalloissa voimakkaasti aina vuoteen 1940, 49 prosentista, vuoden 1960 69 prosenttiin.[38]

---

[35] Handy 1976, 274–277; Ahonen 1987, 45–47.
[36] Ahlström 1972, 910–915; Sares 1986, 29; Ahonen 1987, 52–53, 57.
[37] Ahlström 1972, 944–948; Ahonen 1987, 55–56.
[38] Ahonen 1987, 56; Ahlström 1972, 952; Handy 1976, 396; Ruotsila 2008, 82–83, 86.

Herätyskristillisyyden nousu liittyi myös evankelista Billy Grahamin joukkokokouksiin, jotka 1940-luvun lopulla vetivät tiedostusvälineiden huomion puoleensa. Evankelikaalit keskittyivät edelleen perinteiseen herätystyöhön, mutta uudistivat sitä ja omaksuivat aineistoa mainosteollisuudesta ja aikansa populaarikulttuurista. Eräät suuret aikakauslehdet kertoivat Billy Grahamin niin sanotusta ristiretkestä Los Angelesissa vuonna 1949 ja eräiden julkisuuden henkilöiden näyttävistä kääntymisistä.[39]

Billy Graham nousi fundamentalisen liikkeen piiristä. Myöhemmin hänen suhteensa fundamentalismiin muuttui varaukselliseksi ja hän irrottautui tietoisesti sen nimikkeen käytöstä. Sen sijaan Graham samaistui evankelikaalisuuteen, jonka näkyvimmäksi johtajaksi hän nousi. Hän säilytti kuitenkin fundamentaalisen opin ytimen. Vuonna 1918 syntynyt Graham uskoi Raamatun erehtymättömyyteen ja piti kirkon oikeana tehtävänä evankeliointia, eikä yhteiskuntarakenteiden muuttamista ja uskoi pelastukseen Jeesuksen Kristuksen, ei hyvien yhteiskunnallisten tekojen tai muiden uskontojen kautta. Graham oli antikommunisti ja aluksi hänen saarnoissaan puhuttiin ainakin yhtä paljon kommunismin uskolle, kirkolle ja Yhdysvalloille muodostamasta uhasta, kuin Jeesuksen pelastustyöstä. Kommunismi oli ”suurin vihollinen, jonka olemme koskaan tunteneet”, Graham kertoi herätyskokousten kuulijoille ja hän väitti sen johtuneen ”yliluonnollisista pahuuden voimista”, joita oli vastustettava kaikin käytössä olevin hengellisin, taloudellisin ja sotilaallisin keinoin.[40]

Presidentti Harry S. Trumanin aloittama ns. patoamispolitiikka, jonka tarkoituksena oli estää neuvostoliittolaisen kommunismin leviäminen, mutta ei pyrkiä sen varsinaiseen tuhoamiseen, vaikutti Grahamista pelkältä myönnyttelyltä. Hän arvosteli sitä usein ja näkyvästi, samoin tehottomaksi osoittautunutta YK:ta. Myöhemmin Billy Graham tunnettiin nimenomaan kirkko- ja poliittiset rajat ylittävästä evankeliumin työstään. Häntä arvostettiin laaja-alaisesti eri poliittisen ja kirkollisten toimijoiden toimesta. Tästä arvostuksesta kertoo, että Billy Grahamin kuollessa vuonna 2018, hänen hautajaisiin oli kutsuttu kaikki Amerikan presidentit, ja arkku oli esillä kongressin talossa.[41]

---

[39] Ahonen 1987, 56–57.
[40] Ahonen 1987, 56–57; Ruotsila 2008, 84.
[41] Ruotsila 2008, 82; KK, 27.2.2018.
https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/billy-grahamin-hautajaisiin-on-kutsuttu-kaikki-usa-n-presidentit-ja-arkku-on-esilla-kongressin-talossa#92e7d3d8 [luettu 14.9.2020].

Yhdysvaltain herätyskristillisyyteen on kuulunut myös poliittinen aktiivisuus. Kuten Amerikan fundamentalistinen liike politisoitui, niin myös evankelikaalit politisoituivat. Se muodosti myös 1970-luvulla Amerikassa syntyneen kristillisen uusoikeiston ytimen. Tämän Amerikan modernin kristillisen oikeiston opilliset ja aatteelliset juuret ovat puritanismissa, 1800-luvun evankelikaalisessa konsensuksessa ja sitä 1900-luvun alussa elvyttämään pyrkineessä fundamentaalisessa liikkeessä. [42]

Campus Crusade for Christ- järjestön (CCC) syntyminen vuonna 1951, liittyy vahvasti amerikkalaisen herätyskristillisyyden, eli evankelikaalisuuden nousukauteen toisen maailmansodan jälkeen.[43] CCC- järjestön perustajana on Bill Bright niminen mies. Bright syntyi vuonna 1921 Yhdysvalloissa Oklahomassa. Bright oli elämänkatsomukseltaan agnostikko, mutta alkoi opintojen jälkeen ottaa osaa Hollywood´s First Prysbyterien Church-nimisen kirkon toimintaan. Vähitellen Bright kasvoi kristityksi ja toimi mukana kristillisissä työmuodoissa.[44] Bright opiskeli myös kahdessa eri teologisessa seminaarissa, mutta jätti opinnot kesken.[45] Bill Bright kuului The United Presbyterian Church- kirkkoon.[46]

Vuonna 1951 helmikuussa Bill Bright valitsi uskonnollisen kokemuksen seurauksena elämäntehtäväkseen ”maailman evankelioimisen”, erityisesti opiskelijoiden kautta.[47] Bill ja hänen vaimonsa Vonetta Bright perustivat CCC:n ja aloittivat seuraavina kuukausina työnsä Kalifornian yliopistossa Los Angelesissa.[48] Bright organisoi järjestönsä tueksi neuvoa-antavan toimikunnan. Alusta lähtien siihen kuului myös tunnettu evankelista Billy Graham. Muutaman kuukauden päästä liikkeeseen liittyi 250 opiskelijaa, jotka ”olivat antaneet elämänsä Kristukselle”. Toiminta laajeni nopeasti muuallekin ja tämän myötä myös toimitilat suurenivat.[49] CCC pyrki korostamaan käytännön evankelioimistyön tärkeyttä teologisen teoriosoinnin sijaan. CCC ei pyrkinyt liittymään tiukasti johonkin tunnuskuntaan, vaan näki itsensä tunnustenvälisenä evankelioimisjärjestönä.[50]

---

[42] Ruotsila 2008, 82-83.
[43] Sares 1986, 12.
[44] Quebedaux 1979, 8-10.
[45] Quebedaux 1979, 85.
[46] Quebedaux 1979, 85, 117.
[47] Quebedaux, 1979, 17.
[48] Quebedeaux, 1979, 17.
[49] Quebedeaux 1979, 18.
[50] Quebedeaux 1979, 8–10, 86; Sares 1986, 33.

CCC järjesti myös suuria kristillisiä tapahtumia, kuten evankeliumintyötä käsittelevät Explo 1972 Dallasissa, Explo 1974 Soulissa ja Explo 1985.[51] Vuonna 1982 CCC järjestö teki työtä jo 150 maassa. Työntekijöitä oli yli 14 000, joista suurin työkohde oli Pohjois-Amerikka, sitten Aasia ja Eurooppa.[52] Nykyään järjestö toimii noin 190 maassa. Se on määritelty tunnustusten väliseksi evankelioimis- ja opetusjärjestöksi. Usa Todayn mukaan se on Yhdysvaltain suurin evankelioimisjärjestö. Nykyisin sillä on yli 27 000 kokopäiväistä saarnaajaa ja se on kouluttanut yli 225 000 vapaaehtoista ympäri maailman.[53]

2.3 Suomen aatehistoriaa

Toisen maailmansodan päättyminen aiheutti voimakkaan muutoksen suomalaisessa yhteiskunnassa. Muutos näkyi erityisesti ulkopolitiikassa. Suhde sodan voittajavaltioon kuuluneeseen Neuvostoliittoon oli arvioitava uudelleen ja tämä suhde vaikutti voimakkaasti myös maan sisäpolitiikkaan. Suomen kommunistinen puolue (SKP) nousi merkittäväksi sisäpoliittiseksi voimaksi.[54] Epävarmuutta loi myös suurvaltojen välillä pian sodan loppumisen jälkeen syntynyt vastakkainasettelu, kylmä sota.[55]

Jälleenrakennusvuosien jälkeen oli luvassa yhteiskunnallinen murros. Perinteisen arvot ja instituutiot joutuivat uudelleen arvioitavaksi. Aluksi uuden radikaalin sukupolven uudistusvaatimukset ajoivat vapaamielisempää ja suvaitsevampaa yhteiskuntaa. Kuitenkin 1960-luvun jälkipuoliskolla protesti sai yhä enemmän poliittista luonnetta. Nuorison aktivoituminen tapahtui lähinnä Ranskasta ja Englannista saatujen esikuvien mukaan.[56]

Nämä muutokset heijastuivat myös kirkon julkiseen asemaan. Kirkko joutui muiden yhteiskunnallisten instituutioiden tapaan nuorison arvostelun kohteeksi 1960-luvun alusta. Asevelipapiston keskuudessa oli syntynyt laaja-alaisen ja palvelevan kansankirkon ihanne. Suuntauksen johtavaksi teologiksi tuli Erkki Niinivaara, joka kritisoi herätysliikkeissä

[51] Quebedeaux, 1979, 23.
[52] KM, Lehtinen 16.2.1982.
[53] CL, What We Do | Cru, [luettu 5.5.2020]
[54] Murtorinne 1995, 292–293; Jussila 1996, 211–213.
[55] Murtorinne 1995, 290.
[56] Murtorinne 1995, 292–293; Jussila 1996, 266–267.

tapahtunutta maallisen ja hengellisen jyrkkää erottamista ja niiden tiukkaa seurakunta käsitystä.[57]

Vastavoimaksi uuskansallisuudelle vahvistui kirkossa sodan jälkeen evankelioiva uuspietismi. Urho Muroman Evankelisluterilainen sisälähetyssäätiö toimi uuspietismin tienraivaajana. Sisälähetyssäätiön Raamattuopisto pyrki toimimaan herätyksen kehtona.[58] Pelko kirkon tilasta ja yhteiskunnallinen kuohunta eriyttivät uuspietistejä kirkosta. Yksi sodan jälkeen syntyneistä uusista evankelioimisjärjestöistä oli Kansan Raamattuseura (KRS), joka kuitenkin osittain poikkesi muista uuspietistisistä järjestöistä.[59]

KRS:n opiskelijatyö teki yhteistyötä useiden eri amerikkalaisten järjestöjen kanssa. Tätä kautta se sai kosketuksen amerikkalaiseen herätyskristillisyyteen. KRS toimi myös Missio Leningradin ja missio Volgan suomalaisena yhteistyökumppanina. Kalevi Lehtinen oli työskennellyt KRS:n palveluksessa ennen CCC-järjestöön siirtymistä. Lehtisellä säilyi koko ajan läheinen yhteistyö KRS-järjestön kanssa. KRS sai alkunsa, kun talvi- ja jatkosodan aikana Suomessa oli voimakasta herätyskristillistä evankelioimistoimintaa. Eräs työn keskeisimmistä vaikuttajista oli suomalaissyntyinen, Ruotsissa asuva vapaakirkollinen evankelista Frank Mangs. Rovasti Urho Muromaa kutsui Mangsin pitämään herätyskokouksia syyskuusta 1943 lähtien. Hän toimi tämän jälkeen Suomessa kahdeksan kuukauden ajan.[60]

Tämän jälkeen tilaisuuksista vastanneet herätyskristilliset vaikuttajat etsivät keinoja Mangsin työn jatkamiseen. Tällöin he näkivät tarpeelliseksi perustaa sanomalehden. Syyskuussa 1945 päätettiin ryhtyä julkaisemaan Sana-nimistä kristillistä sanomalehteä. Sodan jälkeen vallitsi myös pula Raamatuista. Sen helpottamiseksi kaavailtiin yhdistyksen perustamista, joka verovapaana pystyisi lahjoitusvaroin painamaan Raamattuja edullisesti.[61]

Aluksi evankelioimistyö oli tarkoitus liittää jonkin jo toimivan järjestön yhteyteen. Nämä yritykset eivät kuitenkaan johtaneet tulokseen. Niinpä perustettiin uusi evankelioimistyötä tekevä herätyskristillinen järjestö. KRS perustava kokous pidettiin 20.7 1945. Sen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin piispa Eelis Gulin. Perustamiskirjan mukaan KRS:n

[57] Niemelä 1977, 11–12, Murtorinne 1995, 309–312.
[58] Niemelä 1977, 16–18.
[59] Murtorinne 1995, 315.
[60] Toiviainen 1985; 11–13; Murtorinne 1995, 315.
[61] Toiviainen 1985, 13–16; Murtorinne 1995, 315.

tarkoituksena oli levittää evankeliumia uskonnollisen kirjallisuuden kautta yhteistyössä seurakuntien ja muiden kristillisten järjestöjen kanssa.[62]

Aluksi KRS keskittyi perustamiskirjan mukaisesti enemmän julkaisutoimintaan kuin julistustyöhön. Raamattujen painatus kuitenkin siirtyi pian Suomen Kirkon Sisälähetysseuralle. Näin julistustoiminta nousi keskimmäisiksi toimintamuodoksi.[63] Perustamisvuonna 1945 KRS järjesti yhdessä seurakuntien kanssa viidet evankelioimispäivät. Kokoustoiminta laajeni voimakkaasti 1940- luvulla. Kasvavaa toimintaa varten johtokunta palkkasi toiminnanjohtajaksi pastori Mauri Tiilikaisen. Tiilikainen toimikin tehtävässä aina vuoteen 1978 saakka. Pian KRS sai muitakin kokoaikaisia julistustyöntekijöitä. Vuonna 1950 KRS aloitti ensimmäisenä järjestönä Suomen ev.lut kirkon piirissä telttakokoustoiminnan, joka edelsi toimintamuotona halleissa ja urheilustadioneilla tapahtuvia missiotilaisuuksia.[64] Tehokkain sanoman välittäjä KRS:lla oli kuitenkin Sana-lehti, joka sai alusta alkaen laajan levikkipohjan.[65]

KRS aloitti työn myös Amerikan siirtolaisten parissa. Evankelioimistyössä suomensiirtolaisten keskuudessa toimi muun muassa Niilo Tuomenoksa, joka oli aiemmin asunut pidemmän aikaa Yhdysvalloissa. Tuomenoksasta tuli myöhemmin KRS:n piirissä arvostettu julistaja. Suomen ev.lut. kirkon virallisena edustajana piispa Eelis Gulin vieraili Kanadassa sihteerinään KRS:n toiminnanjohtaja.[66] Mauri Tiilikainen. KRS:n ensimmäiset yhteydet uudelle mantereelle muotoituivat näin jo 1950-luvulla.

KRS syntyi opillisesti laajemmalta pohjalta kuin muut uuspietistiset järjestöt. Alkuaikojen vaikutushahmo Frang Mangs oli vapaakirkollinen ja seuran julistajien taustat olivat erilaiset. Esimerkiksi seuran tunnettu julistaja Niilo Tuomenoksa oli entinen metodistipappi. [67]

KRS:n piirissä alkoi myös 1950-luvulla kristillinen opiskelijatyö, johon mukaan tuli myös 1950-luvulta lähtien Kalevi Lehtinen. Tähän opiskelijatyöhön vaikutteet tulivat ulkomailta. Ratkaisevasti kristillisen opiskelijatyön syntyyn vaikutti 1800-luvun lopun amerikkalainen

[62] Toiviainen 1964, 31; 1985, 16–18.
[63] Toiviainen 1964, 39–40.
[64] Toiviainen 1964, 61–62.
[65] Toiviainen 1985, 26–28.
[66] Toiviainen 1985, 42–44.
[67] Murtorinne 1995, 316.

herätyskristillisyys. Evankelista Dwight L. Moody teki evankelioimistyötä Yhdysvalloissa ja vieraili myös Euroopassa. Nämä amerikkalaisen herätyskristillisyyden vaikutteet saivat levitä myös Eurooppaan ja Suomeen.

Kalevi Lehtinen vaikutti merkittävästi KRS:n opiskelijatyön muotoutumiseen. Lehtinen siirtyi KRS:n palveluksesta 1.12.1965 Kirkon nuorisojärjestön pääsihteeriksi. Lehtisen toiminta-ajatukset eivät kuitenkaan saaneet vastakaikua järjestön piirissä ja hän joutui eroamaan tehtävistään keväällä 1966. Mahdollisesti ristiriitojen takana oli se, että innokkaana evankelistana Lehtinen halusi kehittää toimintaa entistä herätyskristillisempään suuntaan. Kalevi Lehtinen siirtyi takaisin KRS:n työhön ja aloitti tehtävänsä KRS:n ylioppilastyön pääsihteerinä 1.9.1966.[68]

Lehtisen tie KRS:n työntekijäksi tapahtui sitä kautta, että Lehtinen tutustui ensimmäisen teologian opiskeluvuoden keväällä toiminnanjohtajaan Mauri Tiilikaiseen, joka tarjosi hänelle kesätöitä KRS:sta. Lehtinen alkoi järjestämään Uuras Saarnivaaran johdolla telttakokouksia ympäri Suomea kesällä 1956.[69] Hän koki tässä tehtävässä vaikeuksia. Lehtinen kertoo lähteneensä matkaan epäkypsään tapaansa ja osaamisen tunnossa. Pian hän koki olevansa liian kokematon tässä tehtävässä. Tästä huolimatta hän rukoili, että Jumala voisi häntä käyttää. Lehtisen näky alkoi vahvistua.[70] Vaikutteita Lehtinen kertoo saaneensa ruotsalaiselta Vapaakirkkotaustaiselta evankelistalta Frank Mangsilta. Myös yliopiston luennoilla kuullut kertomukset herrnhutilaisten lähetystyöstä ja työnäystä vaikuttivat häneen.[71] Frank Mangs edusti amerikkalaista 1800-luvun herätyskristillisyyttä uudestisyntymisen ja pyhityksen käsityksineen. KRS perustettiin Mangsin ympärille syntyneen herätyksen organisaatioksi.[72]

Lehtinen valmistui teologian kandidaatiksi vuonna 1963 ja toimi Karjalan yhtenäiskoulussa uskonnon opettajana. Papiksi hänet vihittiin vuonna 1964. Tämän jälkeen hän toimi kristillisissä järjestöissä. Sen jälkeen hän palasi takaisin KRS:n opiskelijatyön pääsihteeriksi. Lehtinen aloitti opiskelijatyön Helsingissä ja tämä työ kasvoi merkittäväksi kristilliseksi opiskelijatoiminnaksi.[73] Opiskeluvuosina hän tutustui myös kotitalous-opettaja Eine Valajaan.

---

[68] Aaltonen 1995, 275–278.
[69] Valtonen 1989, 38–40.
[70] Lehtinen & Lehtinen 1983, 237–238.
[71] Valtonen 1989, 41.
[72] Heikkilä 1977, 166.
[73] Valtonen 1989, 44–50.

Vuonna 1958 Eine ja Kalevi avioituivat. He saivat kolme lasta ja työskentelivät samassa koulussa ja tekivät myös yhdessä hengellistä työtä.[74]

Lehtinen toimi valmistumisensa jälkeen vuosia nuoriso- ja opiskelijatyössä.[75] Hänen näkynsä työssä kuitenkin laajeni ja hän halusi toimia laajempi alaisesti evankeliointiyössä. Tähän avautui mahdollisuus, kun Lehtinen tutustui CCC:n perustajan ja johtajan Bill Brightin kanssa.[76] Lehtinen sai vuonna 1966 kutsun Berliiniin Maailman evankelioimiskonferenssiin. Hän lähti tänne innoissaan, koska halusi tutustua kokeneempiin julistajiin.[77] Lehtinen tapasi konferenssissa Bill Brightin. Keskustelut Brightin kanssa olivat ratkaisevia Lehtisen ajatuksille tulevaisuudesta. Hän sai kaipaamaansa tukea Brightilta evankelioimisnäylleen ja tulevaisuuden suunnitelmilleen.[78] Tämän kautta avautuivat ovet myös ulkomaille. Toinen tärkeä henkilö, jonka Lehtinen tapasi Berliinin konferenssissa, oli Billy Graham. Hänellä oli vielä vuosikymmenienkin päästä suuri vaikutus Lehtisen elämään ja tuleviin missioihin. Konferenssi oli siis todella tärkeä Lehtisen elämänkulussa ja se muutti hänen elämäänsä.[79]

Pian konferenssin jälkeen Lehtiseen otettiin yhteyttä ja häntä pyydettiin CCC:n palvelukseen. Kyseisessä järjestössä työskenneltiin yhdessä avioparina. Myös Kalevin Eine-vaimo lähti myös työhön mukaan. Aluksi KRS lähetti heidät puoleksi vuodeksi Kaliforniaan saamaan CCC:n työntekijäkoulutuksen kesällä 1966. Yhdysvalloista palattua Lehtinen ryhtyi kehittämään KRS:n opiskelijatyötä yhteistyössä CCC:n työntekijöiden kanssa. Koulutus Yhdysvalloissa vaikutti paljon Lehtisen ajatteluun. Koulutuksen aikana hän osallistui evankelioimisen harjoitteluun. Kalevi Lehtinen esitteli CCC:n työtä KRS:lle innostuneesti ja hyvin myönteisessä sävyssä. Opillisesti Lehtinen määritteli CCC- järjestön edustavan tunnustenvälistä raamatullista herätyskristillisyyttä. Hän toi esille, että liike ei ole helluntaisävytteinen, ja kertoi, ettei se ole opillisesti äärimmäisyysliike.[80]

CCC ei myöskään Lehtisen mukaan ollut yhteydessä fundamentalistiseen ja antikommunistiseen International Council of Cristian Churches (ICCC) -järjestöön, jonka kanssa suomalainen Ylioppilaslähetys oli kosketuksissa. ICCC oli amerikkalaisen presbyteeri

---

[74] Lehtinen & Lehtinen 1983, 239.
[75] Heino 1997, 102.
[76] CL, Between Now And Eternity: Kalevi Lehtinen - YouTube [katsottu 6.10.2021].
[77] Suomen teologit 2010, 547-548
[78] CL, Bill Bright and His Little Blue Booklet: Kalevi Lehtinen - YouTube [katsottu 11.10.2021].
[79] Suomen teologit 2010, 547-548
[80] Siltala 2000, 60.

Carl McIntiren vuonna 1948 perustama vastaorganisaatio Kirkkojen maailmanneuvostolle. Lehtinen kuvasi ICCC:n järjestöksi, joka toi raamatullisuutensa esiin negatiivisessa sävyssä. KRS:n arkistosta löytyvissä kannanotoissa käy ilmi, ettei KRS halunnut yhteistyötä tiukan antikommunistisen tai fundamentalististen liikkeiden kanssa.[81]

Yhdysvallat pyrki kylmän sodan ilmapiirissä estämään Suomea joutumasta Neuvostoliiton vaikutuspiiriin. Ideologisessa taistelussa myös kulttuuri ja uskonto saattoivat joutua politiikan välikappaleiksi. Tätä taustaa vasten katsottuna on mahdollista, että CCC johto näki Suomen evankelioimisen olevan tae kommunismin etenemisen estämiseksi maassa. Ennen kaikkea yhteistyössä KRS:n kanssa oli kuitenkin kyse CCC:n ideologian mukaisesta evankelioimisen korostamisesta. Evankeliumi oli vietävä kaikkialle.[82]

[81] Siltala 2000, 61.
[82] Quebedaux 1979, 125–128.

3 Missioiden valmistelu ja toteutuminen

3.1 Missioiden taustaa ja valmisteluja

KRS järjesti 1960-luvulla kristillisiä suuria evankelioimistapahtumia henkilökohtaisen evankelioinnin lisäksi. Tärkeitä olivat suuret evankelioimistilaisuudet Helsingin yliopiston tiloissa. Erityisesti tilaisuuksia järjestettiin vuosina 1968–1972. Nämä tapahtumat kulkivat nimellä Löytöretki elämään. Näiden tilaisuuksien järjestämisessä oli jo vaikutteita ja periaatteita, jotka oli omaksuttu amerikkalaisen herätyskristillisyydestä ja CCC-järjestön työstä.[83]

Samaan aikaan KRS:n uuden amerikkalaishenkisen tavoittavan opiskelijatyön syntymisen myötä suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtui suuri muutos. Suomessa nuorison keskuudessa nousi uusvasemmistolainen opiskelijaradikalismi. Tämä radikalismi kosketti erityisesti nuorisoa kaikkialla maailmassa. Myös Helsingin yliopistossa muodostui 1960- luvun kuluessa uusvasemmistolainen opiskelijaradikalismi, joka vasta vuosina 1986–1969 saavutti näkyvän roolin.[84]

Kuukautta ennen tätä Vanhan ylioppilastalon valtausta lokakuussa 1968 KRS:n opiskelijat julistivat toisenlaista vallankumousta, jota kutsuttiin rakkauden vallankumoukseksi. Lehtinen otti Sana-lehden kirjoituksessa tuolloin kantaa vallalla olleeseen vallankumous teemaan kirjoituksessaan ”Rakkauden vai vihan vallankumous”. Kirjoitusta voi pitää KRS:n opiskelijatyön julkisena kannanottona uusvasemmistolaiseen opiskelijaradikalismiin. Kirjoituksessa Lehtinen kyseenalaisti vasemmistolaisen vallankumouksen mielekkyyden. Lehtisen mielestä kommunistinen vallankumous ei pystynyt muuttamaan yhteiskuntaa parempaan suuntaan, koska se ei kyennyt muuttamaan ihmisen sisintä. Ihminen on paha eikä pystynyt vallankumouksen kautta luomaan parempaa maailmaa. Lehtinen ei toisaalta halunnut myöskään kannattaa oikeistolaisia arvoja oikeana vaihtoehtona vallankumoukselle. Paluu porvarillisiin arvoihin ei olisi ratkaisu, koska ongelma oli syvemmällä. Lehtinen kirjoitti: ”Jokainen tietää kuitenkin, että paha yhteiskunta ei ole synnyttänyt pahoja porvareita, pahoja

[83] Siltala 2000, 76.
[84] Tuominen 1991, 196–200; Kolbe 1996, 7–14.

sosialisteja ja pahoja kommunisteja, vaan pahat porvarit, pahat sosialistit ja pahat kommunistit ovat synnyttäneet pahan yhteiskunnan.[85]

Lehtinen esitti Jeesuksen historian suurimpana vallankumouksellisena. Hän kykeni tuomaan vallankumouksen yksittäisen ihmisen elämään ja tätä kautta koko yhteiskunta muuttui. Hän esitti Jeesuksen rakkauden vallankumouksen tuojana. Muut vallankumoukset toisivat vain vihaa.[86] Kirjoituksessa näkyy Lehtisen negatiivinen suhtautuminen uusvasemmistolaiseen opiskelijaradikalismiin. Näitä näkemyksiä voi pitää Lehtisen kannanottana oikeistolaisemman poliittisen näkemyksen puolesta. Hän ei kuitenkaan sitoutunut mihinkään poliittiseen aatteeseen tai puolueeseen vaan evankeliumiin ja sen julistukseen. Lehtinen näki vallankumouksen ei poliittisena vaan hengellisenä kysymyksenä. Hän jakoi vasemmistolaisten kanssa huolen yhteiskunnasta ja sen ongelmista, mutta näki ratkaisujen löytyvän ennen kaikkea Kristukseen ja Raamattuun sitoutumisesta.

Vasemmistolaisia arvoja raskaamman kritiikin kohteena oli sen sijaan humanistiset vaihtoehdot. Hän kirjoitti Sana -lehdessä otsikolla ”Humanismi vai kristinusko?”. Kirjoituksessa hän näki humanistisen ajattelumallin olevan useampien modernien, jopa toisilleen vastakkaisten ajattelusuuntien takana. Humanistinen eli ihmiskeskeinen ajattelumalli näkyi Lehtisen mielestä paitsi eksistentiaalisessa ajattelussa, myös vapaassa kasvatuksessa, natsismissa, kapitalismissa ja kommunismissa. Kaikki nämä ideologiat olivat kristinuskolle vastakkaisia. Lehtisen mielestä vain kristinusko saattoi tarjota vahvan pohjan ihmisen elämälle. Humanismissa kaikki arvot olivat suhteellisia eikä se ottanut vakavasti ihmisessä olevaa tarvetta olla yhteydessä Jumalaan. Lehtinen näkikin eksistentiaalisen filosofien, kuten Jean-Paul Sartren ajatusten vievän väärään ihmiskeskeisyyteen.[87]

KRS:n opiskelijat näkivät, että kuohuvassa opiskelijamaailmassa radikaalit opiskelijat olivat tavoitettavissa vain heidän omilla työskentelytavoillaan. KRS opiskelijat omaksuivat siis joitakin toimintatapoja radikaaliopiskelijoilta. Ideologioiden taistelussa ei voinut jäädä syrjään. KRS:n työntekijä Tapio Aaltonen kuvaili opiskelijatyöntilaa, että yliopistoissa

[85] Sn 42/17, 10, 1968.
[86] Sn 42/17, 10, 1968.
[87] Sn 12/20.3 1969.

vallitsee monistuskoneiden sota. Siellä valmistellaan monisteita monesta ideologiasta. KRS:n opiskelijat halusivat olla joukossa mukana.[88]

Ajankohtaisissa poliittisissa käytännön kysymyksissä KRS:n opiskelijat pyrkivät säilyttämään puolueettomuuden. Tämä näkyi esimerkiksi suhteessa Vietnamin sotaan, joka kuohutti opiskelijoiden tunteita 1960-luvulla. Vietnamin sodan vastustus vaikutti merkittävästi opiskelijaradikalismin muotoutumiseen Yhdysvalloissa ja Euroopassa. KRS:n opiskelijat noudattivat yleistä linjaa suhteessa politiikkaan. Se oli pidettävä erossa evankelioimistyöstä. KRS:n väki ei lähtenyt mukaan suurvaltapolitiikkaan.[89] Täysin epäpoliittista ei toiminta kuitenkaan ollut. Kritiikki vasemmistolaista radikalismia kohtaan näkyi siinä, että sille haluttiin tarjota selkeästi uskonnollisen vaihtoehtoehdon, sydämen vallankumous.

Kansan Raamattuseuran opiskelijatyö herätti myös kritiikkiä vasemmistolaisen opiskelijoiden taholta. Se tuli esille lähinnä henkilökunnan keskusteluissa vasemmistolaisopiskelijoiden kanssa. KRS:n yhteydet amerikkalaiseen järjestöön herättivät epäilyksiä. Vasemmistolaiset opiskelijat epäilivät KRS:n opiskelijatyötä yhteyksistä Yhdysvaltojen keskustiedusteluun CIA:n. Yhteydet USA:n riittivät siis jo sinänsä epäluulojen aiheeksi USA- vastaisessa ilmapiirissä. Vietnamin sota herätti epäluuloja.[90]

Toiseksi vasemmistolaisen opiskelijoiden kritiikin kohteena oli se, että KRS:n opiskelijat käyttivät evankelioimistyössä vasemmistolaisille tyypillisiä toimintatapoja ja termejä. He kokivat KRS:n puheet ”sydämen vallankumouksesta” ja evankelioivat vappumarssit loukkaavina. Vasemmistolaisten opiskelijoiden kritiikki evankelioimistyötä kohtaan näkyi esimerkiksi siinä, että he jakoivat kristinuskoa kritisoivia lentolehtisiä ja huutelivat evankelioimistilaisuuksien puheiden aikana. Tilaisuuksia häiritsi välillä myös Helsingin yliopistolla toimiva kristinuskoa vastustava pakanakilta.[91]

CCC- järjestön toiminnassa näkyi myös samanlainen ajatus sydämen vallankumouksesta oikeana vaihtoehtona poliittiselle vallankumoukselle. Billy Bright nosti esille kirjassaan ”Revolution now!” Jeesuksen suurimpana vallankumouksellisena. Yhtymäkohdat Kalevi

---

[88] Siltala 2000, 102.
[89] Sn 12/20.3 1969.
[90] Siltala 2000, 104; Tuominen 1991, 151; Kolbe 1996, 6.
[91] Siltala 2000, 105.

Lehtisen käyttämään retoriikkaan olivat selkeät. Myös Lehtinen käytti tuohon aikaan Jeesuksesta joskus termiä suurin vallankumouksellinen.[92] CCC pyrki tavoittamaan radikalisoituneita opiskelijoita myös muuten. Se perusti vuonna 1969 Christian Word Liberation Front- järjestön vastineeksi opiskelijoiden marxilaiselle Third Word Liberation Front- järjestölle. Aikaa myöten Christian Word Liberation Front- järjestö irrottautui CCC:n työstä.[93]

Vuonna 1972 Lehtinen siirtyi pysyvästi CCC:n palvelukseen. Uuden työn myötä koko perhe muutti Saksan Liittotasavaltaan Kandernin pikkukaupunkiin vuonna 1974. Kaiken kaikkiaan 70-luvun alku merkitsi Lehtisen läpimurtoa kansainvälisten evankelistojen joukkoon. Hän puhui erilaisissa suurissa kansainvälisissä tilaisuuksissa kuten Euroopan evankelioimiskongressissa 1971, Exploissa: Dallasissa 1972, Guatemala Cityssä 1973, Soulissa 1974. Lehtinen osallistui myös vuonna 1974 kansainväliseen konferenssiin, jossa perustettiin Lausannen liike.[94]

Lehtinen oli pidetty työntekijä ja hän eteni työssään johtotehtäviin. Alkuvuosina hän toimi CCC:n Euroopan työn työntekijäkoordinaattorina ja vastasi työntekijöiden kouluttamisesta. Vuonna 1976 hänestä tuli Keski-Euroopan työn aluejohtaja ja vuonna 1977 hänet valittiin CCC:llä Euroopan toiminnanjohtajaksi. Järjestö kasvoi Lehtisen toimiessa johtotehtävissä. Lehtisen toiminnanjohtajakaudella CCC:n Euroopan työ oli vaikuttamassa siihen, että yhdessätoista maassa toteutettiin ja järjestettiin Tässä Elämä kampanjoita. Tämä kampanja toteutettiin myös Suomessa vuonna 1981 KRS:n ja luterilaisten seurakuntien yhteistyönä. Suomessa järjestetyn kampanjan alussa koulutettiin 8000 seurakuntien maallikkoa puhelinkontaktin ottamiseen ja pienryhmien vetäjiksi. Kampanjan aikana otettiin yhteyttä lähes 700 000 suomalaiskotiin kahden viikon aikana. Kirkossakäyntitilastot osoittivat 300 prosentin kasvua jumalanpalveluksissa ja pienpiireihin tuli mukaan tuhansia uusia ihmisiä. Suomessa tätä kampanjaa kutsuttiin nimellä, Se löytyy ja sitä mainostettiin kovasti myös mainoskyltein, busseissa tarroilla sekä lehdissä.[95]

---

[92] Bright 1970, 25–35.
[93] Quebedaux 1979, 31–35.
[94] Valtonen 1989, 69.
[95] Valtonen 1989, 99–104.

Lehtisen elämän seuraaviin vuosiin kuului kärsimystä ja koettelemuksia. Nämä kärsimykset jättivät hänen sanomaansa ja persoonaansa jälkensä. Syöpäleikkauksen jälkeen vuonna 1982 Lehtinen koki, että hän siirtyy pian kokopäiväiseksi julistajaksi. Hän joutui kuitenkin vielä olemaan kiinni johtotehtävissä monia vuosia. Hän koki myös, että Jumala antoi hänelle vielä lisää elinaikaa, jotta hän voisi keskittyä enemmän julistamaan evankeliumia.[96]

Kyseiseen aikaan CCC:n työssä oli käynnissä suuri evankeliointistrategian uudistaminen. Lehtinen halusi olla mukana tässä uudistamisprosessissa. Tästä strategiasta käytettiin nimeä Eurooppa 2000. Sen perusidea oli yksinkertainen. Päämäärä oli käynnistää Euroopassa mahdollisimman kattavien suurimuotoisten tapahtumien ketju. Niiden toteutuksen suunnitelmana oli saada liikkeelle koko kohdealue, mieluiten suuri kaupunki tai yhtenäinen maakunta. Tarkoituksena oli, että evankeliumi saadaan tätä kautta jokaiselle ihmiselle. Eurooppa 2000 suunnitelma edellytti suurkokouksia evankelistoineen, myös maallikkojen työpanos oli hyvin tärkeä. Tarkoitus oli, että evankelista jatkaa maallikkojen alkamaa työtä. Hän esittää evankeliumin tavalla, jolla jokainen sen voi ymmärtää, jotta mahdollisimman moni voisi tehdä henkilökohtaisen uskon ratkaisun. Tämän tapahtuman jälkeen strategia oli, että paikallisseurakunnat ja maallikot huolehtivat siitä, että uskoon tulleet ihmiset löytävät paikkansa seurakuntien toiminnassa ja tulevat mukaan toimintaan.[97] Kyseistä kampanjaa suunniteltiin noin parin vuoden ajan ja sen toteuttaminen sai muotonsa vuonna 1985 Euroopan johtotiimin kokouksessa Barcelonassa.[98]

Lehtinen koki olevansa nyt valmis siirtymään uusiin tehtäviin ja hän siirtyi pois CCC:n johtotehtävistä vuonna 1987. Vuosi 1987 oli käänteentekevä vuosi Lehtisen elämässä. Helsingin olympiastadionilla järjestettiin elokuussa evankelioimistapahtuma Missio Helsinki, jossa puhujana oli yhdysvaltalainen evankelista Billy Graham. Lehtinen tulkkasi Billy Grahamia kokouksissa.[99] Kyseinen tapahtuma oli poikkeuksellisen suuri Suomessa ja keräsi suuren määrän ihmisiä olympiastadionille. Tätä tapahtumaa varten perustettiin CCC:ssa oma osasto nimeltä Missio Eurooppa. Tähän aikaan Lehtinen teki vielä työtä Saksasta käsin.[100]

---

[96] Valtonen 1989, 14.
[97] Valtonen 1989, 105.
[98] Valtonen 1989, 99 – 104.
[99] SK, Penkin päästä Billylle, 4.9.1987.
[100] Valtonen 1989, 16.

Elokuussa 1987 järjestetyn Missio Helsingin myötä tapahtui Lehtisen irtautuminen CCC:n Euroopan johtotehtävistä ja hän siirtyi kokopäiväiseksi evankelistaksi. Tässä tärkeänä osana olivat Grahamin puheet Lehtisestä. Graham sanoi, että missiot eivät pääty Missio Helsinkiin. Suomalaiset eivät tarvitse kuitenkaan saarnamiehiä Yhdysvalloista, koska heillä on Kalevi Lehtinen.[101]

Lehtisen kalenteri täyttyi tilaisuuden jälkeen nopeasti puoleksitoistavuodeksi.[102] Vuoden 1987 elokuun lopussa Lehtisellä oli 16 puhujakutsua missioihin eripuolelle Suomea. Näistä yksi esimerkki oli Missio Joensuu.[103] Eurooppa 2000 strategia sovellus otettiin käyttöön Missio Joensuussa vuonna 1988. Missio Joensuun valmistelut veivät yli vuoden. Joensuun kaupungin kristityt kerääntyivät ympäri vuoden rukoilemaan yhdessä ja maallikot saatiin aktivoitua mukaan järjestelyihin. Järjestelyjen aikana maallikot koulutettiin eri tehtäviin ja mission toteutuksen aikana 11 000 kotia sai henkilökohtaisen kutsun saapua tilaisuuksiin. Missio pidettiin elokuun lopussa. Lehdistö ja radio seurasivat missiota aktiivisesti ja Lehtinen oli mukana radio-ohjelmissa. Missio Joensuu onnistui hyvin. Tuloksia tutkittiin Kirkon tutkimuskeskuksessa ja iltojen kokonaiskävijämäärä oli 20 000 kuulijaa. Heistä joensuulaisia arvioitiin olleen 9000 ja heistä 800 ilmaisi tulleensa uskoon.[104]

Tämä Joensuun missio oli Lehtiselle ja hänen tiimilleen ensimmäinen yhteinen suurimuotoinen evankelioimistapahtuma sen jälkeen, kun hän oli jäänyt kokopäiväiseksi evankelistaksi. Missio Joensuulla testattiin myös käytännössä Eurooppa 2000 suunnitelman toteutumista. Tämän tapahtuman jälkeen Lehtiselle tuli paljon lisää kutsuja missioista eripuolella Suomea.[105] Nämä vuodet CCC:stä irtautumisen jälkeen olivat kiireisiä ja matkapäiviä kertyi jopa 250 vuodessa.[106]

Lokakuussa 1990 oli vuorossa Lehtisen elämän merkittävin tapahtuma. Kyseessä oli kolmipäiväinen Missio Leningrad, joka järjestettiin Lenin-hallissa. Ennen mission alkua oli Neuvostoliittoon julistettu uskonnonvapauslaki, joka tuli voimaan lokakuussa 1990. Sitä oli valmisteltu kaksi vuotta. Lain mukaan valtio ei voinut enää puuttua uskonnollisten yhteisöjen

---

[101] Graham 2006, 7.
[102] Graham 2006, 8.
[103] Sn, Missio on yksi tapa toimia kaupungissa, 1.11.1989.
[104] Valtonen 1989, 107 – 109.
[105] Valtonen1989, 111.
[106] Valtonen 1992, 117.

sisäiseen toimintaan ja se vaati kansalaisten yhdenvertaista kohtelua heidän vakaumuksistaan riippumatta. Kansainvälisen avustustoiminnan kannalta laki oli erittäin tärkeä, koska se takasi uskonnollisille yhteisöille oikeudet solmia kansainvälisiä yhteyksiä ja perustaa lähetysjärjestöjä. Laki mahdollisti myös uskonnollisen kirjallisuuden hankinnan, tuottamisen ja maahantuonnin.[107]

Ennen uskontolain voimaan astumista kirkon avoimuus alkoi näkyä Neuvostoliitossa vasta 1980-luvun loppupuolella. Kirkon aseman vahvistuminen Neuvostoliitossa näkyi myös tarpeena vastata kirkon pappien koulutukseen ja raamattujen hankintaan. Moskovan patriarkaatin ulkomaanosaston julkaisuyhteistyöstä vastaava munkki Innokent sanoi helmikuussa 1990, että pappien koulutusten puutteet ja kirjallisuuden laiminlyönnit ovat johtuneet siitä, että kirkossa ei jaksettu uskoa vapaampien aikojen koittavan.[108] Tämä kertoo siitä, kuinka nopeasti asiat myös uskonnonvapauden suhteen etenivät perestroikan aikaan.

Suomessa uusi Neuvostoliiton uskontolaki nousi keskusteluun Suomen ev.lut. kirkon kirkolliskokouksen syysistunnossa 1990. Valtioneuvostossa kirkollisista asioista vastannut opetusministeri Ole Norrback toi tervehdyspuheessaan esiin Euroopan muutokset ja ilmoitti odottavansa ”suurella mielenkiinnolla”, miten kirkko ryhtyisi auttamaan sorrettuja ihmisiä Euroopassa. Arkkipiispa John Vikström totesi vastauspuheenvuorossaan kirkolla olleen jo entuudestaan toimivia yhteyksiä Itä-Euroopan kommunistisiin maihin Kirkon Ulkomaanavun ja Euroopan kirkkojen konferenssin kautta.[109]

Suomen ev.lut. kirkon johto suhtautui hyvin varovaisesti uuteen lakiin. Tämä johtui osittain Neuvostoliiton uskontoviranomaisten rooliin liittyneistä epäselvyyksistä. Uuden lain mukaan uskontoasiain virastot jatkoivat toimintaansa, mutta olivat jatkossa ”tieto-, konsultaatio- ja asiantuntijakeskuksia”. Virastot olivat velvollisia auttamaan uskonnollisia yhteisöjä yhteyksissä eri viranomaisiin ja muihin uskonnollisiin yhteisöihin. Suomen ev.lut. kirkossa ei kuitenkaan ollut tarkkaa tietoa, mitä se tarkoitti käytännössä.[110]

---

[107] KUOA Itä-Euroopan työryhmän ptk 1.11.1990; Luoma 2020, 201; Kääriäinen 2004, 57–59.
[108] Km 23.2.1990 Kirkollinen perinne elpyy Neuvostoliitossa. Perestroika tuo ortodokseille myös paineita.
[109] HS 6.11.1990 Kirkolliskokous ei kannata arkkihiippakunnan jakamista.
[110] KUOA Itä-Euroopan työryhmän ptk 1.11.1990, liite Sosialististen neuvostotasavaltojen liiton laki omantunnon vapaudesta ja uskonnollisista organisaatioista; KUOA Itä-Euroopan työryhmän ptk 25.1.1991 § 5; KUOA Hba5 Itä- Lahtinen 1991a, 83–84; Luoma 2020, 2020; Davis 2003, 89.

Tämä laki vahvisti 1988 alkaneen uskontoviranomaisten roolin vähittäisen muuttumisen. Käytännössöä se aiheutti kuitenkin uusia epäselvyyksiä Suomen ev.lut. kirkon johdolle. Epäselvyyksiä lisäsivät neuvostotasavaltojen omat uudet uskontolait. Venäjän sosialistinen federatiivinen neuvostotasavalta, hyväksyi vain pari viikkoa yleisliittolaisen lain voimaantulon jälkeen monien muiden neuvostotasavaltojen tavoin omat uskonnollisia yhteisöjä koskevat lait. Tämä laki oli samansuuntainen kuin yleisliittolainen laki ja meni joidenkin arvioiden mukaan vapaamielisyydessään yleisliittolaista lakia vielä pidemmälle. Lain mukaan ”kaikki uskonnot ja uskonnolliset yhteisöt ovat lain edessä tasavertaisia. Millään uskonnolla tai uskonnollisella organisaatiolla ei ole mitään etuoikeuksia eivätkä ne voi laatia mitään rajoituksia muille uskonnollisille organisaatioille.” Laki takasi myös ulkomaalaisille oikeudet uskonnon harjoittamiseen yksityisesti tai yhdessä.[111]

Uusi uskontolaki mahdollisti myös Missio Leningradin. Missiota mainostettiin paljon ja sen teema oli: Jumala antaa toivon.[112] Halli tuli täyteen ja siellä oli noin 60 000 ihmistä ja viimeisenä iltana lähetys tuli myös sensuroimattomana lähetyksenä televisiosta Neuvostoliitossa.[113] Erilaisten mittausten perusteella arvioinnit televisiokatsojista ovat vaihdelleet noin kymmenen ja seitsemänkymmenen miljoonan välillä.[114] Lehtinen esitti aina alttarikutsun tilaisuuden lopuksi ja siihen vastasi iso määrä ihmisiä. Ensimmäisenä iltana, ehkä noin 15 000 ihmistä.[115] Lehtinen ja työtiimi saivat kuulla missiosta ja sen tuloksista paljon rohkaisevaa palautetta. Monien seurakuntien kävijämäärät eri kirkkokunnissa moninkertaistuivat.[116]

Tämän Leningradin mission jälkeen Lehtinen ryhtyi missiotiiminsä kanssa vielä suurempaan yritykseen. Alettiin suunnitella Missio Volgaa, joka ulottui Venäjän sisäosiin.[117] Tästä missiosta heräsi paljon julkista keskustelua, sekä puolesta että vastaan. Sitä voi kuvailla aikansa ”some kohuksi”. Ortodoksinen kirkko, joka oli näyttänyt missiolle aluksi vihreätä valoa, vetääntyi missiosta loppusuoralla. Venäläisten ortodoksien johtajien mukaan heidän kanssaan aloitettu keskustelut liian myöhään. Missiotiimi koki tämän suureksi pettymykseksi ja pettyi myös Suomen ev.lut. kirkon johtajien linjauksiin sekä negatiivisiin varauksellisiin

[111] KUOA Itä-Euroopan työryhmän ptk 25.1.1991; Luoma 2020, 202-203; Kääriäinen 2004, 66–67.
[112] UT, Missio Leningradissa, 25.7.1990.
[113] UT, Lenin-halli täyttyi viimeistä sijaa myöten missio Leningradissa, 31.10.1990.
[114] Valtonen 1992, 134.
[115] Valtonen 1992, 53.
[116] Valtonen 1992, 134.
[117] Sn, Kalevi Lehtinen: Työmme painopiste siirtyy itään, 15.5.1991.

julkituloihin mission suhteen. Missiotiimi korosti itse yhteistyötä ortodoksisen kirkon kanssa ja sitä, etteivät he olleet houkuttelemassa ortodokseja kääntymään pois uskostaan vaan päinvastoin löytämään henkilökohtaisen uskonsa ja paikallisen ortodoksisen seurakunnan. Jotkin Venäjän ortodoksit taas näkivät, että missiotiimi oli tuomassa Venäjälle sellaista kristillisyyden muotoa, joka oli mahdollisimman kaukana Venäjän ortodoksisen kirkon liturgisesta elämästä ja uskomisen tavasta.[118]

Missio Volga saatiin kuitenkin toteutettua, vaikka virallisesti Venäjän ortodoksinen kirkko ei ollutkaan siinä mukana. Myöhemmin Lehtinen toteutti missiotiiminsä kanssa vielä Venäjällä muitakin missiota, kuten Missio Uralin 1994, Missio Volga Donin, sekä missiot Siperiassa 1996. Nämä missiot koordinoitiin yhteistyössä Mission Europen ja Kansan Raamattuseuran sekä paikallisten seurakuntien kanssa.[119]

3.2 Missio Leningradin valmistelu ja toteutuminen

Neuvostoliiton uusi uskontolaki tuli voimaan lokakuussa 1990 ja se vaikutti niin, että valtiolla ei ollut enään oikeutta puuttua uskonnollisten yhteisöjen sisäiseen toimintaan. Laki mahdollisti myös uskonnollisille yhteisöille mahdollisuudet luoda kansainvälisiä yhteyksiä, sekä perustaa lähetysjärjestöjä. Laki antoi myös mahdollisuudeen uskonnollisen kirjallisuuden hankintaan, tuottamiseen ja maahantuontiin.[120]

Toukokuussa 1990 Kotimaa lehdessä kirjoitettiin, että Neuvostoliiton yhteiskunnallinen ilmapiiri oli muuttunut edeltävinä vuosina hyvin nopeasti ja kirkon toiminta laajentunut vauhdilla. Tämä muutos oli niin nopea, että kirkko käytännössä rikkoi voimassa olevia vanhentuneita uskontolakeja. Vuonna 1987 Gorbatshov myönsi, että kristityt ovat tärkeä osa neuvostoyhteiskuntaa. Vuonna 1988, jolloin järjestettiin Venäjän kristinuskon 1000-vuotisjuhla, hän meni vieläkin pidemmälle puhumalla kirkon johtajille ”yhteisestä tehtävästämme”. Tuon tehtävän hän kertoi olevan yhteiskunnan etiikan ja moraalin

[118] Valtonen 1992, 214 -215.
[119] ME, Historia | Mission Europe (mission-europe.org) [katsottu 26.3.2020].

[120] KUOA Itä-Euroopan työryhmän ptk 1.11.1990; Luoma 2020, 201; Kääriäinen 2004, 57–59.

puolustaminen. Tutkijoiden mukaan Gorbatšov käytti kirkkoa välineenä puhaltamaan eloa perestroikaan. Tämän nähtiin selittävän ne huomattavat vapaudet, joita kirkko nautti.[121]

Muuttunut tilanne ja uusi uskontolaki houkutteli suomalaistoimijoita entistä enemmän Neuvostoliittoon, mikä teki Kirkon Ulkomaanavun koordinointitehtävästä entistä vaikeamman. Avustustoiminnan hajanaisuus ilmeni erityisesti yksityisen materiaalisen avun toimittamisessa, rakennushankkeissa sekä herätysliikkeiden julistustoiminnan runsautena. Epäselvää oli kenen mandaatilla yksittäiset Suomen kirkon jäsenet, seurakunnat tai herätysliikkeet toimivat. Vielä vakavampi haaste oli toiminnan päällekkäisyys, kun suomalaiset eivät kommunikoineet riittävästi keskenään, ja avustus- ja julistustoiminnalta puuttui koordinointi. Monet suomalaiset kristilliset yhteisöt ja yksittäiset henkilöt suhtautuivat lain tuomiin mahdollisuuksiin Suomen ev.lut. kirkon johtoa huomattavasti innostuneemmin. Heti uuden uskontolain tultua voimaan järjestettiin lokakuussa 1990 Leningradin Lenin-hallissa evankelioimistilaisuus, jonka pääpuhujana oli Suomen kirkon pastori, evankelista Kalevi Lehtinen. Kolmeen iltatilaisuuteen osallistui yhteensä noin 60 000–70 000 kuulijaa. Yksi tilaisuuksista televisioitiin suorana lähetyksenä koko Neuvostoliittoon, jolloin yli 70 miljoonalla ihmisellä oli mahdollisuus seurata tilaisuutta.[122]

Missio Leningrad sai jatkoa huhtikuussa 1991, kun Leningradissa järjestettiin toinen samanlainen evankelioimistapahtuma samalla organisaatiolla. Tapahtuma kokosi kolmen päivän aikana lähes 95 000 kuulijaa. Kotimaan mukaan neuvostolehdistön kiinnostus oli edellistä missiota huomattavasti suurempi ja toimittajat olivat kiinnostuneita tapahtuman käytännön järjestelyjen lisäksi myös tapahtuman julistuksen sisällöstä.[123] Mission yksi pääjärjestäjistä pastori Markku Happonen kertoi KRS:n Sana-lehdessä 18.6.1991 Leningradissa toteutuneista missioista positiivisia uutisia. Happonen kertoi, että missioiden seurauksena Leningradin seurakuntien väkimäärä lisääntyi ja kasteiden määrä kaksinkertaistui missioiden myötä.[124]

---

[121] Km 11.5.1990 Kristinusko täyttämässä aatteellista tyhjiötä.
[122] Heinilä 1995, 511; Km, ”Se on alkusysäys, joka tuo ihmisiä seurakuntiin”.16.10.1990 ; Km. Missio Leningrad myytiin loppuun. 23.10.1990; HS. Missio-Leningradilla 75 000 kuulijaa. 22.10.1990.
[123] Valtonen 1992, 133–134; Toiviainen 2000, 98–101; Km. Missio Leningrad kokosi lähes 95 000 kuulijaa. 16.4.1991.
[124] Sn, Volgan miljoonakaupunkien evankeliointi ensi vuonna. 18.6.1991.

Missio Leningradin taustalla vaikutti suomalaisten tammikuussa 1990 perustama yhteiskristillinen Evankelioimistyö Neuvostoliitossa -yhdistys ja mission koordinaattorina toimi Suomen kirkon pastori, kansainvälisen evankelioimisjärjestö Agape-Europen Euroopan työn johtaja Markku Happonen.[125] Missio Leningradin markkinoinnista vastasi Pirkko ja Jussi Jalovaaran mainostoimisto. Suurin osa tapahtuman rahoituksesta noin 1,5 miljoonaa markkaa tuli Suomesta ja siihen osallistuivat monet kristilliset järjestöt keräyksin ja lahjoituksin.[126] Tapahtuman aikana jaettujen 100 000 Uuden testamentin ja miljoonan missiolehden kuljetuksista vastasi Kansanlähetyksen Idäntyön tiimi ja se oli ensimmäinen julkinen Kansanlähetyksen Raamattukuljetus Itä-Eurooppaan.[127]

Lokakuussa 1990 järjestettyä ensimmäistä Missio Leningradia mainostettiin mm. televisiomainoksilla ja jakamalla koteihin miljoona kappaletta missiosta, Leningradin seurakunnista ja uskon perusasioista kertovaa lehteä. Mission mukana toimitettiin myös sairaaloille lääkkeitä ja muita tarvikkeita puolen miljoonan markan arvosta.[128] Leningradin seurakuntien toimintaa, kirkkojen kunnostusta, vankila-, sairaala-, vanhus-, ja muuta diakoniatyötä tuettiin myös mission myötä. Leningradin kaupunginjohto tuki myös missiota ja toivoi seurakuntien toiminnan auttavan yleisinhimillisten ja moraalisten arvojen omaksumisessa. Myöskin ortodoksinen kirkko antoi siunauksensa mission järjestämiselle.[129] Tapahtuman onnistumien ja suosio voidaan nähdä myös Neuvostoliiton kansalaisten yleisenä kiinnostuksena uskontoja kohtaan.

Kun tätä ensimmäistä Missio Leningradia alettiin kehittämään, Missio Europen tiimillä oli positiiviset odotukset yhteistyöstä Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa. Missiotiimi sai kaupungin silloisen metropoliitan Aleksein toimistosta myönteisiä vinkkejä mahdollisesta yhteistyöstä. Ennen ensimmäistä Leningradin missiota metropoliitta Alekseista tuli Venäjän kirkon johtaja eli Moskovan patriarkka. Hänen tilalleen valittiin metropoliitta Johannes, jolla oli iän tuomaa viisautta, mutta ei ekumeenista kokemusta. Syyskuussa vuonna 1990 ennen ensimmäistä missiota Kalevi Lehtisellä ja Markku Happosella oli tapaaminen metropoliitta

---

[125] SV, Missio Leningrad 19. - 21.10.2021, "Jumala antaa toivon", 12.9.1990.
[126] KUA 030226.2 ENL-yhdistyksen esite; Valtonen 1992, 27–30; Heinilä 1995, 511–513; Toiviainen 2000, 98–101; HS 22.10.1990 Missio-Leningradilla 75 000 kuulijaa
[127] Valtonen 1992, 9–17, 63–68; Heinilä 1995, 511–513; HS, Missio Leningradilla 75000 kuulijaa, 22.10.1990.
[128] SV, Missio Leningrad 19. - 21.10.1990, "Jumala antaa toivon", 26.9.1990; HS, Missio-Leningradilla 75000 kuulijaa, 22.10.1990.

[129] SK, Jeesus saapui Pietariin. 26.10.1990.

Johanneksen kanssa. Kohtaaminen ei kuitenkaan ollut heidän mukaansa onnistunut ja jäi etäiseksi. Tähän vaikutti heidän mielestään huonon tulkin valinta, koska tulkki ei osannut teologista ja ortodoksista sanastoa. Metropoliitta lupasi ottaa vastaan kirkkoon mission kautta uskoon tulevat ja hän kertoi, että ortodoksinen kirkko tehostaa kasvatustyötään ja aloittaa pyhäkoulut. Missiotiimi näki, että vaikka metropoliitta ei missiolle lämmennyt niin muodollisella tapaamisella oli oma tärkeä merkityksensä.[130]

Pääsäätöisesti missiotiimi kuitenkin koki, että Missio Leningradin syntyhistoria oli ihmeellistä, koska esteet mission tieltä rapistuivat kerta toisensa jälkeen. Toisaalta Kalevi Lehtinen kärsi pahoista terveysongelmista mission aikana. Hän luuli niitä aluksi stressin aiheuttamiksi ja masennuksen oireiksi, mutta taustalla oli sydämen vajaatoiminta.[131]

Lokakuussa 1990 järjestetty Missio Leningrad sai Neuvostoliitossa paljon huomiota. Lehtinen kertoo, että mennessään Leningradiin niin jokainen asukas tuntui tietävän, kuka Kalevi Lehtinen oli.[132] Mission markkinoinnista vastaava Pirkko Jalovaara oli vetäytymässä markkinoinnin parista hengelliseen työhön. Hän toimi markkinointiyhtiössä yhdessä miehensä Jussi Jalovaaran kanssa. Jalovaaran toimisto oli saanut toimeksiannon viime tingassa. He aloittivat aktiiviset valmistelut elokuussa, kun aikaa missioon oli enää kaksi ja puoli kuukautta. Pirkko Jalovaara oli itse ollut aktiivisesti valmisteluissa leningradilaisten ja Lenin hallin johdon kanssa. Valtonen tuo kirjassaan esille, että kenelläkään ei käynyt kampanjan tavoite epäselväksi. Jokaisen Leningradin alueella elävän ihmisen tulee tietää, että 19. – 21.10.1990 suuressa Lenin hallissa puhuu pastori Kalevi Lehtinen. Valtonen kuvailee kirjassaan, että tavoite merkitsi kahden miljoonan ihmisen tajuntaan tunkeutumista.[133]

Ensimmäistä Missio Leningrad kampanjaa oli suunnittelemassa ja toteuttamassa viiden hengen tiimi ja mainontaan oli varattu 150 000 markkaa. Sen lisäksi oli päätetty tuottaa joka talouteen jaettava lehti, jonka miljoonapainos maksoi 270 000 markkaa. Alun perin leningradilaiset olivat ehdottaneet, että lehdet jaettaisiin ihmisille kaduilla, mutta Jalovaara ja Lehtinen halusivat, että lehdet jaettaisiin ihmisten postilaatikkoihin. Tällä tavalla nähtiin lehtien jakautuvan tasaisemmin. Kristillisen lehden jakamaista koteihin pidettiin aluksi

---

[130] Valtonen 1992, 198 - 199; HS, Venäjälle virolainen patriarkka, 8.6.1990.
[131] Valtonen 1992, 13–14.
[132] RV, Jumala ylitti toiveemme, 25.10.1990.
[133] Valtonen 1992, 28–29.

leningradilaisten toimesta mahdottomana, mutta selvittelyjen jälkeen todettiin, ettei Neuvostoliitossa ollut mitään lakia, joka tämän estäisi. Jakelusta ei myöskään tullut kuluja, koska Leningradin kristityt tekivät ilmaislehden jakelun ilmaiseksi.[134]

Leningradin ensimmäisen mission yleisteema oli: Jumala antaa toivon. Jalovaaran mainostoimiston japanilainen graafikko Yoshikatsu Sakasho teki mission logon visualisoinnin. Missiologon tunnus oli risti, joka oli sinisten neliöiden sisällä oranssin eri sävyissä. Siniset neliöt muodostivat kuvion, joka symboloi ihmisen elämänkaarta. Sen alussa ja lopussa himmentyvät värit kertoivat elämän alkupisteestä, syntymästä ja loppupisteestä, kuolemasta. Missiotiimin päävetäjät Kalevi Lehtinen ja Markku Happonen päättivät, että logoa käytettiin muissakin missioissa. Jalovaaran mainostoimisto oli jo aiemminkin toiminut Neuvostoliitossa ja oli keskittynyt vientimarkkinointiin. Kampanjan päämediaksi valittiin televisio, joka oli Neuvostoliiton ykkösmedia. Jussi Jalovaara suunnitteli ja toteutti tv-mainokset. Mainosbudjettia pidettiin suomalaisittain pienenä, mutta sillä sai massiivisen mainosajan televisiosta. Mainosta näytettiin parin viikon ajan joka päivä kaksi kertaa päivässä. Tämä kahden minuutin mainos alkoi maailmanhädästä ja epätoivosta kertovilla uutismaisilla tehokuvilla. Niiden päälle tuli kuva Lehtisestä ja lyhyt puheosuus, joka päättyi katsojille osoitettuun viestiin: ”Minä olen henkilökohtaisesti nähnyt tuhansien ihmisten elämän muuttuvan konkreettisesti heidän pantuaan toivonsa Jeesukseen Kristukseen. Jumalan antama toivo koskee myös sinua”. Television lisäksi mainontaa tehtiin myös radiossa. Mainonnan tavoittavuudesta kertoi Hannu Karpon tekemä ohjelmaraportti Missio Leningradista. Ohjelmassa kyseltiin aluksi katugallupissa suomalaisilta Helsingissä, kuka on Kalevi Lehtinen. Tähän ei osannut kukaan vastata. Karpo kysyi samaa asiaa myös Leningradissa ja jokainen haastateltava tiesi, kuka on Kalevi Lehtinen. Suurin osa luetteli myös Lenin-hallin tapahtumien teemat ja Lehtisen puheiden aiheet.[135]

Mission ohjelmaan kuuluivat myös viralliset vierailut kaupunginhallituksessa ja pormestarin luona. Kaupunginhallituksen puheenjohtaja Anatoli Selkanov kertoi olevansa huolissaan kaupungin tilasta.[136] Lehtinen kertoo puheenjohtajan arvostaneen erityisesti mission avustusohjelmaa, jossa luovutettiin puolenmiljoonan markan edestä lääkkeitä, vuoteita ja laitteita Leningradin lastensairaalaan. Päivää ennen missiota puolenmiljoonan lahjoitus tehtiin

[134] Valtonen 1992, 29; HS, Suomalaiset avustavat Leningradin seurakuntia mission järjestelyissä, 19.7.1990.
[135] Valtonen 1992, 30–31; Ka, Missio Varkaus 24.-28.10.1990, Ka, Kalevi Lehtisen missiopuhe varkaus, 1990.
[136] Sn, Kalevi Lehtisellä missio Leningradissa, 18.7.1990.

lastensairaalaan, jonka nimi oli Numero 17:sta. Mukana oli myös kaupungin antama edustaja Giorgy Tshetshujev, kaupungin uskonnollisten asioitten administraattori.[137]

Missio tilaisuuksien puheiden tulkiksi valittiin nuori 23-vuotias kielten maisteriksi valmistunut kristitty Andrej Furmanovin Viipurista. Hän piti Kalevi Lehtisen kanssa palaverin päivää ennen mission alkua ja tässä palaverissa käytiin läpi niitä seikkoja, mitä mission puheen aikana on syytä ottaa huomioon. Tulkkia pidettiin nuorena ja kokemattomana, mutta Lehtiseen teki vaikutuksen tulkin tapa sulautua puhujan persoonaan, hänen henkinen liikkuvuus, ystävällisyys ja se, ettei hän ollut mikään jyrisijä. Paikalliset järjestäjät valittivat, että Furmanov on liian elehtiväinen ja hänen pelättiin varastava koko huomion. Lehtinen piti kuitenkin päätöksestä kiinni ja halusi Furmanovin toimivan tulkkina. [138]

Lehtinen kävi myös torstaina, eli päivää ennen mission alkua, tarkastamassa Lenin-hallin. Siitäkin, kuten myös tulkista oli käyty kamppailut jo etukäteen. Halli oli ison jäähallin tapainen, paitsi että tyhjä tila keskellä hallia oli paljon jääkiekkokaukaloa suurempi. Vielä elokuussa hallin lattia oli palvellut pikaluistelijoiden harjoitusratana. Hallissa ei oltu pidetty koskaan yli 10 000 ihmisen tapahtumia ja missiotiimillä oli vahva usko, siitä että kaikki hallin paikat tullaan tarvitsemaan. Lehtinen oli asiasta niin huolissaan, että joutui vetoamaan suomalaisiin, etteivät nämä tulisi mission aikana Leningradiin. Lehdissä oli mainostettu missiomatkoja. Tallaista missioturismia ei missiotiimi missään nimessä halunnut, koska näki, että jokainen paikka, jonka suomalainen kristitty otti hallista, oli pois leningradilaisilta. Halliin saatiin järjestettyä 22 000 istumapaikkaa, sekä isoja valkokankaita, joille esiintymislavan tapahtuma heijastettiin. Istumapaikkoja olisi kuitenkin tarvittu lisää, sillä liput iltoihin oli myyty loppuun heti myynnin käynnistyttyä. Kolmessa päivässä myytiin kaikki 66 000 lippua. Ajatus lippujen myymisestä oli vaivannut Lehtistä, mutta sitä perusteltiin sillä, että vain tällä tapaa mahdollisimman monella oli mahdollisuus päästä mukaan. Lipun hinnalla sai myös Uuden testamentin. Tämä tuntui ainoalta mahdollisuudelta estää Raamattujen joutuminen mafian mustaan pörssiin.[139]

Mission teema oli: Jumala antaa toivon. Lehtinen oli kerännyt puheitaan varten materiaalia jo pitkään ennen missiota. Perjantai illan aiheena oli: Jumala – ihmiskunnan toivo. Lehtinen koki

---

[137] Valtonen 1992, 31, 37; Ka, Missio varkaus 24.8 - 28.8.1990, Kalevi Lehtisen missiopuhe.
[138] Valtonen 1992, 38–39; ESS, Andrei sanoi sen venäjäksi, 22.10.1990.
[139] Valtonen 1992, 40–42; Ka, Missio varkaus 24.8 - 28.8.1990, Ka, Kalevi Lehtisen missiopuhe 1990.

painetta puheen tekemisestä, koska hänen terveydellinen tilansa oli huono. Tuolloin ei vielä tiedetty hänen sydämensä vajaatoiminnasta. Missio Leningradin ensimmäisen illan aikana tungos hallin edustalla ennen tilaisuutta oli suuri. Tilaisuus oli loppuunmyyty ja ulos jäi tuhansia. Miliisin täytyi hankkia lisävoimia pitääkseen massat ulkona. Lenin hallissa ei ollut koskaan ollut näin paljon väkeä. Lehtisen terveydentila oli huono, mutta hän kykeni puhumaan.[140]

Lehtinen aloitti puhumalla maailmasta ilman Jumalaa ja kulttuurioptimismista, joka sata vuotta aiemmin astui maihin Euroopassa ja Venäjällä. Hän puhui illuusion romahtamisesta Neuvostoliitossa. Haastattelututkimus osoitti, että leningradilaisissa peruskouluissa ihanneala tytöillä oli prostituutio ja pojilla musta pörssi. Länttä ja lännenvaluuttaa ihannoitiin. Lehtinen sanoi, että markkinatalous ei kuitenkaan ratkaise Venäjän ongelmia. Siirtyminen suunnitelmataloudesta markkinatalouteen oli vain siirtymistä yhdestä materialismin muodosta toiseen. Tarvittiin syvällisempää muutosta, jonka vain Jeesus voi antaa. Hän puhui Jeesuksesta, joka on toivon täyttymys sanoessaan: ”Minä olen tullut, jotta teillä olisi elämä ja yltäkylläisyys.”[141]

Sen jälkeen Lehtinen jatkoi käytännöllisin, esimerkkitarinoin puhettaan eteenpäin. Puheensa lopuksi hän kysyi Raamatun tarinan kautta kuulijalta, tahtooko hän uudet arvot elämäänsä? Lehtinen puhui askelista, jotka johdattavat sitoutumaan Jeesukseen. Sen jälkeen hän piti pienen tauon ja kutsui hallin eteen ne, jotka halusivat Jeesuksen sydämeensä.[142] Nopeasti alkoi ihmisiä tulla hallin etuosaan. Ensimmäiset ihmiset tulivat juosten, kuin peläten että hetki menee ohi. Monet itkivät. Jotkut kantoivat ikonia ja jotkut tekivät ristinmerkin. Eteen tulijoiden määrää oli vaikea laskea. Kokonaisarviot vaihtelivat 25 000 ja 55 000 välillä.[143] Lehtinen sanoi ihmisten ”alttarikutsuun” vastaamisesta, että seitsemänkymmentä vuotta suljettuina olleet padot olivat auki.[144] Intensiiviset kasvot ja kostuneet silmät kertoivat ihmisen tajuavan hetken pyhän vakavuuden, vaikka suuri osa heistä oli elämänsä ensimmäistä kertaa tekemissä uskonasioiden kanssa.[145] Lehtinen pyysi edessä olevia ihmisiä lausumaan perässä

---

[140] Valtonen 1992, 47–49.
[141] MK, Missio Leningrad - YouTube [katsottu 8.8.2021]; HS, Missio täytti Lenin-hallin, Leningradissa järjestettiin NL:n ensimmäinen suuri herätyskokous, 21.10.1990.
[142] RV, Neuvostoliiton historian suurin vallankumous, 25.10.1990.
[143] SV, Yli 30 000 tuli eteen Missio Leningradissa, 24.10.1990.
[144] CL, The Thorn in my Sails: Kalevi Lehtinen - YouTube [katsottu 10.10.2021].
[145] Valtonen 1992, 46 – 55.

rukouksen, jonka hän rukoili.[146] Rukouksen päätyttyä mission päätoimikunnan puheenjohtaja Konovaltchek tuli ottamaan mikrofonin ja paikalle saapui kuutisen sataa sielunhoitajaa.[147]

Ensimmäisen missioillan jälkeen pidettiin lehdistötilaisuus, jonne oli tullut tiedotusvälineiden edustajia Venäjältä ja Euroopasta. Paikalla oli myös median väkeä suomesta ja MTV haastatteli tapahtuman jälkeen Lehtistä. Edellisen illan intensiivinen kokemus purkautui Lehtisen haastattelun aikana kyynelinä.[148] Hannu Karpon tekemä dokumentti Missio Leningradista lähetettiin kahteen kertaan parhaana katseluaikana. Ensimmäisen illan tapahtumat kertautuivat myös kahtena muuna missiopäivänä. Mission järjestäjät kertoivat, kuinka saivat nähdä Jumalan antamaa herätystä Leningradissa.[149]

Sunnuntaina miliisit eivät pystyneet estämään kahden tuhannen liputtoman tuloa halliin.[150] Tunnelma hallissa oli yhtä vahva kuin kahtena edellisenä päivänä. Paikalla eturivissä istui myös CCC:n johtaja Bill Bright ja kansainvälisen osaston johtaja Bailey Marks.[151] Bill Brightin uskonnolliset aatteet olivat vaikuttaneet Missio Leningradin toteutustapaan. Brightin teologisiin näkemyksiin vaikutti pragmatismi, joka oli Yhdysvalloissa 1900-luvun alussa syntynyt filosofinen suuntaus. Pragmatismi pyrki alistamaan loogisen ajattelun käytännöllisten seurausten perusteella. Totta oli se, mikä osoittautui hyväksi käytännössä. Aatesuunnan perustajana oli amerikkalainen filosofi Charles Peirce.[152] Bright pyrki lähestymään teologisia totuuksia ihmisen näkökulmasta käsin: Miten ihmisen tulisi toimia, jotta hän voisi kokea Jumalan toimivan elämässään? Brightin mielestä teologinen ajatus tai oppi oli totta, jos se muutti ihmisen käytännön elämää.[153]

Bright oli Lehtiselle merkittävä mentori. Tämä Brightin ajattelun vaikutus näkyi myös Lehtisen aatteissa siinä, miten hän uskoi evankeliumin olevan vastaus Neuvostoliiton yhteiskunnallisiin ongelmiin. Evankeliumin sanomalla oli Brightin ja Lehtisen mukaan syvä yhteiskunnallinen ja poliittinen vaikutus, koska ihmisen sisimmistä lähti myös ulkoinen muutos, joka vaikutti aatteisiin, yhteiskuntaan ja politiikkaan.

---

[146] CL, Joy And Suffering: Kalevi Lehtinen - YouTube [katsottu 11.10.2021].

[147] Valtonen 1992, 46 – 55; HS, Kiivas julistaja Pietarista herättää Venäjää, 25.9.1991.
[148] Sn, Lenin hallissa julistettiin sanomaa toivosta, 31.10.1991.
[149] Valtonen 1992, 58.
[150] SV, Yli 30 000 tuli eteen Missio Leningradissa, 24.10.1990.
[151] Valtonen 1992, 60–61.
[152] Sares 1986, 31–32.
[153] Sares 1986, 33.

Kommunikaation problematiikka liittyi läheisesti Bill Brightin pragmaattiseen käsitykseen kistinuskosta. Hänen mukaansa evankeliumin sanoman oli oltava ennen kaikkea ymmärrettävä. Bright kiinnitti huomionsa sanoman kuulijan tilanteeseen ja pyrki muovaamaan sanomansa sellaiseen muotoon, että kuulija voisi sen ymmärtää.[154] Opiskelijalle oli puhuttava tavalla, jonka opiskelija ymmärtää. Kommunismin vallan alla eläneelle neuvostokansalaiselle oli puhuttava niin, että hän sen ymmärtää. Tämä Brightin ajattelu vaikutti myös Lehtisen julistukseen. Lehtinen halusi julistaa neuvostoliittolaisille ja venäläisille ymmärrettävää ja kansanomaista sanomaa Kristuksesta.

CCC:n ja Missio Euroopan evankelioimismenetelmissä oli vaikutteita liike-elämän markkinointistrategioista ja myyntitekniikoista. Bright olikin entiseltä ammatiltaan liikemies. Monet varakkaat liikemiehet lisäksi tukivat järjestöä taloudellisesti. CCC kiinnittikin evankelioimistyössään erityistä huomioita mainontaan modernilta liike-elämältä saatujen vaikutteiden mukaisesti.[155] Nämä samat markkinastrategiat ja myyntitekniikat olivat myös Neuvostoliitossa ja Venäjällä järjestettyjen missioiden käytössä.

Bright oli poliittiselta kannaltaan oikeistolainen. Monet hänen ystävistään ja CCC:n johtokunnan jäsenistä olivat oikeistolaisia ja poliittisesti aktiivisia. Bill Brightin voikin katsoa kuuluneen Yhdysvaltojen uskonnolliseen oikeistoon. Brightin näkemyksien taustalla oli hänen konservatiivinen liikemies- ja kotitausta. Antikommunismi näkyi myös osittain myös Christian Word Liberation Front-järjestön perustamisessa. Bright oli mukana muodostamassa evankelikaalien poliittista oikeistoa vuonna 1976, mutta muuten hän politiikan sijasta keskittyi evankelioimistyöhön.[156] Yhdysvallat pyrki vaikuttamaan vahvasti myös siihen, että kommunismi ei saisi enää Neuvostoliitossa samaa jalansijaa kuin ennen. Tässä ideologisessa taistelussa myös kulttuuri ja uskonto saattoivat joutua politiikan välikappaleiksi. Billy Bright ja muu CCC johto näki, että Neuvostoliiton evankelioimisen olevan tae kommunismin etenemisen estämiseksi maassa. Tärkeintä oli kuitenkin varmasti se, että evankeliumi oli saatava myös neuvostoliittolaisille.[157]

---

[154] Rossi 1974, 6; Sares 1986, 34.
[155] Sares 1986, 10, 14, 20–21.
[156] Quebedaux 1979, 186–191; Pierard 1984, 169.
[157] Quebedaux 1979, 125–128.

Missio Leningradin sunnuntain kokous, jossa CCC:n johtajat olivat paikalla, televisioitiin kokonaisuudessaan suorana lähetyksenä ilman sensuuria. Tällainen suora lähetys ilman sensuuria oli Neuvostoliiton historiassa ensimmäinen kerta. Katsojamääristä ei saatu tarkkaa tietoa. Jotkut arvioivat määrän olleen 10-miljoonaa ja toiset taas 70 miljoonaa. Kuvausryhmässä ollut mies sanoi mission jäsenille: ”Ellei tänään kymmenen miljoonaa ihmistä rukoillut Jeesusta elämäänsä, niin sitten ei ainoakaan”. Missio päättyi sunnuntaina kiitospäivälliseen, joka pidettiin Hotelli Pribaltiskajasssa. Paikalla oli myös Leningradin pormestari Sobchak, sekä Leningradin uusi metropoliitta Johannes. Tässä tilaisuudessa julkistettiin myös ajatus järjestää Missio Leningradille jatkoksi uusi missio puolen vuoden kuluttua huhtikuussa 1991. Mission organisaattori pastori Markku Happonen jatkoi matkaa samana päivänä Moskovan evankelioimiskongressiin, jossa näytettiin Missio Leningradin tapahtumista videoita. Todistus Leningradin herätyksistä levisi siten ympäri valtakuntaa ja rajojen ulkopuolelle välittömästi.[158]

Ennen toista Leningradin missiota Kalevi Lehtinen kärsi vakavaa sydämen vajaatoimintaa ja pääsi kiireelliseen leikkaukseen. Ennen Missio Leningrad- kakkosta, Lehtistä alkoi pelottaa, sillä missio oli pian leikkauksen jälkeen. Hän pelkäsi missioon liittyvää voimakasta tunnereaktiota.[159] Muistot ensimmäisestä missiosta olivat synkät ja kaaosmaisen hämyn peittämät, sillä onnistumisesta huolimatta ensimmäinen missio oli ollut Lehtiselle erittäin rankka kokemus. Hän kuvaa, että koki Leningradissa sekä taivaan, että helvetin. Missio Leningrad -kakkonen olisi iso ja voimia kuluttava tapahtuma.[160] Lehtinen mietti pitäisikö hänen jättää tämä missio väliin ja keskittyä elämään rauhallisemmin ja varovaisemmin.[161] Hän kuitenkin alkoi toipua hyvin leikkauksesta ja Missio Leningrad huhtikuussa vuonna 1991 alkoi näyttää todennäköiseltä myös Lehtisen osalta. Hän tunsi olevansa kunnossa, mutta ei voinut tietää, miltä puhuminen suurille joukoille tuntuisi.[162] Kalevi Lehtinen ja Markku Happonen olivat kuitenkin varmuuden vuoksi kutsuneet missioon Lehtisen työtoverin CCC-

[158] Valtonen 1992, 60–61.
[159] Sn, Ihmiset vyöryivät puhujalavan eteen, 17.4.1991; Kalevi Lehtisen puhe, rakkaus hoitaa, Sanan suvipäivät, 1991.
[160] Sn, Palaan Itä-Eurooppaan, jos minua kutsutaan, 31.10.1990.
[161] Valtonen 1992, 120, 127, 133–134; Ka, Kalevi Lehtisen puhe, Sanan suvipäivät, kesä 1991; Ka,Kalevi Lehtisen missiopuhe varkaus 1990.
[162] Sn, Kalevi Lehtinen: Työmme painopiste siirtyy itään, 5.6.1991.

järjestöstä parinkymmenenvuoden takaa. Hänet varattiin siltä varalta, että Lehtinen ei toipuisikaan ajoissa.[163]

Valmistelut tässä toisessa Leningradin missiossa vietiin läpi samalla kampanjasuunnitelmalla kuin ensimmäinenkin missio. Missiolehti joka talouteen, missiomainokset televisioon ja radioon, sekä seinäjulisteet eri puolelle kaupunkia. Kampanjan mainospuolen hoiti jälleen Pirkko ja Jussi Jalovaaran toimisto Suomesta käsin. Televisiossa oli näytetty ahkerasti viime syksyn missiota, sekä mainostettu uutta missiota ja Lehtistä sen puhujana. Missio-ohjelmia oli riittänyt joka sunnuntaiksi tammikuulle asti. Lehtisen saapuminen kaupunkiin, uusien sairaalatarvikkeiden luovutus ja missiokokoukset ylittivät kaikki uutiskynnykset televisiossa. Lehdistökonferenssissa kyseltiin suoraan, miten uskoon voisi päästä ja vastaukset julkaistiin lehtien etusivuilla ja radiossa.[164]

Edellisen mission seurauksena Leningradin suurimman baptistiseurakunnan jäsenmäärä oli kasvanut 700 ihmisellä. Myös muut kirkkokunnat ja seurakunnat olivat moninkertaistaneet jäsenensä.[165] Tällä kerralla Lehtinen ja Happonen olivat päättäneet tuoda lisää istuimia Suomesta, jotta mahdollisimman moni mahtuisi sisälle halliin. Mission kesto oli myös edellistä kertaa pitempi. Nyt Lenin-halliin odotettiin 95 000 ihmistä. Syksyn mission tapaan vietiin Kansanlähetyksen idäntyön ja muiden kristittyjen lahjoittamia tarvikkeita, sairaalalaitteita ja lääkkeitä yli puolenmiljoonan edestä Leningradin ainoaan keskossairaalaan. Käytetyn tavaran lisäksi lahjoitukseen sisältyi kaksi uutta keskoskaappia. Keskossairaalan lääkäreitä oli tullut myös uskoon ja sairaalan seinälle oli tuotu ikoni. Monet sairaalan henkilökunnasta olivat löytäneet juurensa ortodoksiseen uskoon. Sairaala oli myös vihitty ortodoksisen papin toimesta Jumalan valtakunnan käyttöön. Sairaalan nimi oli ennen ollut Numero 17:sta ja nyt siihen oli lisätty Pyhän Nikolauksen lastensairaala.[166]

Ensimmäinen kokous järjestettiin torstai-iltana. Aiheena oli: Jumala antaa toivon tuhoutuvalle maailmalle. Halliin kuljetettiin 5000 kappaletta lisää istumapaikkoja.[167] Halli oli lähes täynnä lisätuoleista huolimatta. Lehtinen koki olevansa paljon virkeämmässä kunnossa kuin

---

[163] RV, Kalevi Lehtinen toipuu hyvin leikkauksesta, 28.3.1991; HS, Kalevi Lehtinen lähtee jälleen Leningradiin saarnamatkalle, 18.2.1991.
[164] Valtonen 1992, 134.
[165] SV, Missioiden vaikutuksesta seurakuntien jäsenkehitys parantunut Leningradissa, 14.8.1991.
[166] Valtonen 1992, 136–137.
[167] RV, Missio Leningrad II: Rauhallisempi mutta yhtä vaikuttava, 18.4.1991.

aiemmassa Missio Leningradissa. Torstain missiotilaisuuden alkuosassa oli musiikkia ja lyhyitä omakohtaisia puheenvuoroja uskosta.[168] Mission päätoimikunnan puheenjohtaja Pjort Konovalchek toimi tässä kuten edellisessäkin missiossa iltakokousten juontajana. Lehtinen saarnasi toivosta: ”On toivo menehtyvälle ihmiskunnalle. On toivo sotilaalle puna-armeijassa, joka tietää, että asevoimat lakkauttaa satoja tuhansia vakansseja. On toivo eläkeläiselle, jonka kuukausittainen eläke ei riitä vuokraan ja ruokaan. On toivo opiskelijalle, jonka elämä on vasta edessä, mutta keskellä yhteiskunnan sekasortoa…” Puheen lopuksi Lehtinen esitti kutsun ottaa Jeesus vastaan.[169] Vaikka salissa oli 20 000 ihmistä, niin Lehtinen mukaan hallissa oli täysi hiljaisuus. Sama tilanne kuin ensimmäisessä Missio Leningradissa toistui. Suurin osa hallissa olevista ihmisistä osoitti halunsa lähteä seuraamaan Jeesusta ja käveli hallin eteen rukoilemaan.[170]

Markku Happonen kommentoi, että ei ole koskaan nähnyt evankelioimiskokousta, jossa 95 prosenttia kuulijoista haluaa tulla uskoon. Tämä sama toistui myös muina mission iltoina. Halli oli perjantainakin päivällä täynnä, vaikka iso osa leningradilaisia oli töissä. Lehtinen kertoo painottaneensa, että hallin eteen kutsu on tarkoitettu vain heille, jotka eivät ole elämässään tehneet uskoratkaisua. Kuitenkaan tulijoiden määrä ei missään vaiheessa vähentynyt. Lehtinen arvioi, että varmasti joukossa oli niitä, jotka olivat jo ratkaisunsa tehneet ja tulivat uudestaan, ikään kuin varmuuden vuoksi. Varmasti oli myös heitä, jotka kävelivät eteen, vaikka eivät olleet vielä sisäisesti vakuuttuneita siitä, halusivatko lopultakaan aloittaa uutta elämää kristittynä ja Jeesuksen seuraajana. Mutta enemmistö oli missiotiimin mielestä juuri heitä, joita varten missio oli suunniteltu. Missiotiimi kuvailee heidän olleen Jumalaa tarvitsevia syntisiä, jotka halusivat tulla uskoon, kun Jeesus oli heitä siihen evankelistan välityksellä kutsunut. Yksi näistä kutsun vastaanottaneista oli Pjort Usenko, puna-armeijan upseeri. Hän sanoi: ”En ollut uskoivainen, mutta nyt minusta tulee”. ”Halusin avata sydämeni Jeesukselle. Tämä ei ole tunteiden kysymys vaan tahdon asia.” Hän oli sanonut haastateltaessa, että ei ollut varma, mitä uusi maailmankatsomus merkitsisi hänelle puna-armeijassa. Uskonvapaus oli saatu, mutta kaikki tämä oli silti uutta. Usenko sanoi: ”Minun babuskani vei minut lapsena salaa kasteelle. Niin tapahtui varmasti monien kohdalla, mutta siitä ei koskaan puhuttu, sillä se olisi tiennyt vaikeuksia. En tiedä, tiesivätkö vanhempani asiasta kuin vasta jälkikäteen”. Missio tiimiläiset miettivät, että sama tarina oli tavalla tai

[168] SV, Jumala teki sen jälleen! Toinenkin Missio Leningrad oli valtava menestys, 17.4.1991.
[169] Valtonen 1992, 137–151.
[170] SV, Jumala teki sen jälleen! Toinenkin Missio Leningrad oli valtava menestys, 17.4.1991.

toisella kirjoitettu eteen kävelijöiden historiaan. He eivät olleet pakanoita siinä mielessä, että heidät oli salaa kastettu, mutta kaikki yhteydet kirkkoon olivat sen jälkeen puuttuneet.[171]

3.3 Missio Volgan valmistelu ja toteutuminen

Kalevi Lehtisen kertoo, että toipui toisesta Missio Leningradista paljon helpommin kuin hän osasi odottaa. Missio Leningradin jälkeen monet Neuvostoliiton kaupungit ja seurakunnat halusivat myös missioita alueelleen. Lehtinen oli vakuuttunut, että hänen työnsä painopiste oli kovaa vauhtia siirtymässä itään. Missiotiimi kuitenkin kaipasi kokonaissuunnitelmaa sen sijaan, että eri missioita järjestettäisiin eri paikoissa. Missiokutsun esittäneillä tahoilla ei ollut tarkkoja suunnitelmia, koska Neuvostoliitto oli vasta vuonna 1991 avautumassa evankelioimistyön uusille haasteille.[172] Hyvin järjestäytyneet seurakunnat puuttuivat. Työntekijöitä oli vähän. Kokemusta ja osaamista julkiseen toimintaan 1970-vuoden tukahtumispolitiikan jälkeen ei ollut.[173] Lehtinen kertoi pelkäävänsä, että Neuvostoliitossa syntynyt kansan yhtäkkinen ja hirmuinen imu uskontoa kohtaan saattaisi järkevien suunnitelmien puuttuessa johtaa väsyttävään ja paniikinomaiseen yrittämiseen. Se kuluttaisi vähät voimavarat ja jättäisi kuitenkin sadon mätänemään lopulta vainiolle. Kalevi Lehtinen ja missiotiimi ajattelivat, että neuvostoliittolaiset kaipasivat kipeästi seurakunnissa apua lännestä. Mikä tahansa ajankohta kelpaisi. Mitkä tahansa järjestelyt sopisivat, kunhan saisivat vain apua. Tällainen teksti huokui apua pyytävien tahojen kutsujen takaa. Tiimi mietti, että miten he saisivat missiokutsut muuttumaan länsimaisia evankelistoja mairittelevasta muodosta: ”Tulkaa milloin ikinä teille sopii” vastuusta muotoon ”Me järjestämme missiomme siinä ja siinä kuussa sinä ja sinä vuonna, ja me kutsumme teidät palvelemaan”, Lehtinen pohti.[174]

Missiotiimin johtajat Kalevi Lehtinen ja Markku Happonen kuvaavat, että innostusta oli, mutta sitä oli vähemmän kuin ensimmäisen missio Leningradin toteuttamisen aikaan. Tiimi mietti myös mistä he voisivat saada varat tulevien missioiden toteuttamiseen. Leningradin toinen kampanja keräsi selvästi vähemmän varoja kannattajakunnalta kuin ensimmäinen.

---

[171] Valtonen 1992, 137–151.
[172] Valtonen 1992, 156–157.
[173] Sn, Lähetys ja evankelioiminen Euroopassa, 27.2.1991; HS, Herätys- kokouksia puuhataan Volgajoen rantaan, 8.7.1991.
[174] Valtonen 1992, 156–157.

Lehtisen ja muun tiimin taloudellinen tausta oli rakennettu lähettäjäpiirien tuen varaan. Suomen lisäksi tukijoita oli myös muualta Euroopasta ja Yhdysvalloista. Näillä rahoilla ei kuitenkaan pystytä järjestämään missioita. Rahoitusta mietittiin tarkoin, koska seurakunnat Neuvostoliitossa ja pian Neuvostoliiton kukistuessa, Venäjällä, eivät pystyneet vielä moniin vuosiin rahoittamaan itse missioiden kustannuksia, joihin kuului mm. stadioneiden vuokra, kirjallisuuden painattaminen, maallikkojen koulutus ja mainostaminen.[175]

Idän missioita varten oli perustettu oma järjestö Missio Eurooppa (Mission Europen). Se toimi CCC- järjestön maailmanlaajuisen lähetysjärjestön työyhteydessä. Tätä kautta Missio Eurooppa pystyi käyttämään hyväkseen valmiiksi rakennettua työyhteisöverkostoa ja olemassa olevan verkoston tarjoamia palveluita. Missio Euroopan tiimiin kuului muutama suomalainen pariskunta, jotka olivat työssä CCC:llä. Heidän taustansa olivat myös KRS:ssä. Missio Euroopan työ oli laajenemassa ja nyt se kehitteli uusia yhteistyökuvioita. Lehtinen mietti, oliko Missio Euroopalle paikkaa CCC- järjestössä. CCC ei ollut ainoa yhteistyökumppani. Suomessa yhteistyössä toimi KRS. Esimerkiksi Kalevi Lehtisen lähettäjäpiirin rahaliikennettä hoidettiin KRS:n kautta. KRS:n ja CCC:n välille syntyi läheinen yhteistyö, josta oli myös apua molemmille järjestöille. CCC:n Euroopan keskeiset työntekijät olivat pitkälti tulleet KRS:ltä. Lehtinen mietti kuitenkin, että pitäisikö hänen katkaista "napanuora" molempiin entisiin järjestöihin ja luoda kokonaan uusia omia rakenteita.[176]

Missio Eurooppa kävi keskusteluita CCC:n johtajien kanssa ja näiden keskusteluiden tuloksena päätettiin jatkaa edelleen CCC:n työyhteydessä, mutta irrotettuna järjestön Länsi-Euroopan rakenteesta. Missio Eurooppa siirtyisi syksyllä 1991 CCC:n kansainvälisen varapresidentin rakenteeseen. Se merkitsi, että ovet avautuivat koko maailmaan, minne Missio Euroopan tiimiä kutsuttaisiinkin. Tämä auttoi Kalevi Lehtistä keskittymään evankeliumin julistamiseen ja unohtamaan CCC:n johtovastuut.[177]

Missio Volgan suunnittelu sai lähtölaukauksen, kun Leningradin uskontoasioiden vastaava virkamies Georgi Tshetshujev otti yhteyttä Missio Eurooppaan. Hän oli käynyt aiemmin Saksassa neuvottelemassa Missio Euroopan tiimin kanssa mahdollisesta jatkomissioista

[175] Valtonen 1992, 157–158.
[176] Valtonen 159–160.
[177] Valtonen 163–164.

Neuvostoliitossa ja Venäjällä.[178] Lehtinen kertoo, että Georgi Tshetshujev oli määrätty Missio Leningradin yhteysmieheksi mission järjestäjien ja kaupungin edustajien välille. Hänen omasta vakaumuksestaan ei tiedetty mitään. Hän oli toiminut historian professorina ennen kuin hänet kutsuttiin uskontoasioiden hoitajaksi Leningradiin. Pastori Markku Happonen kutsui hänet Saksaan ja tutustutti hänet Baselin yliopistolla toimivaan kristilliseen ylioppilasliikkeeseen. Tshetshujev tuli Saksaan ja kertoi idean, että missiotiimi vuokraisi jokilaivan ja pidettäisiin missioita Volgan suurimmissa kaupungeissa. Missiotiimin johtojäsen Markku Happonen innostui ehdotuksesta kovasti. Hän kirjoitti samana yönä pohjan suunnitelmalle ja alkoi kutsua sitä Missio Volgaksi. Suunnitelma oli suuri ja tarkoitus oli evankelioida suurkaupunkeja. Siinä olisi mukana 300 hengen tiimi, joka matkustaisi pitkin Volgaa Leningradista Mustallemerelle osallistuen laivaraamattukouluun ja kussakin kaupungissa auttaen paikallisia seurakuntia mission toteutuksessa. Suunnitelmaan liittyi tarkoitus tavoittaa jokainen koti evankelioivan lehden välityksellä ja ajatus Uusien testamenttien jakamisesta missioihin osallistuville ihmisille. Suunnitelma kehittyi, kun Markku Happonen kirjoitti strategiaa muistiin. Missio Volgan kansainvälisten tiimien tarkoitus oli kouluttaa paikalliset pienet seurakunnat huolehtimaan uusien uskovaisten jatkohoidosta ja kasvusta. Missiolaivaa seuraisi toinen laiva, sairaalalaiva, jossa kansainväliset hammas- ja lastenlääkäritiimit tarjoaisivat polikliinistä apua lapsille osana mission diakoniaa. Missio Volgan suunnittelua varten asetettiin alustava toimikunta vuonna 1991 ja tavoitteeksi otettiin Missio Volgan toteutuminen vuoden 1992 syksyllä. Jatkoa myös mietittiin niin, että Missio Volgaa voisi seurata Missio Siperia. Asia nostettiin esille vuonna 1991 Kansan Raamattuseuran kesäjuhlilla ja se huomioitiin myös tiedotusvälineissä. Missio Volga pääsi tätä kautta myös Suomessa lehtien otsikoihin. Tästä lähtien aloitettiin voimakas Missio Volgan suunnittelu, joka vei pääosan Missio Euroopan tiimiläisten ajasta.[179]

Vuonna 1991 marraskuussa järjestettiin Moskovassa evankelistakoulutus, jossa oli mukana myös Kalevi Lehtinen. Tapahtuman järjestelyjen takana oli Billy Grahamin 20-vuotta aiemmin perustama Lausannen liike, lähetys- ja evankelioimistyöstä innostuneiden kirkkojen ja kristittyjen yhteinen maailmanlaaja järjestö. Yhteensä 117 nuorta evankelistaa oli valittu koulutettavaksi lähes kaikista Neuvostoliiton valtioista. Nuorten evankelistojen kertomukset vahvistivat Lehtinen käsitystä siitä, mitä Neuvostoliitossa uusien tuulien puhaltaessa ja

[178] RV, Evankeliumi etenee pitkin Volgan virtaa, 16.7.1992.
[179] Valtonen 1992, 171–176, Km, Volgan miljoonakaupunkien evankeliointi ensi vuonna, 18.6.1991.

toimintaedellytysten parannuttua kaikkien kipeimmin tarvittiin. Neuvostoliitossa vaikeinta oli auttaa seurakuntaa hoitamaan ja opettamaan kristittyjä. Monissa kaupungeissa seurakunta oli vain muutaman kymmenen ihmisen suuruinen, ilman vakituista kokouspaikkaa tai päätoimista työntekijää. Missiotiimi kertoi, että koulutukseen tulleet evankelistat ottivat innostuneesti vastaan suunnitelman Missio Volgasta.[180] Monet ilmaisivat halunsa tulla koulutukseen mukaan missiolaivalle, jossa järjestettiin evankelistojen jatkokoulutus. Useat heistä asuivat kaupungeissa, joissa missiot järjestettiin vuoden kuluttua. Kyseisessä tapahtumassa paikalla oli opettajina suurten seurakuntien, teologisten oppilaitosten ja kirkkokuntien vaikuttajia.[181] Tätä kautta missiotiimi sai hyviä ideoita Missio Volgaa varten. Jotkut kristillisistä vaikuttajista halusi adoptoida mission yhteydessä itselleen kummikaupunkeja ja seurakuntia. He uskoivat, että tätä kautta syntyisi hedelmällistä ja kestävää työyhteyttä idän ja lännen kirkkojen välille.[182]

Evankeliumin eteenpäin vieminen oli myös CCC johtajan Bill Brightin mielestä kaikkien kristittyjen tehtävä. Tehtävä ei tullut suoritetuksi vain pappien ja lähetystyöntekijöiden voimin, vaan kirkkojen maallikkojäsenillä oli päävastuu.[183] Brightin mukaan kristinuskon leviäminen kaikkialle maailmaan oli mahdollista tietyn strategian avulla. Ensin oli valittava strategisesti tärkeä ihmisryhmä, jonka tuleminen kristinuskon piiriin vaikutti koko yhteiskuntaan. Nuoret olivat juuri tällainen tärkeä ihmisryhmä, sillä useat tulevaisuuden eri alojen vaikuttajista olivat juuri tämän päivän nuoria opiskelijoita. Tätä korosti järjestön iskulause ”Win the Campus to Christ today, with the World to Christ tomorrow”.[184] Tämä sama ajatus oli myös Lehtisellä ja missiotiimillä Missio Volgasta. Oli tärkeää kouluttaa paikallisia ja nuoria tuleviin evankeliumin tehtäviin Venäjällä.

CCC korosti työssään kultturista adaptoitumista. Evankelioimistyössä oli otettava huomioon eri kulttuurien erityispiirteet, muuten ekspaatio ei ollut mahdollinen. Tästä syystä CCC pyrki löytämään työntekijänsä kohdemaasta, eikä niinkään lähettänyt lähetystyöntekijöitä vieraaseen kulttuuriin.[185] Tämä pidettiin myös Missio Volgassa tärkeänä asiana, jotta venäläiset ottaisivat itse vastuun tulevaisuudessa maansa evankelioimisesta.

---

[180] Valtonen 1992, 186–188.
[181] Sn, Missio Volga herättää kiinnostusta ja toivoa, 18.12.1991.
[182] Valtonen 1992, 186–188; Ka, Kalevi Lehtisen haastattelu, Sielujen lautturina Volgalla, kesäkuu 1992.
[183] Rossi 1974, 3, 7.
[184] Rossi 1974, 7.
[185] Rossi 1974, 10; Sares 1986, 18–19.

Missio Volgan suunnittelu oli kiireistä aikaa, koska tehtävää oli paljon ja aikaa vähän. Tiimi sai tehtyä kovan työn jälkeen esisopimuksen Nishny Novgorovissa missiolaivasta, johon pystyi majoittamaan 300 henkilöä. Missiotiimi kertoo, että eripuolelta maailmaa kantautui positiivisia viestejä, että he halusivat olla mukana missiossa.[186] Monet kristilliset toimijat kysyivät, voisivatko he adoptoida jonkun suurkaupungin ja olla tukena missiossa. Pian järjestetyn kokouksen jälkeen missiotiimistä kahdenkymmenen hengen porukka matkusti Missio Volgan suunnitellun reitin Leningradista Mustalle merelle laittaen jokaisessa kaupungissa pystyyn päätoimikunnat ja tarkistaen kaupunkien mahdolliset kokoustilat.[187] Missiokaupunkeja oli kolmetoista ja näistä kaupungeista oli kolme vielä kuukausi ennen tätä matkaa kuulunut suljettuihin alueisiin, jonne länsimaalaisilla ei ollut asiaa. Reittilentoja ei ollut mahdollista saada, joten tätä matkaa varten vuokrattiin Aeroflotilta lentokone miehistöineen. Missiotiimi piti koneen vuokraa edullisena, koska mafia ei ollut päässyt väliin ottamaan osuutta. Viikon aikana missiotiimi kävi kahdeksassa kaupungissa ja katsastivat stadionit ja muut kokouspaikat, panivat pystyyn alueen missiotoimikunnan, toimittivat jumalanpalveluksen ja tapasivat ortodoksisen kirkon alueen johtoa. Tiimi kertoo, että lyhyessä ajassa stadionit ja muut tilat saatiin varatuiksi, tarvittavat luvat massatilaisuuksien järjestämiseksi saatiin viranomaisilta hankittua ja avainhenkilöt saatiin tavattua. Matkan yhtenä kohokohtana pidettiin Saratovin kaupunkia. Tämä kaupunki oli ollut syksyyn 1991 asti suljettu länsimaalaisilta. He tapasivat kaupungissa koko autonomisen Saratovin korkeimman uskontoviranomaisen. Hän ilmoitti, että mitään järjestelyongelmia ei tule. Kaupungissa he tapasivat myös ortodoksisen kirkon piispan ja rukoilivat yhdessä tulevien aikojen puolesta. Baptistiseurakunnassa käydessä ja missiosta kerrottaessa ihmiset olivat itkeneet ilosta. Baptistipappi oli kertonut missiotiimille, kuinka tulo kaupunkiin oli merkinnyt ilmapiirin murrosta, uuden aikakauden alkamista. Monet missiokaupungit oli rakennettu pitkiksi nauhoiksi Volgan rannalle. Tapahtumien pitopaikan valinnassa selvisi myös, että missään missiokokouspaikassa ei tulisi olemaan kattoa. Sisätilat olivat liian pieniä. Suurimmassakin sisähallissa oli ollut vain 7000 paikkaa. Osoittautui välttämättömäksi mennä stadionille. Missio Volga nytkähti matkan seurauksena harppauksen eteenpäin. Suunnitelmat muuttuivat ja elivät matkan aikana. Missio Euroopan tiimi piti tätä pienen ja notkean organisaation hyvänä puolena.[188]

---

[186] Valtonen 1992, 187–191.
[187] Sn, Missio Volgan koulutus käynnistyi Pietarissa, 12.2.1992.
[188] Valtonen 1992, 187–191; Ka, Kalevi Lehtisen haastattelu, Sielujen lautturina Volgalle, kesäkuu 1992.

Missio Volgan yhteydessä suunniteltiin myös annattavaksi humanitaarista apua. Alkuperäinen idea oli, että missiolaivaa seuraisi toinen laiva, jossa olisi lääkkeitä ja ruokapaketteja. Avustusohjelman lääkäri tohtori Rainer Harnich oli kuitenkin sitä mieltä, että maan hätätila oli niin suuri, että apua tarvittaisiin välittömästi.[189] Avun järjestämistä ei voitu lykätä edes loppukevääseen. Osa humanitaariseen työhön lahjoitetusta avusta oli käytetty jo rekan ostamiseen. Maaliskuun alussa 1992 lähdettiin ensimmäiselle avustusmatkalle Giessenistä Saksasta kohti Volgan köyhimpiä kaupunkeja.[190] Avun suuruus oli jo tässä vaiheessa miljoona markkaa ja ylärajaa ei asetettu. Jakelu suoritettiin seurakuntien kautta, jotta voitiin valvoa sen perille menemistä. Mission omat rekat kuljettivat lastin aina perille asti.[191]

Järjestäjät halusivat ortodoksien mukaan tulemista hankkeeseen. Lehtinen oli oppinut missioiden aikana ihailemaan ortodoksista hengellisyyttä, joka poikkesi paljon siitä evankelisuudesta, jonka piirissä hän oli tottunut toimimaan. Mutta pääsyyt olivat varmasti muita. Venäjän 1000-vuotinen kärsimyksillä koeteltu kirkko, joka oli osa slaavilaista sielunmaisemaa ja jolla oli valmiit omat verkostot seurakuntiin, osasi myös hoitaa uuden ajan Venäjän evankelioimista. Missiotiimi näki, että ortodokseja oli mahdotonta ohittaa strategiassa, jos haluttiin että Venäjän evankelioiminen onnistuu. Tiimi vertasi suunnitelmaa samaan, kuin että katolista kirkkoa ei voi ohittaa Etelä-Euroopassa.[192]

Kalevi Lehtinen ei uskonut, että protestanttiset kirkkokunnat säilyttäisivät tuolloista asemaansa tulevaisuudessa. Tulevaisuus oli hänen mielestään vapaamuotoisemmissa kansanliikkeissä, jollaiseksi hän luki paikalliset seurakunnat. Seurakuntia arvostettiin liian vähän, kun taas kirkko oli itsessään byrokraattisen ja kankeana yliarvostettu. Tulevaisuus oli notkeiden seurakuntien joustavissa yhteisöissä ja toisaalta Lehtinen näki, että tulevaisuus oli myös kristinuskon vanhimmissa kirkoissa eli katolisessa kirkossa ja ortodoksisessa kirkossa. Tästä syystä Lehtinen henkilökohtaisesti näki missiotiiminsä kanssa tärkeäksi solmia yhteydet Venäjän ortodoksiseen kirkkoon. Tärkeää oli saada käytännön työyhteys toimimaan tämän heräävän jättiläisen kanssa. Missiotiimi näki, että Missio Volga tarjosi siihen hyvän lähtökohdan.[193]

---

[189] Sn, Volga missio kiinnosti venäläislehdistöä, 8.4.1992.
[190] Sn, Missio Volgan diakoniatyö pitää miehen pyörien päällä, 14.10.1992.
[191] Valtonen 1992, 191–192.
[192] Valtonen 1992, 193.
[193] Valtonen 1992, 193 - 196.

Kalevi Lehtinen ja Markku Happonen pitivät Venäjän ortodoksisen kirkon hyvin informoituna Missio Volgasta. Yhteydenpito oli heidän kertomansa mukaan tapahtunut aktiivisesti ensimmäisestä suunnittelupalaverista lähtien. Tiimi lähetti Moskovan patriarkan toimistoon faksilla tietoja suunnitelman etenemisestä vaihe vaiheelta. Missiotiimi kertoo saaneensa ystävällisiä viestejä takaisin. Lehtinen ja Happonen olivat itse yhteydessä myös Venäjän ortodoksisen kirkon vastaavaan metropoliitta Kirilliin. Missiotiimillä oli kuitenkin vaikeuksia aluksi saada yhteyttä ortodokseihin, koska kirkolla oli paljon ongelmia. Venäjän ortodoksisella kirkolla oli keskusteluvaikeuksia katolisen kirkon ja Kirkkojen Maailmanneuvoston kanssa. Tähän aikaan tuli myös KGB-kriisi, jossa eräitä kirkon johtajia syytettiin liian läheisestä yhteistyöstä kommunistisen järjestelmän kanssa.[194]

Maaliskuussa 1992 Markku Happosen oli tarkoitus lähteä laajan avustusjoukon kanssa uudelle kierrokselle Volgan missiokaupunkeihin. He olivat varanneet yhden kokonaisen päivän kutakin kaupunkia kohti. Yksi ortodoksisen kirkon ehdoista liittyi tähän matkaan. He halusivat lähettää 20 edustajaansa mukaan igumeni Nestorin ja hänen työtoverinsa Elena Sperenskajan johdolla. Matka onnistui missiotiimin mielestä hyvin. Nestori ja Sperenskaja alkoivat puhua missiosta sen jälkeen heidän missionaan. Matkan aikana Nishnij Novgorovissa pidettiin kokous ortodoksisten edustajien kanssa metropoliitta Kirillin lähettämien konseptien pohjalta. Sen lisäksi kaupungissa pidettiin suuri lehdistökonferenssi Venäjän tiedostusvälineille. Lehtinen saapui myös tähän konferenssiin. Mukana olivat missioiden päätiedottaja Jussi Mursula ja Missio Volgan tiedotusstrategi Uuden Suomen entinen päätoimittaja Mauno Saari. Kaupungissa kuvattiin myös missioiden koulutusluento ja tavattiin Kirillin johtaman Venäjän ortodoksisen kirkon ulkomaanosaston varapuheenjohtaja.[195]

Ortodoksien Missio Volgaan osallistumisen ehtoina oli, että missiorakenteen kaikilla tasoilla oli heidän omat edustajansa. He pyysivät, että myös tilaisuuksissa stadioneilla jaettaisiin Raamattujen ja Lehtisen kirjojen ohella myös ortodoksista kirjallisuutta. Kaikki ehdot hyväksyttiin. Missio Volgan toimistosta oli lähetetty hyväksymiskirje Kirillin toimistoon, mutta Nishnik Novgorodissa jatkettiin yksityiskohtein hiomista. Yhteisesti todettiin, että edessä olisi vielä kahden erilaisen kristillisen kulttuurin ja teologian dialogi. Kalevi Lehtinen

[194] Valtonen 1992, 199 - 200; Helsingin sanomat, Venäjän ortodoksit setvivät avoimesti suhteitaan KGB:hen, 7.4.1992; Kotimaa, Venäjän ortodoksinen kirkko julkisuus myrskyssä, 5.5.1992.
[195] Valtonen 1992, 200–202

totesi, että lämmin yhteyden henki vallitsi neuvottelujen aikana. Matkan aikana pidettiin myös kokouksia ja lehdistötilaisuuksia. Päälehdistötilaisuuteen osallistui satakunta tiedotusvälineiden edustajaa. Venäjän televisio ja radio olivat mukana.[196]

Vuoden 1992 kevät kului missiotiimillä jännittäen sitä, miten suhteet Venäjän ortodoksiseen kirkkoon kehittyivät ja miten Missio Volgan varainkeruu etenee. Kokonaisbudjetti Missio Volgalle oli reilusti yli 10 miljoonaa markkaa. Missiotiimistä sen kerääminen tuntui erittäin vaikealta tehtävältä. Rahojen keräämisen sitoutui pankinjohtaja Olavi Räsänen. Hän lupautui henkilökohtaisesti keräämään kyseisen rahasumman kahdeksan kuukauden aikana oman päivätyönsä ohessa. Räsäsellä oli kokemusta vastaavanlaisesta projektista jo Billy Grahamin Missio Helsingin ajalta. Hän oli myös nähnyt tavoitteiden toteutumisen viimeistä penniä myöten silloin, kuten myös Missio Leningradin yhteydessä. Hänellä oli selkeä näkemys siitä, että ei pidä keskittyä keräämään rahaa vaan saada ihmiset sitoutumaan Volga mission visioon. Tätä kautta ihmiset sitoutuvat myös lahjoittamaan rahaan missioon. Aluksi hän pyysi luterilaisen kirkon seurakunnat ja eri kristilliset järjestöt mukaan mission taakse. Hän sai vastauskirjeen vain harvoilta, mutta kuitenkin viisikymmentä seurakuntaa tuli kevään 1992 aikana mukaan lähettämällä kolehtejaan ja avustuksiaan mission tilille. Hän kävi henkilökohtaisesti haastamassa yksittäisiä ihmisiä mukaan lahjoittajiksi ja he taas haastoivat lisää ihmisiä lahjoittamaan.[197] Räsänen julkaisi myös lehdissä pääosin ilmaiseksi tai omilla varoillaan ilmoituksia mission varainkeruusta. Koko ajan karttuvaan tukijajoukkoon pidettiin yhteyttä säännöllisillä kiertokirjeillä. Niiden postituksesta huolehti vapaaehtoisista koostuva työryhmä.[198] Kevään aikana Räsäsen pitämään keräyksen tukijoiden rekisterin kertyi lähes 10 000 nimeä ja miljoona markkaa. Loppukesään mennessä lahjoittajia oli yli 15 000 ja kolmen miljoonan markan raha meni rikki sinä päivänä, kun Missio Volga käynnistyi. Kalevi Lehtisellä oli itsellään yhteyksiä Yhdysvalloissa eri seurakuntiin.[199] Toukokuussa saatiin myös tieto, että monet isot ja merkittävät seurakunnat Yhdysvalloista lähtivät mukaan Missio Volgan valmisteluihin, joko tukemalla sitä rahallisesti tai lähettämällä oman tiiminsä Venäjälle kummiseurakuntiin, joita he olivat saaneet itselleen.[200]

---

[196] Valtonen 1992, 200–202.
[197] HS, Missioiden miljonääri, 21.10.1992; Sn, Volga keräys onnistui tutun käsikirjoituksen mukaan, 30.9.1992.
[198] Sn, Pankinjohtaja Olavi Räsänen: Missio Volgan ajoitus on oikea, 22.1.1992.
[199] Sn, Volga keräys onnistui tutun käsikirjoituksen mukaan, 30.9.1992; HS, Missio Volga sai täyteen kolmen miljoonan tavoitteen, 25.9.1992.

[200] Valtonen 1992, 206 - 208.

Toinen asia rahavarojen lisäksi, joka jännitti missiotiimiä, oli Venäjän ortodoksisen kirkon päätös siitä lähtevätkö he virallisesti mukaan Missio Volgaan. Lehtinen oli Yhdysvalloissa keräämässä varoja missiota varten, kun toukokuun kahdestoista päivä tuli faksiviesti, jonka oli allekirjoittanut metropoliitta Kirill. Siinä ilmoitettiin, että Venäjän ortodoksinen kirkko oli tehnyt päätöksen, jonka mukaan ortodoksit saavat osallistua mission järjestelyihin.[201] Päätös ei määrännyt Venäjän ortodokseja osallistumaan missioon, mutta se sisälsi positiivisen kannanoton missioon ja suositteli, että paikalliset seurakunnat ja hiippakunnat lähtisivät hankkeeseen mukaan. Samassa viestissä nimettiin myös ortodoksien viralliset edustajat eri toimikuntiin. Lehtinen ja Happonen kutsuttiin kesäkuussa jatkoneuvotteluihin Moskovaan patriarkan toimistoon. Missiotiimi oli erittäin innoissaan ja ilahtunut viestistä. Matka Moskovaan osui kirkollisesti merkittävään aikaan. Pyhän Synodin eli johtavien piispojen kokous oli juuri päättynyt ja Aleksein patriarkaksi valitsemisen kaksivuovuotisjuhlat olivat käynnissä. Kalevi Lehtinen ja Markku Happonen pääsivät myös tapaamaan patriarkka Alekseita. Tästä tapaamisesta jäi missiotiimille lämmin kuva. Patriarkka oli todennut, että hän toivoo heidän tekevän yhteistyössä Missio Volgan. Partiarkka Aleksei oli syntynyt Virossa ja hän kertoi tuntevansa Suomen luterilaisia kohtaa luottamusta Viron vuosiensa pohjalta. Hän oli toiminut pappina Johvissa. Aleksei oli myös Venäjän ortodoksisen kirkon kokeneimpia ekumeniikkoja. Hän oli toiminut Kirkkojen Konferenssin puheenjohtajana patriarkaksi nimittämiseensä saakka.[202]

Seuraavana päivänä Moskovan vierailulla Lehtinen ja Happonen tapasivat kirkon pääneuvottelijan Kirillin, joka oli ulkomaanosaston johtaja. Lehtinen arvosti Kirilliä ja kaikki Lehtisen tuntemat ortodoksipapit puhuivat Kirillistä luovana miehenä, joka näkee pidemmälle kuin muut. Neuvottelujen aikana Lehtisen kunnioitus Kirilliä kohtaan kasvoi. Tämä uskalsi Lehtisen mielestä puhua vaikeistakin asioista oikeilla nimillä. Kirill kertoi, että ortodoksien sisäinen tilanne oli vielä monella tapaa keskeneräinen. Lehtinen sanoo, että ortodoksikirkon päätös oli selkeästi se, että he lähtevät mukaan Missio Volgaan. Osa piispoista Volgan varrella oli kuitenkin edelleen epäröivällä kannalla. Parissa paikassa Volgan varrella taas protestantit eivät olisi halunneet ortodokseja missiokumppaneiksi. Neuvottelussa jäi vielä auki missiotilaisuuksien eteen kutsu. He keskustelivat perusteellisesti siitä, miten sanoma ja kutsu

[201] SK, Missio Volga, 29.5.1992.
[202] Valtonen 1992, 208 - 209; HS, Venäjän patriarkka Aleksei oli KGB:n agentti, 23.4.1996; Km, Ortodoksit lähtevät täysillä missioon, 19.5.1992.

Kristuksen yhteyteen voitaisiin esittää ortodoksisen uskon läpitunkemassa kulttuurissa siten, että ihmiset ymmärtäisivät sen oikein. Suunniteltiin myös jonkun ortodoksisen kirjan suurpainosta jaettavaksi missiossa. Tämän onnistuneen palaverin jälkeen oli vuorossa Missio Volgan päätoimikunnan kokous, jossa oli ensi kertaa historiassa Venäjän kolme suurinta kirkkoa; ortodoksit, helluntailaiset ja baptistit. Kaikki olivat lähdössä yhdessä Missio Volgaan.[203]

Kesä- ja heinäkuussa Missio Volgasta kirjoiteltiin myös paljon negatiivisia kannanottoja ja niissä tuotiin esille epäilyksiä missiota kohtaan. Mission varainkeräys eteni kuitenkin vauhdilla eteenpäin ja missiotiimi sai myös paljon rohkaisevia viestejä. Järjestelyt etenivät hyvää vauhtia ja kaikkiin Volgan kaupunkeihin saatiin eri puolilta maailmaa kansainvälisiä kummiseurakuntia, jotka auttoivat esivalmisteluissa ja vierailivat näissä kaupungeissa ennen mission alkua. Missiotiimin jäsen Markku Happonen saapui asuinpaikastaan Saksasta Suomeen kaksi viikkoa ennen Missio Volgan alkua. Lehtinen kävi hakemassa Happosen lentokentältä, kun sai huonon uutisen, jossa ilmoitettiin, että Pyhä Synodi oli juuri päättänyt kokouksessaan peruuttaa aikaisemman ratkaisun lähteä virallisesti mukaan missioon. Tämä uutinen tuli yllättäen ja missiotiimin oli aluksi vaikea hyväksyä uutista. Asiasta pidettiin kriisipalaveri Hotelli Hesperiassa ja tilannetta pohdittiin uudelleen. Paikalle saapui myös Lehtisen vaimo Eine Lehtinen, joka kertoi, että hänellä oli rutiinitarkastuksessa löydetty kasvain rinnasta. Lääkäreillä ei ollut vielä käytössään tarkkoja laboratoriotuloksia. Tilanteen vakavuuden vuoksi Markku Happonen lähti yksin edeltä Pietariin missiovalmisteluihin ja Lehtinen jäi vaimonsa kanssa vielä Suomeen odottamaan laboratoriokokeen tuloksia. Lehtinen ja Happonen pitivät tiiviisti yhteyttä. He totesivat, että vaikka ortodoksit eivät virallisesti olleetkaan mukana Missio Volgassa, niin epävirallisesti se olisi mahdollista. Pyhän Synodin päätös ei kieltänyt osallistumasta missioon. Lehtisen vaimon laboratoriokokeiden tulokset olivat huonot ja niissä kävi ilmi, että Eine Lehtisen kasvain oli pahanlaatuinen ja edellytti välitöntä leikkausta. Lehtinen harkitsi luopumista omasta osuudestaan Missio Volgassa ja jäävänsä vaimonsa luokse. Eine Lehtinen kuitenkin rohkaisi miestään lähtemään ja sovittiin, että Eine Lehtinen tulee missiolaivalle mukaan viikoksi. Hän lentäisi Tsherepovetsista Pietarin kautta Helsinkiin, missä hänet leikattaisiin. Lehtinen palaisi vaimonsa luokse, jos leikkauksessa ilmenisi jotain komplikaatioita.[204]

---

[203] Valtonen 1992, 210 - 211
[204] Valtonen 1992, 213 - 219; HS, Evankelioimistyöntekijä Eine Lehtinen, 22.9.1996.

Missio Volga starttasi käyntiin sunnuntaina 23.8.1992. Kyseisen päivän aamuna missiolaivan sekä tiimin jäsenet osallistuivat ortodoksiseen liturgiaan Kirkastumisen katedraalissa. Jumalanpalveluksen jälkeen seurasi kutsuvierasnäytös seurakuntien johtajille. Täältä väki siirtyi baptistikirkkoon, jossa Lehtinen saarnasi. Tämän jälkeen pidettiin vielä lehdistökokous, jonka jälkeen missiojoukko marssi liput hulmuten ja torvisoittokunta edellään Pietarin Proletarskan metroasemalta jokisatamaan.[205] Lähtö tunnelmat olivat juhlallisuuksistaan huolimatta apeat, koska Venäjän ortodoksinen kirkko päätös olla osallistumasta missioon oli merkinnyt monen valmisteluissa olleen ortodoksin poisjäämistä. Missio Volgan ortodoksitukijat eivät voineet virallisesti osallistua kulkueeseen ja viralliseseen toimintaan. Missiotiimiin kuului yli 300 henkeä.[206] Sen muodostivat laivalla pidettävän evankelioimiskoulun opiskelijat, kymmenet tulkit ja mission eri tehtävissä toimivat venäläiset, sekä joitakin kymmeniä länsimaalaisia.[207] Missiolaivan nimi oli Alexander Radishev ja se oli vastavalmistunut. Missiotiimi oli saanut neuvoteltua laivan käyttöönsä edullisesti ja se saatiin maksaa ruplissa, joka vaikutti myös sen edullisuuteen. Valmistelut oli saatu valmiiksi ja viimeisenä laivaan oli asennettu antenni satelliittipuhelinta ja faxia varten. Suomen Teleltä vuokrattu moderni laite teki mahdolliseksi jatkuvan yhteydenpidon laivalta ulkomaailmaan avaruusteitse Intian yläpuolella olevan satelliitin kautta. Missiolaiva lähti satamasta illalla klo 20.00.[208]

Volga on Euroopan pisin joki ja se on lähes 4000 kilometriä pitkä. Ensimmäinen pysähdys oli heti lähdön jälkeen seuraavana päivänä maanantaina 24.8.1992 jolloin missiolaiva saapui Laatokan Valamon saaristoon. Ohjelmassa oli risteily Valamon saaristossa, sekä tutustuminen pääsaareen. Valamo oli erityisesti Lehtiselle pettymys, koska paikalliset ortodoksit eivät päästäneet edes missiolaivalla olleita ortodokseja luostarin pääkirkkoon. Täältä matkaa jatkettiin Volgan ensimmäiseen missiokaupunkiin Tsrepovetsiin. Siirtymisvaihe tapahtui Laatokan, Syvärin ja Äänisen kautta. Koko matka pohjoisesta alas Volgaa pitkin Kaspianmerelle ja kanavan kautta Mustallemerelle on kulkukelpoista lukuun ottamatta kylmimpiä talvikuukausia, jolloin suurin osa joesta on umpijäässä. Varsinkin alkumatka kulki kapeikkoja pitkin hyvin läheltä rantoja. Matkan aikana joki kasvoi välillä rannattomiksi

[205] Sn, Missiolaiva lähti sunnuntai-iltana kohti Volgaa, 26.8.1992.
[206] Valtonen 1992, 221 -222.
[207] Sn, Laivakoulu yllätti myönteisesti, 28.10.1992.
[208] Valtonen 1992, 221 -222.

ulapoiksi ja patotöiden tekemien keinojärvien kohdilla. Lehtisellä oli vaimonsa kanssa käytössä kahden hengen vaatimaton sviitti aivan komentosillan vieressä. Lehtinen ei osallistunut missiolaivalla kuin työneuvotteluihin, koska koki, että hän valmistautui missiotilaisuuksiin ja keräsi voimia näihin. Ruoka oli etukäteen mietitty ja hän söi sen omassa hytissään. Lehtisestä oli tullut Venäjällä julkisuuden henkilö ja hänelle oli palkattu kolme turvamiestä, jotka seurasivat häntä joka paikkaan.[209]

Missiolaiva oli itsessään monikansallinen yhteisö. Pääosa matkustajista oli koulutuksessa olevia venäläisiä evankelistoja. Suomalaisen valtiotieteilijän ja teologin Pirjo Salmisen organisoima ja johtama laivakoulu toimi yläkannella sijaitsevassa konferenssisalissa. Aamuisin pidettiin raamattuluennot, joita johti teologian tohtori Dennis Pederson Yhdysvalloista. Monista kirkkokunnista koostuneella oppilaskunnalle vaikein asia oli varsinkin alussa tutustuminen eri kirkkojen teologiaan ja uskoon. Erityisesti matkan alussa protestanttien ja ortodoksien välinen jännitys näkyi ja kuului pitkissä ja perusteellisissa keskusteluissa. Iltapäivisin opetettiin evankelioimisen teologiaa.[210] Missiokaupungeissa opiskelijat hajaantuivat kaduille ja toreille käytännön harjoituksiin. Laivalla oli oma terveysasema ja hammasklinikka. Matkaan varten oli hankittu uudenaikainen poralaite, joka lahjoitettiin matkan päätteeksi Pietariin. Laivalla toimi myös terveyskeskus, jossa oli lääkäri ja kaksi sairaanhoitajaa. Laivan ollessa satamissa he vierailivat paikallisissa sairaaloissa ja poliklinikoilla. Jokaiseen kaupunkiin tuotiin venäläisten kipeimmin tarvitsemia peruslääkkeitä, ruiskuja ja sidetarvikkeita, joista oli suurissakin kaupungeissa kova pula.[211]

Missio Volgan ensimmäinen varsinainen missiotilaisuus pidettiin Tserepovetsissa kylmässä säässä. Ensimmäiseen kokoukseen tuli vajaa 3000 kuulijaa, joka oli missiotiimille pettymys. Tilaisuuden alkaessa ihmisiä rynnisti sisään kaikista avoimista porteista.[212] Mutta suurin osa kävi noutamassa kirjat, joita oli luvattu ihmisille ilmaiseksi.[213] Kirjoja oli paperin puutteen vuoksi vähän jaossa ja venäläiset pitivät muutenkin kirjoista. Missiokirjoista käytiin Tserepovetsin stadionilla todellista nujakkaa ja ne vietiin järjestäjien käsistä.[214] Puhujakoroke

[209] Valtonen 1992, 223 - 224.
[210] SV, Missio Volgan laivainstituutissa kuuden viikon evankelistakoulu, 26.8.1992.
[211] Valtonen 1992, 224 - 225.
[212] Sn, Toivon sanoma ei saanut massoja liikkeelle Tsherepovetsissa, 2.9.1992; ESS, Toivoa toivottomalle kaupungille, 31.8.1992.
[213] Sn, Suomalaisryhmä kummikaupungissa, 2.9.1992.
[214] Sn, Toivon sanoma ei saanut massoja liikkeelle Tsherepovetsissa, 2.9.1992; ESS, Missio Volgan ensimmäinen ilta pettymys, 28.8.1992.

oli jouduttu asettamaan kauas pääkatsomosta, sillä stadionin virkamiehet pelkäsivät, että huononkuntoinen viheriö ei selviäisi tuhansien ihmisten marsseista. Auringon laskiessa ilma jäähtyi jäätäväksi ja isot katsomopenkit alkoivat tyhjetä. Ensin poistuivat lapsiperheet ja myöhemmin muuta väkeä. Mutta iso osa paikalle jääneistä vastasi kutsuun, ja ihmiset kävelivät puhujakorokkeen eteen.[215] Tserepovetsissa ei jäänyt kuitenkaan missiotiimille huono muisto. Tämän ensimmäisen missiotilaisuuden jälkeen Kalevi Lehtisen vaimo palasi Helsinkiin syöpäleikkaukseen.[216]

Seuraavina kaupunkeina olivat vuorossa Jaroslav, Kostroma, Nishnij Novgorod. Missiomatka jatkui missiokaupunki kerrallaan Volgaa pitkin alaspäin. Etelään mennessä myös säät lämpenivät, vaikka illat olivatkin vielä koleita. Kokouksien kävijämäärä kasvoi.[217] Missiokokousten kulku eteni toimivaksi todetulla mallilla. Seuraavana missiokaupunkina oli Kazan, johon kuitenkaan missiolaiva ei ollut ensimmäinen kosketus Missio Volgaan. Kaksi viikkoa ennen mission alkamista oli Kazaniin saapunut parinkymmenen hengen kansainvälinen missiotiimi auttamaan kaupungin seurakuntia tarvittavissa asioiden järjestelyissä. He huolehtivat siitä, että paikalliset seurakunnat oli koulutettu uskoon tulevien jälkihoitoon. Samalla tavalla oli tehty muidenkin kaupunkien kohdalla. Se oli osa strategiaa. Jokaisella oli oma länsimaisen kummiseurakunta, joka oli myös sitoutunut huolehtimaan varainkeräyksestä oman kaupunkinsa osalta. Tämän kaltainen iso projekti stadionin vuokrineen ja muine kuluineen olisi ollut taloudellisesti mahdotonta paikallisille seurakunnille. Kazanin tiimi tuli Yhdysvalloista. Kahden viikon oleskelu kaupungissa oli vaatinut länsimaalaisilta rohkeutta ja sitoutumista, sillä olosuhteet majoituksen ja ruuan suhteen olivat länsimaalaisittain ala-arvoiset. Nämä kaksi viikkoa olivat lähes kaikille taistelua vatsavaivojen, kirppujen ja flunssan kanssa. Mission tärkeimpiä anteja oli ollut kussakin kaupungissa paikallisten seurakuntien kouluttaminen tehokkaiksi organisaatioiksi. Missiotiimi koki, että Venäjällä ei mikään ollut tehokasta ja täten tehokas koulutus oli tärkeää. Kazanin kaupungin missiotilaisuus keräsi hallin täyteen eli noin 5000 ihmistä. Lehtinen sanoi puheen loppuosassa siitä, että hän ei kutsu ihmisiä siirtymään kirkosta toiseen. Hän kertoi, ettei ole kutsumassa ortodokseja protestanteiksi eikä protestantteja ortodokseiksi.

---

[215] Valtonen 1992, 227 -231.
[216] SV, Missio Volga etenee ja tekee historiaa, 9.9.1992
[217] SV, Missio-Volgan suomalainen kaupunkitiimi Jaroslavlissa: Hengellisen työn mahdollisuudet tuntuvat rajattomilta, 9.9.1992.

Hän sanoi kutsuvansa ihmisiä seuraamaan Jeesusta ja ottamaan Kazanin kristilliset kirkot omiksi seurakunnikseen. Ihmisiä käveli kutsusta eteen tuhansia tekemään uskonratkaisun.[218]

Vain harvoin matkaosuus kesti missiokaupungista toiseen vuorokautta pitempään. Satamaan saapuminen oli aina merkkitapaus. Torvet soittivat ja laivaväki seisoi kansilla heiluttamassa käsiään satamaan kerääntyneille kansanjoukoille. Missioväen johtajat saapuivat laivasta satamaan ja tämän jälkeen pidettiin puheita. Tämän jälkeen saarnaajat, papit ja kaupunginjohtajat halasivat ja suutelivat Lehtistä. Useimmissa satamissa oli vastaanottajien joukossa kourallinen ääriortodokseja osoittamassa mieltään missiota vastaan. Samarassa pidettiin useita isoja missiokokouksia. Siellä järjestettiin kulkue, vaikka ortodoksit eivät olleet mukana. Missiojoukko marssi paikallisten protestanttikristittyjen kanssa kaupungintalon edessä olevalle aukiolle, jossa mission mukaan viikoksi tullut CCC:n johtaja Billy Bright piti puheen. Hän oli ankarassa vatsataudissa, mutta laivalääkärin antamalla lääkityksellä kykeni pitämään puheen. Lehtinenkin oli puolet koko missio matkasta nuhassa ja yskässä. Stadionilla Lehtinen puhui ristin merkityksestä. Iso määrä ihmisiä juoksi puheen jälkeen puhujalavan eteen rukoilemaan ja tunnustautumaan Jeesuksen seuraajiksi.[219]

Seuraava missio kaupunki oli Saratov. Kaupunki oli ollut sotateollisuuden takia ulkomaalaisilta suljettu vielä muutama kuukausi aiemmin. Seutu oli hyvin köyhää. Paikallinen arkkipiispa Pimen otti missiotiimin johtajat Kalevi Lehtisen ja Markku Happosen vastaan toimistossaan, joka sijaitsi huonokuntoisessa pienessä puutalossa. Tapaamiseen oli kutsuttu myös laivalla matkustaneista ortodokseista kaksi pappia. Lehtinen kuvaa arkkipiispaa lämpimäksi ja ystävälliseksi. Hän siunasi ortodoksipapit tuomaan hänen henkilökohtaisen tervehdyksen stadionille. Saratovin stadionille tuli noin 4000 ihmistä, joista monet availivat missiotilaisuudessa ensi kertaa heille lahjoitettuja Uusia testamentteja. Kalevi Lehtisen vaimo Eine Lehtinen oli ollut aiemmin syöpäleikkauksessa Suomessa ja palasi nyt missiovahvuuteen Saratovin ensimmäisenä päivänä. Saratovista siirryttiin Volgogradiin, joka merkitsi pisintä laivamatkaa. Hiljainen Volga muuttui eläväisemmäksi mitä lähemmäs Stalingradina tunnettua kaupunkia he saapuivat. Ensimmäinen kokous oli 40 kilometriä Volgogradin ulkopuolelle rakennetussa Volzhskin kaupungissa. Sotien jälkeen rakennettu Volzhsk oli syntynyt Volgan suurimman voimalaitoksen ympärille. Täällä kommunistisena aikana syntyneessä

[218] Valtonen 1992, 233, 237 - 242.
[219] Valtonen 1992, 243 -245.

kaupungissa ei ollut kuin yksi hyvin pieni kirkko. Missiotilaisuus pidettiin ulkona isolla nurmikentällä. Tilaisuus oli yksi Volga mission suurimmista. Missiossa oli kuulijoilta kysytty, että kuinka moni paikallaolijoista ei kuulunut kirkkoon ja lähes kaikkien kädet olivat nousseet. Volzhsk oli kaupunki, joka oli muutama vuosi sitten ilmoittanut, että sillä ei ole yhtään kirkkoa, eikä pappia.[220] Täältä missio siirtyi Volgogradin puolelle. Missio alkoi suurella ristisaatolla ortodoksien kanssa. Kirkon radikaaleihin lukeutuva arkkipiispa Herman marssi kärjessä ja häntä seurasi yli tuhat ihmistä. Tuhansia ihmisiä liittyi ristisaattoon, mutta missiotilaisuuteen stadionille ei tullut kuin 300 ihmistä. Seuraavana päivänä oli sää parempi ja missiotilaisuuteen tuli paikalle noin 5000 ihmistä.[221] Sekä arkkipiispa, että Lehtinen puhuivat tilaisuudessa ja alueen oma tv-asema välitti missioillan suorana televisio-ohjelmana kaupungin 1,3 miljoonaan talouteen.[222]

Volgogradista missiomatka jatkui Donin vesistöön ja suuren tekojärven rannalla sijaitsevaan vuonna 1952 rakennettuun Volgodonskiin. Kaupunki oli vedenjakaja, koska vedet virtasivat kahteen suuntaan. Volgaa pitkin Kaspian merelle ja Donia pitkin Mustalle merelle. Vesistöt oli yhdistetty keinotekoisella kanavalla, jonka kaivoivat 300 000 Stalingradin taistelussa vangiksi jäänyttä saksalaissotilasta. Se oli 100 kilometriä pitkä ja siinä oli kolmetoista sulkua käsittävä kanava. Volgodonski oli Venäjän atomiteollisuuskeskus, joka tuotti suurvallan tarvitsemia atomireaktoreita. Nuoressa kommunistivallan parhaina päivinä syntyneessä kaupungissa kaikki kristillinen toiminta oli ollut lamassa. Kirkkorakennuksia ei juuri ollut. Ensimmäinen missiotilaisuus oli kaupungin torilla. Sää oli kaunis ja tori oli täynnä väkeä. Seuraavana päivänä tilaisuus pidettiin pienellä stadionilla. Lehtinen sanoo, että hän havaitsi, että tässä kaupungissa uskonto oli ollut täysin tukahdutettu ja ihmisiä tuli sen johdosta tavallistakin enemmän uskoon.[223]

Viimeinen missio kaupunki oli Rostovi. Siellä oli kovaa vastusta paikallisten äärinationalistien taholta. Stadionilla pidettiin kolme tilaisuutta ja ne olivat mission viimeiset yleisötilaisuudet.[224] Kuuden viikon missiomatka näkyi ja missioväki oli väsynyt. Rostovin kokousten kävijämäärä kasvoi jokaisena missioiltana. Eteen astuneiden määrä oli Rostovissa

[220] Valtonen 1992, 246 - 249.
[221] Sn, Sadantuhannen raha rikki Missio Volgan kävijämäärässä, 30.9.1992.
[222] Valtonen 1992, 246 - 249.
[223] Valtonen 1992, 249 - 250.
[224] SV, Missio Volga tavoitti kirkkoon kuulumattomia: Yhteensä 120 000 kuulijaa, 14.10.1992.

Lehtisen mielestä kaikista suurin koko Volga mission aikana.[225] Missio Volga päättyi ja länsimaalaiset missiolaivan matkustajat lähtivät kaupungista Rostovin lentokentälle. Lehtinen lensi ydintiiminsä kanssa Pietariin, jossa he yöpyivät. Seuraavana aamuna he lensivät Helsinkiin. Lehtiset lähtivät täältä kaipaamalleen lomalle Yhdysvaltain Floridaan.[226] Myöhemmin Lehtinen kumppaneineen toteutti vielä missioita Venäjällä. Näitä missioita olivat Missio Ural vuonna 1994, Missio Don vuonna 1995 ja Siperiassa pidetyt missiot vuonna 1996.[227]

[225] Sn, Kalevi Lehtisen edessä uudet suuret haasteet, 14.10.1992.
[226] Sn, Vaikeina aikoina lähettäjien merkitys korostuu, 7.10.1992.
[227] ME, Historia | Mission Europe (mission-europe.org) [katsottu 19.6.2020]; HS, Suomen tukema missio alkaa Siperian porteilla Julistusretken tähti on taas Kalevi Lehtinen, 15.4.1994.

4 Missioihin suhtautuminen

4.1 Kirkon johtajien mielipiteitä lähetystyöstä Venäjällä

Suomalaisten lähetystyö Venäjällä alkoi hyvin nopeasti Neuvostoliiton uuden uskontolain tultua voimaan. Suomen kirkon lähetystyötä koordinoinut kirkon lähetystyön keskus ei pysynyt tahdissa mukana. Samalla lähetystyö aiheutti ekumeenisen ongelman Venäjän ortodoksisen kirkon (VOK) kanssa, kun VOK:n johtajat näkivät, että lähetysjärjestöt eivät olleet ottaneet riittävästi huomioon ekumeenisia kysymyksiä. Taustalla vaikutti VOK:n huoli omasta asemastaan. He näkivät, että ulkomaalaiset lähetyssaarnaajat vyöryivät Venäjälle, jonka ortodoksinen kirkko näki omaksi kanoniseksi alueekseen.[228]

VOK oli maan ylivoimaisesti suurin ja merkittävin uskonnollinen yhdyskunta. Uskontolainsäädännössä sillä ei kuitenkaan ollut erityisasemaa, vaan se oli samanarvoinen muiden uskonnollisten yhteisöjen kanssa. Ortodoksisessa kirkossa vallitsi käsitys, jonka mukaan koko Venäjä oli ortodoksiselle kirkolle kuuluvaa ”kanonista aluetta”. Vuosikymmeniä tai vuosisatoja maassa toimineita, pääosin etnisiin vähemmistöihin rajoittuneita uskonnollisia yhteisöjä ei ortodoksinen kirkko ollut kokenut ainakaan merkittävänä ongelmana. Sen sijaan uuden uskontolainsäädännön seurauksena lännestä Venäjälle tulleet julistustyöntekijät koettiin ortodoksisen kirkon johdossa suoranaiseksi uhkaksi venäläisyydelle ja sen ortodoksisuudelle. Tämän vuoksi VOK ryhtyi vaatimaan 1992 tiukempaa uskontolakia ja ennen kaikkea rajoituksia länsimaiselle julistustoiminnalle.[229]

Yhdysvaltalainen CCC -järjestö käytti usein sotilastermistöä kuvaamaan evankelioimistyön etenemistä. Jo sanan nimessä esiintyvä “crusade” (ristiretki) viittasi tähän suuntaan. Järjestön koulutuksessa ja materiaalissa esiintyivät usein käsitteet “capturing” (valloittaminen), “advance” (edetä) tai “front” (rintama). Sotilaallisia termejä käyttivät myös monet muut yhdysvaltalaiset evankelikaaliset liikkeet.[230] Tälläinen retoriikka saattoi myös lisätä sitä epäluuloista suhtautumista lännestä tuleviin julistustyöntekijöihin ja heidän motiiveihiinsa Venäjän suhteen.

---

[228] Saard 2006, 77–80; Luoma 2020, 333.
[229] Davis 2003, 116–119; Shterin 2002, 118–127; Kääriäinen 2004, 67–68, 77; Daniel 2006, 58–59.
[230] Quebedeaux 1979, 126, 178–179.

VOK:n kriittisyys ulkomaisten harjoittamaa julistustyötä kohtaan tuli ilmi Suomen ev.lut. kirkon ja VOK:n oppikeskusteluissa Järvenpäässä toukokuussa 1992. Nämä keskustelut olivat ensimmäiset Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Keskusteluihin lähettämässään kirjallisessa tervehdyksessään Venäjän ortodoksisen kirkon patriarkka Aleksi II (Aleksei Mihailovitš Ridiger 1929–2008) totesi, kuinka kommunismin romahdettua kirkon toimintamahdollisuudet olivat monin tavoin laajentuneet. Samalla häntä kuitenkin huolestutti Venäjällä toimintansa aloittaneet uudet uskonnolliset liikkeet. Patriarkka Aleksi II kirjoitti: ”Toisaalta kirkolle on avautunut uusia mahdollisuuksia todistaa ja palvella. Tämä todella Ilahduttaa! Toisaalta taas herättää levottomuutta erilaisten valheellisia oppeja tunnustavien yhteisöjen ja virtausten pyrkimykset täyttää kommunistisen ideologian murskautumisen jälkeen syntynyt tyhjiö, pakottaa hengellisesti kokemattomat ihmiset ottamaan vastaan omat harhakäsityksensä.”[231]

Venäjän uskonnollisen elämän vapautumista ja uutta maailmanpoliittista tilannetta sivuttiin myös oppikeskusteluiden aikana. VOK:in edustajat esittivät keskusteluissa ja tiedotustilaisuuksissa huolensa Venäjän sisäisestä hajaannuksesta, jota heidän mielestään lisäsivät ulkomailta tulleet saarnaajat. Ortodoksit olivat lisäksi närkästyneet länsimaalaisten esittämistä väitteistä, että Venäjä olisi ollut uskonnoton alue, vaikka kirkko oli toiminut siellä yli 1000 vuotta.[232]

Suomen ev.lut. kirkko ja VOK torjuivat oppikeskusteluiden julkilausumassa proselytismin eli pyrkimyksen käännyttää kristittyjä tunnustuskunnasta toiseen. Tämä nähtiin heikentävän ekumeniaa, ”hämmentävän uskovien hengellistä elämää” ja saattavan ”Jumalan ilmoittaman totuuden ei-uskovien pilkan kohteeksi”. Evankeliumin julistaminen todettiin kuitenkin välttämättömäksi.[233]

Suomalaisten lähetysjärjestöjen toiminta oli Kirkon ulkomaanavun (KUA) johdossa herättänyt kysymyksiä Suomen kirkon linjasta Venäjällä. KUA oli pyrkinyt vuosien ajan koordinoimaan suomalaisten yhteyksiä luterilaiseen Inkerin kirkkoon. Tämä oli kuitenkin ollut hyvin haastavaa. Lähetystyön käynnistyminen Venäjällä hankaloitti KUA:n näkökulmasta tilannetta entisestään. KUA:n johtaja Risto Lehtonen esitti arkkipiispa John

[231] KUOA Hca19 Moskovan ja koko Venäjän patriarkan tervehdys 8.5.1992; Luoma 2020, 337-338.
[232] Km 22.5.1992 Venäjän ortodoksit hämmentyneitä protestanteista; Tiedonanto Suomen ev.-lut. kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon yhdeksännestä teologisesta oppikeskustelusta Järvenpäässä 1992.
[233] Tiedonanto Suomen ev.-lut. kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon yhdeksännestä teologisesta oppikeskustelusta Järvenpäässä 1992; Luoma 2020, 338.

Vikströmille heinäkuussa 1992 huolensa suomalaisten lähetysjärjestöjen toiminnasta. Lehtonen toi esiin, että hänen mukaansa tässä ei ollut otettu riittävästi huomioon ortodoksikirkkoa.[234]

Lehtonen piti tilannetta ongelmallisena ekumeenisesti. Venäjän ortodoksisen kirkon sisällä käytiin rajanvetoa ekumeniaan ja nationalismiin. Venäläiskansallinen konservatismi oli lisääntynyt kirkon sisällä. Tätä vastustaneet pelkäsivät sen kasvun uhkaavan kirkon ekumeenisia yhteyksiä.[235] Pietarin hengellisen akatemian rehtori Vladimir Sorokin oli Lehtosen mukaan useaan kertaan vedonnut KUA:an, että Suomen kirkko pidättäytyisi kaikesta, mikä voisi lisätä ulkomaalaisvastaisia ja antiekumeenisia asenteita ortodoksisessa kirkossa.[236]

Lähetystyön käynnistäminen ”Venäjän heikkouden hetkellä” oli Lehtosen mukaan lyhytnäköistä. Hän piti lähetystyötä ja sen tavoitteita sinänsä oikeutettuina, mutta Suomen ev.lut. kirkon johto ei voinut katsoa sivusta, jos sen lähetysjärjestöjen toiminta oli lisäämässä ”ulkomaalaisvihaa tai peräti suomalaisvastaisia asenteita” Venäjällä. Lehtonen ehdotti Vikströmille, että tämä kutsuisi Venäjällä toimineet lähetysjärjestöt yhteiseen neuvonpitoon lähetystyön periaatteista.[237]

Vikström ei ehtinyt tavata suomalaisten lähetysjärjestöjen edustajia, kun Venäjän ortodoksisen kirkon patriarkka Aleksi II ehti kritisoida Vikströmille niiden toimintaa Euroopan kirkkojen konferenssin yleiskokouksessa syyskuussa 1992 Prahassa, Tšekissä.[238]

Sekä patriarkka Aleksi II, että metropoliitta Kirill tunsivat Suomea ja Suomen ev.lut. kirkon johtoa entuudestaan varsin hyvin. Tallinnassa syntynyt Aleksi II oli ennen patriarkaksi nimeämistään toiminut Leningradin ja Novgorodin metropoliittana, jolloin hänen vastuullaan oli ollut myös Tallinnan hiippakunta. Suomalaisvenäläisiin oppikeskusteluihin hän oli osallistunut 1989 Venäjän ortodoksisen kirkon delegaation johtajana.[239] Kirill oli Viipurin

---

[234] KUAA Fd10 Lehtonen Vikströmille 2.7.1992; Luoma 2020, 338.
[235] KUAA Fd10 Lehtonen Vikströmille 2.7.1992; Luoma 2020, 339; Davis 2003, 114–115; Daniel 2006, 58–62.
[236] KUAA Fd10 Lehtonen Vikströmille 2.7.1992; Luoma 2020, 339.
[237] KUAA Fd10 Lehtonen Vikströmille 2.7.1992, Luoma 2020, 339.
[238] KUOA Hba6 Itä-Euroopan työryhmän ptk 1.10.1992 § 4.Vikström toimi konferenssin Prahan yleiskokouksen puheenjohtajana; Björkstrand 2016, 345; Luoma 2020, 339.
[239] Tiedonanto Suomen ev.-lut. kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon kahdeksannesta teologisesta oppikeskustelusta Pyhtitsassa ja Leningradissa 1989; Björkstrand 2016, 349–350.

piispana ollessaan 1970- ja 1980- luvuilla ollut Suomessa toimineiden Moskovan patriarkaatin alaisten seurakuntien kaitsijana ja vieraillut useasti Suomessa.[240]

Suomen ev.lut. kirkon johdolle suomalaisten Venäjällä tekemä lähetystyö oli sen ekumeenisten ongelmien vuoksi hankalaa. Siksi siihen suhtauduttiin Suomen kirkon johdossa hyvin vakavasti. Arkkipiispa Vikström kutsui lähetysjärjestöt ja kirkon ulkomaisista suhteista vastanneet viranhaltijat neuvotteluun lokakuussa 1992 tapauksen vuoksi. Lähetystyön toimijoiden ohjeistaminen koettiin Suomen kirkon johdossa välttämättömäksi.[241]

Vikström piti huonona kehityssuuntana ortodoksisuuden sekoittumista venäläiseen nationalismiin. Hän näki, että tällöin usko käsitettiin toisista erottavaksi tekijäksi ja kaikki ulkoa tullut, ei venäläinen, koettiin uhkaksi, vaikka siihen ei olisi ollut aihetta. Vikström kysyikin lähetysjärjestöiltä, oliko suomalaisilla syytä ”ruokkia tämän suuntaista kehitystä ja vastakkainasettelua?”[242]

Vikströmin mukaan ortodoksisen kirkon johdossa epäiltiin, että suomalaiset lähetysjärjestöt olisivat pitäneet ortodokseja ”pakanoihin rinnastettavina”. Vikströmin mukaan suomalaisten olikin oltava hyvin tarkkoja, että lähetystyössä noudettaisiin kirkkojen yhdessä sopimia periaatteita.[243] Tällä hän ilmeisesti viittasi Järvenpään oppikeskusteluiden julkilausumassa torjuttuun proselytismiin, pyrkimykseen käännyttää kristittyjä tunnustuskunnasta toiseen.[244]

Vikström näki, että lähetystyön ja ekumenian oli kuljettava yhdessä Venäjälläkin. Hän näki, että luterilaisten todistus uskosta ei ollut uskottava, jos ekumenia ei ollut mukana julistuksessa. Lähetystyö ei saanut johtaa kristilliseen hajaannukseen. Vikström piti vaarana Pohjois-Amerikassa tapahtunutta kehitystä, jossa ”jokainen pohjoismaalainen herätysliike pyrki noin 100 vuotta sitten korostamaan omaa perinnettään niin, että syntyi lukuisia

---

[240] Patriarkka Kirill 2018. Kirill valittiin patriarkaksi Aleksin kuoltua 2009.
[241] KUOA Hee2 Kirkon lähetysjärjestöjen ja ulkomaanasioiden hoidosta vastaavien henkilöiden neuvottelut 28.10.1992, Vikströmin puhe; Luoma 2020, 339.
[242] KUOA Hee2 Kirkon lähetysjärjestöjen ja ulkomaanasioiden hoidosta vastaavien henkilöiden neuvottelut 28.10.1992, Vikströmin puhe; Luoma 2020, 342.
[243] KUOA Hee2 Kirkon lähetysjärjestöjen ja ulkomaanasioiden hoidosta vastaavien henkilöiden neuvottelut 28.10.1992, Vikströmin puhe.
[244] Tiedonanto Suomen ev.-lut. kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon yhdeksännestä teologisesta oppikeskustelusta Järvenpäässä 1992.

luterilaisia kirkkoja". Vikström myös tuomitsi sellaisen heimolähetyksen, jossa kansallisuudesta ja etnisestä taustasta tuli kirkkoja erottava tekijä.[245]

Vikström muistutti, ettei Venäjä ollut "kristinuskon kannalta mikään uusi lähetyskenttä", vaan kristillinen usko oli säilynyt monien ihmisten keskuudessa läpi neuvostovuosikymmenien. Kristinuskolla oli maassa tuhat vuotinen historia, eivätkä neuvostovuodet "pyyhkäisseet pois koko tuota elävää traditiota". VOK oli kuitenkin hyväksynyt Järvenpään oppikeskusteluissa toukokuussa 1992, ettei mitään maantieteellistä aluetta voitu pitää tietyn kirkon yksinomaisena toiminta-alueena. Tämän tunnustamista Vikström piti erittäin suurena myönnytyksenä VOK:lta.[246]

4.2 Kirkon johtajien mielipiteitä Missio Leningradista ja Missio Volgasta

Suomen kirkon yhteydessä toimivien järjestöjen aktiivisuus molemmissa Missio Leningradin tapahtumissa ja toteutuksessa ei vaikuta aiheuttaneen Suomen ev.lut. kirkon johdossa tutkimuksessa käytössä olleiden lähteiden perusteella minkäänlaista reagointia. Neuvostoliiton uusi uskontolaki antoi tapahtumalle lailliset puitteet, eikä Suomen ev.lut. kirkon johdolla ollut mitään tarvetta puuttua sen järjestämiseen, vaikka sen jäsenet olivat sitä toteuttamassa. Merkille laitettavaa asiassa on toisaalta se, että kummastakaan Missio Leningradista ei kirkon johdosta tuotu mitään positiivisia kannanottoja, vaikka missiot olivat kirkkohistoriallisesti merkittäviä ja monella tapaa menestyneitä missioita. Herätysliikkeiden ja vapaiden seurakuntien liikkeissä ja piirissä niistä puhuttiin Jumalan antamana herätyksenä.

Yhteiskristillinen Volga Missio sai vuonna 1992 huomattavaa huomiota myös ekumeenisena konfliktina. Venäjän ortodoksinen kirkko lähti Pyhän Synodin 12.5.1992 tehdyllä päätöksellä mukaan missioon. Tuolloin vielä Venäjän ulkomaanosaston johtajana Metropoliitta Kirillin mielestä missio oli kaikkien kannalta hyödyllinen ja oli tosi ekumeniaa.[247]

---

[245] KUOA Hee2 Kirkon lähetysjärjestöjen ja ulkomaanasioiden hoidosta vastaavien henkilöiden neuvottelut 28.10.1992, Vikströmin puhe; Luoma 2020, 342.
[246] KUOA Hee2 Kirkon lähetysjärjestöjen ja ulkomaanasioiden hoidosta vastaavien henkilöiden neuvottelut 28.10.1992, Vikströmin puhe; Luoma 2020, 342 - 343.
[247] Km, Keskustelua, 3.7.1992; SK, Kirkko sanoutuu irti Missio Volgasta – riitaisa ristiretki, 10.7.1992; Km , Missio Volga on suurta innoitusta ja amerikkalaista mediailotulitusta, 4.8.1992; HS, Missio Volga aloitti julistusmatkansa, 24.8.1992; Ap, Missio Volga: Sanan nälkää, 16.10.1992, Km, Keskustelua, 1.9.1992.

VOK:in sisällä Missio Volgaan suhtauduttiin ristiriitaisesti. Runsas viikko ennen Missio Volgan alkua 12.8.1992 kirkon korkein päättävä elin, pyhä synodi teki virallisen kielteisen päätöksen missiosta. Ortodokseja oli mukana missiossa, mutta virallisesti he eivät voineet osallistua Missio Volgaan.[248]

Keväällä huhtikuussa 1992 Arkkipiispa Vikström kommentoi lehdistölle Missio Volgan suunnitelmista, että ei pitänyt niitä ihan ongelmattomina. Hän kommentoi, että missiosta annetaan helposti kuvaa, että Suomen ev.lut. kirkko oli siinä mukana, mutta se ei hänen mukaansa pitänyt paikkaansa, vaan kyse oli järjestöjen työstä. Vikström toivoi missiosta sellaista, että VOK voisi sen täysin hyväksyä, eikä se vaarantaisi Suomen ev.lut. kirkon ja Venäjän ortodoksien suhteita. Vikström sanoi, että evankeliumia Venäjällä tarvitaan, mutta toisten kirkkojen jäseniä ei sinne saa mennä käännyttämään.[249]

Helsingin piispa Eero Huovinen tapasi huhtikuun lopulla Venäjän patriarkan Aleksin ja Metropoliitta Kirillin. Huovinen sanoi, että vaikka VOK oli lähtenyt virallisesti mukaan Missio Volgaan, niin heillä oli edelleen suuria varauksia protestanttien vetämästä evankelioimistoiminnasta. Venäjän ortodoksit eivät Huovisen mukaan pitäneet siitä, että heihin otettiin yhteyttä niin myöhään missioiden valmistelujen suhteen, kun hankkeen suunnittelu oli jo varsin pitkällä ja toteutumismuodoistakin oli tehty päätöksiä. Smekolenskin ja Kaliningardin metropoliitta Kirill oli varovainen arvioimaan mission onnistumista. Kirill oli kertonut Huoviselle, että missiolla on nykymuodossa suuri toiminnallinen ero ortodoksiseen uskoon, koska se miellettiin Venäjällä laajalti baptistiseksi, käännyttäväksi toiminnaksi. Venäjän kirkon johtaja, patriarkka Aleksei korosti Huoviselle, että ortodoksisen kirkon suhteet protestanttisiin kirkkoihin olivat hyvät. Ongelmia olivat synnyttäneet protestanttiset fundamentalistiset erilliset ryhmät, jotka eivät ota huomioon ortodoksista uskoa ja kulttuuria. Patriarkka viittasi esimerkiksi Amerikasta tuleviin protestantteihin.[250]

Toukokuussa 19.5 - 28.5.1992 Järvenpäässä Suomen ev.lut. kirkon ja VOK:in oppikeskustelun yhteydessä paikalla olleille Suomen ev.lut. kirkon arkkipiispalle Vikströmille

---

[248] KUOA Hba6 Itä-Euroopan työryhmän ptk 1.10.1992 § 4, liite muistio arkkipiispa Vikströmin, patriarkka Aleksi II:n ja metropoliitta Kirillin neuvotteluista Prahassa 3.9.1992; HS, Pietarin ja Laatokan metropoliitta Johannes arvosteli Missio Volgaa, 30.8.1992.
[249] HS, Kirkon johtomiehet miettivät virheitään: Idänsuhteissa oltiin sinisilmäisiä - peruslinjassa ei häpeämistä, 29.4.1992.
[250] Km, Ortodokseilla vieläkin missioon suuria varauksia, 9.5.1992.

ja Helsingin piispalle Eero Huoviselle selvisi kertomansa mukaan, että VOK:in suhtautuminen Missio Volgaan oli kriittisempää, kuin on annettu mission järjestäjien puolelta ymmärtää.[251] VOK:in Rostovin Metropoliitta Vladimirin sanoi, että ekumenian kannalta hän piti vahingollisena ulkomaisten evankelistojen toimintaa Venäjällä. Hän kommentoi evankelistojen tulevan suurten rahojen kanssa, vuokraavat stadioneita ja elokuvateattereita, varaavat aikaa tv:stä ja houkuttelevat kansaa tilaisuuksiinsa jakamalla humanitaarista apua. Metropoliitan mielestä tämä on avun väärinkäyttöä ja useat saarnaajat käyttävätkin ikään kuin Venäjällä ei olisi kristinuskoa koskaan ollutkaan. Metropoliitta sanoi, että vaikka VOK on virallisesti lähtenyt Missio Volga hankkeeseen mukaan, niin hän uskoo sen suhtautuvat siihen hyvin varovaisesti.[252]

Huovinen antoi lisää kritiikkiä kesäkuussa Missio Volgaa kohtaan Suomen seurakuntatoiminnan keskusliiton liittovaltuustossa ja kommentoi mission olevan hätiköidysti tehty ja on enemmän auttajan kuin autettavan ehdoilla toteutettu. Toisaalta Huovinen toi esille lehdistössä, että Suomen ev.lut. kirkko ei halua olla herätyksen esteenä, mutta hän näki rikkaiden läntisten kristittyjen kiusauksena olevan kiirehtiä itää kohti valmiiden ohjelmien ja pakettien kanssa. Huovisen mukaan pitäisi sen sijaan huolellisesti, avoimena kuunnella paljon kärsineitä idän kristittyjä. Hän näki, että itään suuntautuva missionäärinen toiminta on perusteltua, vain mikäli aidosti ja rehellisesti otetaan huomioon sikäläiset kirkon ja niiden edustama uskonperintö. Huovinen sanoi, että lähetys ja ekumenia kuuluvat välttämättömästi yhteen. Hän näki, että Suomen ev.lut. kirkon jäsenillä on oikeus tietää millaiseen ekumeeniseen yhteistyöhön erilaiset Venäjällä toteutettavat hankkeet heidät johtavat.[253] Huovinen kyseenalaisti myös missiossa käytettävää eteenkutsua niille, jotka haluavat lähteä seuraamaan Kristusta. Hän kommentoi, että Metropoliitta Kirill oli kertonut hänelle pyytäneensä jättämään sen pois missiosta, koska se oli ortodoksien uskon vastainen.[254] Huovinen ajatteli, että evankelioiva ratkaisukristillisyys voi johtaa proselytismiin, käännynnäisen hankkimiseen toisesta kirkkokunnasta.[255] Huovinen oli jo aikaisemmin julkaissut tutkimuksen vuonna 1987, jossa hän pohtii Kalevi Lehtisen teologian piirteitä

---

[251] SK, Riitaisa ristiretki; kirkko sanoutuu irti missio Volgasta, 10.7.1992.
[252] HS, Venäjän ortodoksien metropoliitta Vladimir: Kirkkojen neuvotteluissa nyt enemmän liikkumavaraa, 20.5.1992.

[253] Km, Piispa Eero Huovinen jatkaa kritiikkiään lännen kirkkojen innokkaita Venäjä hankkeita kohtaan, 9.6.1992.
[254] SK, Riitaisa ristiretki; kirkko sanoutuu irti missio Volgasta, 10.7.1992.
[255] Toiviainen 2000, 98–102; SK, Riitaisa ristiretki: kirkko sanoutuu irti Missio Volgasta, 10.7.1992.

artikkelissaan amerikkalaisen pyhityskristillisyyden suomalainen muunnelma. Johtopäätöksenä Huovinen toteaa, että Lehtisen teologiassa on piirteitä luterilaisuudesta sekä amerikkalaisperäisestä herätyskristillisyydestä.[256]

Järvenpäässä toukokuussa käytyjen oppikeskustelun jälkeen kesään mennessä Kirkon ulkomaanasian neuvoston Itä-Euroopan työryhmä ilmaisi kannanotossaan, ettei Suomen ev.lut. kirkko ole millään tavalla mukana Missio Volga-hankkeessa. Kannanoton mukaan normaali pitkäjänteinen seurakuntatyö ja siihen liittyvä evankelioiminen on tuloksiltaan kestävämpää kuin ulkoa tulevat suurkampanjat.[257] Kannanoton taustalla oli huoli ekumeenisten suhteiden vuoksi. Suomen kirkon Itä-Euroopan työryhmällä oli Järvenpään oppikeskustelujen jälkeen tarve korostaa, ettei Suomen kirkko ollut mukana mission järjestämisessä, vaikka siihen osallistui Suomen kirkon pappeja.[258]

Suomen Kuvalehti kirjoitti heinäkuussa Missio Volgasta otsikolla Riitaisa ristiretki. Tässä jutussa tuotiin esille, kuinka yhteiskristillinen evankelioimistapahtuma Missio Volga sai veitsen selkäänsä Suomen ev.lut. taholta. Sen pieni, koko kirkon nimissä esiintyvä Itä-Euroopan työryhmä oli huolissaan VOK:in reaktiosta, vaikka itse Pyhä Synodi oli tässä vaiheessa näyttänyt vielä vihreää valoa yhteisvoimin toteutuvalle missiolle. Apu lehdessä toimittaja kirjoitti, että ortodoksit vetäytyivät osittain suomalaisten kirkon miesten painostuksen johdosta.[259]

Rovasti Leino Hassinen, joka oli toiminut Missio Volgan aikaan pari vuotta Venäjän Inkerin kirkon lääninrovastina, puhui Missio Volgan puolesta Kansanlähetyspäivillä heinäkuussa 1992. Hän piti Kirkon ulkomaanasian neuvoston kannanottoa ekumeenisesti liian pitkälle menevänä huomioonottamisena. Hassinen toi esiin, että kirkollinen hienotunteisuus on johtanut ylimitoitettuun, kielteiseen kannanottoon. Hän toi esiin, että Venäjällä ei ole vain kirkollista kilpailua vaikutusvallasta vaan ateistisen marxilaisuuden raatelemat ihmiset ovat hengellisesti janoisia. Hassinen sanoi, että millään kirkolla ei ole yksinoikeutta uskonnonharjoittamiseen vaan ihmisillä on oikeus valita uskontonsa.[260]

---

[256] Huovinen 1987, 94–120.
[257] UT, Venäjän etsikkoaika, 5.8.1992.
[258] KUOA Hba6 Itä-Euroopan työryhmän 3.6.1992 § 6.
[259] SK, Riitaisa Ristiretki, 10.7.1992; Ap, Missio Volga: Sanan nälkää, 16.10.1992.
[260] Hassinen 1992c.; UT, Venäjän etsikkoaika, 12.8.1992.

Kirkon ulkomaanasian keskuksen pääsihteeri Risto Cantell kommentoi elokuussa 1992 Kotimaa lehdelle, että Suomen ev.lut. kirkon kannanotossa ei ollut kyse irtisanoutumisesta. Tarkoitus oli Cantellin mukaan tuoda esille se, seikka että missiossa ei ole kyseessä kirkkojen välisestä toiminnasta vaan eräästä kansainvälisestä evankelioimisjärjestön Venäjällä toteuttamasta kampanjasta. Tällä eräällä evankelioimistjärjestöllä Cantell viittasi CCC:in Missio Euroopan osastoon. Cantell kommentoi, että missiojärjestäjien olisi pitänyt alun perin tehdä selkoa, keitä missiossa on mukana. Tärkein syy Cantellin mukaan lausumalle oli kuitenkin Suomen kirkon huoli käännyttämisestä (proselytismistä) ja paikallisen kulttuurin riittämättömästä huomioonottamisesta. Cantell kertoo myös jossain määrin pelkäävänsä, että Missio Volgan varainhankinta vaikuttaa Inkerin kirkon rakentamiseen, kun missioväki kerää varoja kirkkokansalta, jolta toivotaan saavan apua myös inkeriläisille.[261]

Pietarin ja Laatokan metropoliitta Johannes hyökkäsi voimakkaasti viikko aiemmin elokuussa alkanutta Missio Volgaa vastaan. Tuohon aikaan tuli julki metropoliitta Johanneksen Pietarin pormestarille Anatoli Sobtshakille osoittama avoin kirje. Uutistoimisto Itar-Tassin mukaan metropoliitta valitti sitä, että VOK:ille vihamielisten voimien hyökkäykset ovat lisääntyneet. Johannes kirjoitti, että kutsumattomat "hyväntekijät" käyttävät hyväkseen vallitsevaa tietämättömyyttä uskonnollisista asioista ja täyttävät aatteellisen tyhjiön korvikkeilla. Metropoliitan mukaan hyökkäyksillä venäläistä hengellisyyttä vastaan on kielteinen vaikutus myös Venäjän valtioon. Kirjeessään metropoliitta pyysi pormestari Sobtshakia ottamaan huomioon "pyhän kirkon äänen".[262]

Ortodoksit osoittivat Pyhän Synodin kieltävästä päätöksestä huolimatta myös intoa olla mukana Missio Volgassa, vaikka eivät voineetkaan siihen virallisesti osallistua. Missio Volgan ensimmäisessä missiokaupungissa Tserepovetsissa hiippakunnan ortodoksit osallistuivat ahkerasti missioon Pyhän Synodin päätöksestä huolimatta. Alueen korkein hengellinen johtaja, Vologdan arkkipiispa Mikael kutsui Lehtisen asunnolleen keskustelemaan. Hän sanoi, että Pyhän Synodin päätös oli ollut heille pettymys, sillä he eivät voineet virallisesti osallistua mukaan mission järjestäjinä. Arkkipiispa Vologdan kertoi, että ei voinut tulla mukaan missiotapahtumaan stadionille, mutta kirjoitti hiippakunnan papistolle ja seurakunnille kirjeen, joka luettiin seurakunnissa. Siinä hän siunasi mission. Kirje myös

[261] Kt, Missio Volga on suurta innoitusta ja amerikkalaista mediailotulitusta, 4.8.1992.
[262] HS, Pietarin ja Laatokan Metropoliitta arvosteli Missio Volgaa, 30.8.1992.

julkaistiin sanomalehdissä ja luettiin stadionilla. Arkkipiispan mukaan Venäjällä tarvittiin evankelioimistyötä. Hän sanoi, että vaikka missioväki ei ollutkaan ortodokseja niin heidän pitäisi yhdessä riemuita siitä, että vieraat saarnaavat evankeliumia.[263]

Moskovan patriarkaatin ulkoasianosaston protestanttisuhteiden erikoisasiantuntija Elena Speranskaja kommentoi elokuussa 1992 Venäjällä missioon liittyvässä seminaarissa, että Missio Volgaan liittyvän paljon kysymyksiä ja Venäjän ortodoksinen kirkko voi oppia siitä paljon. Hän sanoi VOK:in näkevän, että Missio Volga merkitsee lännen kristittyjen apua ortodoksisen perinteen uudelleen herättämiseksi, sillä 70 vuoden vainon jälkeen venäläisillä on vain vähän mahdollisuuksia ja vähän pappeja. Speranskaja kommentoi, että kaikki ortodoksit eivät jakaneet patriarkaatin kantaa siitä, että uskonnottomia voidaan evankelioida yhdessä protestanttien kanssa. Hän näki Missio Volgan näyttävän ortodokseille Venäjällä suuntaa ja jälkeenpäin heidän oli arvioitava, miten se tyydyttää venäläisten uskonnälkää. Speranskaja sanoi, että he eivät olleet huolissaan vain ihmisten uskonnollisuudesta vaan ortodoksisuuden sävyttämän koko venäläisen historian puolesta. Protestantit olivat olleet Venäjällä jo 100-vuotta, eikä Venäjän uskontohistoria ole vain yhden uskon historiaa. Speransakaja näki miten Marxismi-Leninismi tuli uskontojen tilalle ja nyt oli käännyttävä uskonnottomien puoleen, jotta he kääntyisivät isiensä uskoon ja palaisivat omiensa pariin.[264]

Samassa seminaarissa tuotiin esille, että elokuussa vuonna 1992 tilanne oli se, että Volgajoen paikallisseurakuntien piispat olivat antaneet siunauksensa Missio Volgan toteutumiselle, mutta papisto ja seurakuntalaiset suhtautuivat monin paikoin uuteen yhteistyöhön vielä ristiriitaisesti. Kostroman seudun piispa Aleksanteri sanoi, että koska politiikka oli rajoittanut uskontoa vuosikymmenet, ortodoksit eivät osanneet evankelioida. Hän näkikin, että oli tehtävä yhteistyötä eri tunnuskuntien kesken, jotta Kristuksen työ etenisi. Piispa Aleksanteri näki, että missio oli erittäin tervetullut ja se pystyi opettamaan heitä evankelioimaan.[265]

Isä Georgi Trubicin mukaan Tserepovetsin ortodoksit osallistuvat Missio Volgaan kuitenkin raskain sydämin. Hän sanoi, että he ortodokseina vierastavat mission julkisuutta, vaikka se muistuttaakin hiukan ortodoksista ristisaattoa. Saarna Jumalasta oli ortodokseille intiimiasia.

---

[263] Valtonen 1992, 228 - 228.
[264] UT, Moskovan patriarkaatti Missio Volgan merkityksestä: Ortodoksit heräävät uuteen aktiivisuuteen, 12.8.1992.
[265] UT, Moskovan patriarkaatti Missio Volgan merkityksestä: Ortodoksit heräävät uuteen aktiivisuuteen. 12.8.1992.

Hän näki, että Missio Volga tuo heille varmasti paljon uusia seurakuntajäseniä, mutta ajatteli, että näiden jäsenien oli vaikea sitoutua puhdasoppiseen ortodoksisuuteen. Isä Georgi Trubic toivoi suomalaisilta ortodoksiveljiltä kokemuksia vastaavista missioista. Volgogravia edustanut Isä Gennadi Bogadorov kertoi piispansa Germanin nuhdelleen ortodokseja passiivisuudesta tapahtuman valmistelussa. Isä Gennadi Bogadorov sanoi seminaarissa, että hänellä ei ollut pelkoja, eikä epäilyjä mission toteutumisesta ateistisen kauden jälkeen. Sen sijaan hänellä oli suunnaton pelko siitä, että monet ihmiset kuolevat ilman uskoa Jumalaan. Isä Gennadi Bogadorovilla oli suru siitä, että Venäjän kansa ei saanut tukea Jumalan Sanasta. Hän näki, että ortodoksien pelot nousivat siitä, että kaikki muu kuin ortodoksien uskonnollisuus oli harhaoppia ja moraalin vääristymää. Tästä maailmankatsomuksesta, ortodoksien oli vaikea päästä irti. Venäjän ortodoksit eivät tunteneet protestanttisuutta ja päästääkseen peloista on tunnettava pelon kohde. Missio näyttää protestanttisuuden ytimen ja kun ortodoksit huomaavat, että myös protestantit ovat kristittyjä he eivät enää pelkää. Isä Bogadorov sanoi, että ennen vallankumousta ortodoksisuus ei ollut sisäänpäin kääntynyttä vaan näki, että heidät ortodoksit oli pakotettu unohtamaan se, millaista ortodoksisuus kerran oli.[266]

Seminaaria juontanut ja ortodokseja Missio Volgaan johtanut igumeeni Markel Vetrov Pietarista ripitti osallistujia kiistoista. Hän sanoi, että maailmassa on 125-kristillistä tunnuskuntaa. Kuka pystyi sanomaan, että meidän tunnuskuntamme oli paras? Igumeeni Vetrov totesi, että elämän laki tuntui olevan, että mitä vähemmän ihminen tiesi, sitä varmempi hän oli omista käsityksistään. Hän kehotti, että jokaisen pitäisi tarkistaa omantuntonsa suunta, ettei inhimillinen himo ja organisaatiot sokaisisi heitä. Igumeeni kehotti, että heidän kaikkien oli etsittävä yhtymäkohtia toistensa kanssa. Hän sanoi myös, että Missio Volgassa julistetaan vilpitöntä Jumalan Sanaa ja muu oli toisarvoista.[267]

Nizhni Nocgorovin ja Arzamassakin metropoliitta Nikolain sihteeri Aleksei Dolgov kommentoi syyskuussa, että aloite Missio Volgan torjumisesta VOK:ssa tuli seurakunnista, eikä keskusjohdosta. Dolgov sanoi, että he eivät voi muuta kuin valittaa, kun monet menevät mukaan Missio Volgaan. Hän lisäsi, että ulkomailta tulevien pitäisi katsoa koulukirjaa ja

[266] UT, Moskovan patriarkaatti Missio Volgan merkityksestä: Ortodoksit heräävät uuteen aktiivisuuteen. 12.8.1992.
[267] UT, Moskovan patriarkaatti Missio Volgan merkityksestä: Ortodoksit heräävät uuteen aktiivisuuteen. 12.8.1992.

todeta, että Venäjä oli ortodoksista aluetta. Hänen mielestään, se että Missio Volga tunnettiin, niin hyvin johtui siitä, että missionjärjestäjät olivat tehneet yhteistyötä venäläisten ortodoksien kanssa. Yleensä evankeliumityötä tekevät ulkomaalaiset eivät olleet tehneet yhteistyötä ortodoksien kanssa. Dolgov sanoi, että eniten kaikessa ortodokseja harmitti se, että rahan voimalla lännestä tulevat tekevät yleensä lyhytjänteistä työtä, joiden epäonnistumisten jälkien korjaaminen jääí ortodoksien hoidettavaksi. Hänen mielestään muutenkin ortodoksiset kirkot toimivat mission aikaan voivavarojensa äärirajoilla.[268]

Metropoliitta Kirill vieraili marraskuun alussa vuonna 1992 Turussa arkkipiispa Vikströmin vieraana. Kirill kommentoi tuolloin Volga Missioon liittyen, että Venäjä ei ole mikään hengellinen autiomaa. Kirill sanoi, että Venäjällä oli pitkä henkinen perinteensä. Hän otti myös kantaa, että Missio Volgan kaltaista missiota ei saa enää Venäjällä toteuttaa ennen kuin paikalliseen kirkkoon oli otettu yhteyttä hyvissä ajoin. Kirill muistutti, että missiota ei kutsuttu Venäjälle, se tuli kutsumatta. Hänen mukaansa VOK:iin sananjulistajat ottivat yhteyttä varsin myöhäisessä vaiheessa ja VOK:ssa mietittiin pitkään ennen kuin päätettiin lähteä yhteistyöhön mukaan. Kirill sanoi, että mission edetessä piispojen, pappien ja uskovaisten mielipiteet jakaantuivat. VOK vetäytyi hankkeesta virallisesti pois, mutta paikallinen papisto ja piispat saivat itse ratkaista osallistumisensa.[269]

4.3 Järjestäjien mielipiteitä missioista

Uskonnonvapaus antoi mahdollisuuden järjestää missio Leningrad vuonna 1990 ja 1991. Leningradin tuore kaupunginjohtaja A.A. Selkanov perusteli luvan myöntämistä muun muassa moraalin kohottamisen tarpeella.[270] Missiot Leningradissa saivat Suomessa paljon huomioita etenkin kristillisessä lehdistössä ja muissakin lehdissä, sekä mediassa. Niissä käsiteltiin missiosta laajana isona historiallisena tapahtumana ja tuotiin esille venäläisten hengellistä nälkää, johon isot määrät ihmisiä vastasi missiossa. Lokakuussa 1990 järjestetty ensimmäinen Missio Leningrad oli vallankumouksen jälkeisen ajan laajin kristillinen tapahtuma Neuvostoliitossa. Ensimmäisenä kristillisenä tapahtumana se televisioitiin suorana lähetyksenä noin 30 miljoonalle katsojalle. Huhtikuussa 1991 pidettyssä Leningrad

[268] Kt, Aloite torjumisesta tuli seurakunnilta, 11.9.1992.
[269] Sn, Metropoliitta Kirill arvioi tilanteen kiristyvän, 11.11.1992; HS, Metropoliitta Kirill Missio Volgasta: Venäjä ei ole mikään hengellinen autiomaa, 4.11.1992.
[270] HS, Suomalaiset avustavat Leningradin seurakuntia mission järjestelyissä, 19.7.1990.

kakkosessa oli viidessä kokouksessa yhteensä 90 000 sanankuulijaa. Television välityksellä tämä jälkimmäinen missio tavoitti noin 70 miljoonaa ihmistä eri puolilla Neuvostoliittoa.[271]

Julkisuudessa oli myös negatiivista arvostelua Missio Leningradeista. Kalevi Lehtinen ja Markku Happonen korostivat Sana-lehden haastattelussa toukokuussa 1991, että missioissa ei ollut kysymys suomalaisen imperiumin levittämisestä eikä hengellisestä markkinaraosta. Lehtinen sanoi, että he iloitsevat siitä, että ihmiset menivät juurilleen ortodoksisiin seurakuntiin.[272] Yleisellä tasolla missiotiimi koki, että Missio Leningradit ylittivät kaikki odotukset. Lehtinen sai pian ensimmäisen Missio Leningradin jälkeen eripuolelta Venäjää ja Neuvostoliittoa kutsuja puhumaan.[273]

Molempien Missio Leningradien tulokset olivat mittausten mukaan hyviä. Missiot toivat protestanttisiin seurakuntiin keski-ikäistä ja koulutettua väestöä. Leningradin missioiden päätoimikunnan puheenjohtaja ja Leningradin suuren baptistiseurakunnan johtava pastori Pjotr Konovaltshik kommentoi, että missiot olivat erittäin onnistuneita ja antoivat heille paljon. Hän kertoo heidän saaneen kokemusta isojen tapahtumien järjestämisestä ja toiseksi he saivat Leningradissa massat liikkeelle. Ihmisiä oli erityisesti missioissa miellyttänyt se, että protestanttiset seurakunnat hoitivat apua etsiviä heti paikalla. Missiohalliin eivät mahtuneet kaikki, jotka olisivat halunneet sisälle. Konovalshik sanoo, että silti missioiden vaikutukset olivat valtavat. Hän kertoo, että vuonna 1990 kastettiin noin 200 uutta jäsentä hänen johtamaansa baptistiseurakuntaan. Vuonna 1991 kesäkuuhun mennessä seurakuntaan liitettyjä ja kastettuja oli jo noin 250 ihmistä, Konovalshik kommentoi myös, että myös ortodoksit ovat suhtautuneet missioihin erittäin myönteisesti.[274]

Vaikka missiot olivat liittäneet kristittyjä Leningradin kaupungissa monella tavalla yhteen niin taloudellisesti ne eivät onnistuneet tarkoitetulla tavalla. Ensimmäisen mission tuotto meni toisen mission televisiointikuluihin, mutta Uusia testamentteja jäi, jotka seurakunnat jakoivat tarvitseville. Konovaltshik näki, että tulevaisuudessakin ulkomaalaisten apu oli tervetullutta, mutta toisaalta siitä saattoi olla jopa haittaa. Hän sanoi, että monet neuvostoliittolaiset seurakunnat olivat pyytäneet mahdollisuutta järjestää omia missioita. Jos missiot olisivat

[271] HS, Kiivas julistaja Pietarista herättää Venäjää, 25.9.1991.
[272] Sn, Ensimmäisen missio Leningradin näytelmä toistui, 8.5.1991.
[273] UT, Lenin Halli täyttyi viimeistä sijaa myöten missio Leningradissa, 3.10.1990.
[274] SV, Missioiden vaikutuksesta seurakuntien jäsenkehitys parantunut Leningradissa, 14.8.1991.

kuitenkin kokonaan länsimaalaisten avustusten varassa, niin Konovaltshikin mukaan apu voisi hajaantua ja se voisi mennä hukkaan.[275]

Missiotiimi kävi Lehtinen ja Happosen johdolla Leningradin missioiden tuloksia läpi. Lehtiselle oli ennen Leningradin missioita ollut lähes parikymmentä missiota Suomessa ja muualla Euroopassa. Hän mietti evankelioimistyön erilaisuutta idän ja lännen välillä. Leningradin missioiden jälkeen Lehtinen alkoi ajatella, että ehkä länsimaalainen kristillisyys on kristinuskon poikkeustilassa. Hän näki, että idässä, missä kristittyjä on vainottu, elettiin kristinuskon normaalitilaa. Lännessä kristinuskosta oli tullut institutionalisoitunut uskonto. Vallankumouksen puuhaamisen sijasta kirkko on Euroopassa säilyttävä voima. Lehtinen näki sen olevan osa yhteiskuntaa samalla tavalla kuin koululaitos tai terveydenhuoltojärjestelmä. Hän ajatteli, että Euroopassa evankelioimiseen suhtaudutaan kuin kummajaiseen. Ei puhuta sitoutumisesta opetuslapseksi eikä vaadita miettimään, mitä Jeesuksen seuraaminen maksaa.[276]

Lehtinen näki, että Jumalan suunnitelmassa historia korjaa itseään. Se poikkeustila, jonka keskellä Euroopassa oli eletty, tulee muuttumaan. Hän ajatteli, että tieto kristinuskosta oli Euroopassa vähenemässä ja jossakin vaiheessa tietämättömyys kasvaa niin suureksi, että se vaihtuu avoimeksi uteliaisuudeksi. Se mitä nähtiin Venäjällä ja kolmannessa maailmassa oli kristinuskon normaalitila. Neuvostoliitossa oli oltu valmiita maksamaan hintaa kristinuskosta. Kristityiltä nuorilta on puuttunut oikeus opiskella. Kristityiltä oli evätty hyvät työpaikat. He eivät olleet saaneen tehdä ulkomaanmatkoja. Rukous oli tullut heille todelliseksi. Sitoutuminen oli ollut iso lahja vainotulle kirkolle, vaikka he olivat siitä hintaa maksaneet. Lehtinen kertoi tavanneensa Leningradin mission valmistelun aikana monia ihmisiä, jotka olivat olleet uskonsa tähden vankilassa tai vankiloissa. Neuvostoliiton laki määräsi, että alle 18-vuotiasta ei saa kastaa. Pappi, joka kastoi ja jäi tästä kiinni, joutui vankilaan. Myös evankeliumin julistaminen kirkkorakennuksen ulkopuolella oli rikos. Lehtinen sanoi, että paikalliset erot olivat kuitenkin suuria ja Leningrad kuului niin kutsuttuun raamattuvyöhykkeeseen. Siellä kristinuskolla oli ollut vahva asema vainojenkin aikana. Tilanne muuttui, kun meni esimerkiksi Saratoviin, Venäjän sydämessä olevaan kaupunkiin Volgan varrella. [277]

---

[275] SV, Missioiden vaikutuksesta seurakuntien jäsenkehitys parantunut Leningradissa, 14.8.1991.
[276] Valtonen 1992, 69.
[277] Valtonen 1992, 71–73.

Missiotiimiläiset miettivät, että Leningradin missiot ja sen seurauksena syntynyt herätys muistutti epidemiaa. Siinä oli myös sitä, että Jeesusta etsivien kansanjoukkojen massa veti mukaansa heitäkin, jotka eivät vielä olleet ratkaisuunsa itse henkilökohtaisesti valmiita. Vahva virta veti mukaansa myös ajelehtijoita. Lehtinen itse näki asian toisestakin näkökulmasta. Hän sanoi, että länsimaissa ei synny tallaista epidemiaa, sillä ihmiset ovat tulleet immuuneiksi kristinuskolle. He olivat saaneet rokotteen sitä vastaan. Rokottamisessa tauti istutetaan laimennetussa muodossa ihmiseen, joka saa oireita, mutta säästyy itse taudilta.[278]

Lehtinen sanoi, Karpolla on asiaa ohjelmassa: ”Yhteiskuntaan ja kulttuuriin sulautunut kristinusko on kuin rokote. Nimikristillisessä Euroopassa ihmiset ovat saaneet kristinuskoa pieninä annoksina niin, että itse taudin puhkeamista vastaan on syntynyt vastuskykyä”. Lehtinen jatkoi Karpon haastattelussa: ”Siksi Länsi-Euroopassa ja Suomessakin evankelioiminen on kuin epidemian levittämistä rokotettujen keskuudessa. Mutta leningradilaisia ei ollut rokotettu. He olivat terveesti vastustuskyvyttömiä Kristuksen rakkauden evankeliumille”.[279]

Missio Volgaa suunniteltaessa missiotiimin johtajilla Lehtisellä ja Happosella oli suurena haaveena alusta alkaen saada VOK mukaan hankkeeseen. Lehtisen mukaan tämä osittain johtui myös hänen rakkaudestaan ortodoksista hengellisyyttä kohtaan, vaikka se olikin niin toisenlaista kuin mihin hän oli alun perin kasvanut. Hänestä oli selvää, että Venäjän 1000-vuotinen ja kärsimyksissä koeteltu kirkko, joka oli osa slaavilaista sielunmaisemaa ja jolla oli oma seurakuntien verkostonsa, hoitaa myös uuden ajan Venäjän uudelleen evankelioimisen. Ortodokseja oli yhtä mahdoton ohittaa missään toimivaksi tarkoitetussa strategiassa Venäjän evankelioimiseksi, kuin esimerkiksi katolista kirkkoa Etelä-Euroopassa. Lehtinen ei vuonna 1992 uskonut, että protestanttiset kirkkokunnat säilyttäisivät asemansa tulevaisuudessa. Tulevaisuus oli Lehtisen mukaan vapaamuotoisemmissa kansanliikkeissä, jollaiseksi hän lukee paikalliset seurakunnat. Tästä syystä hänelle oli erityisen tärkeää saada solmia yhteydet VOK:iin. Tarkoitus oli myös tätä kautta saada käytännön työyhteys toimimaan uuden

[278] Valtonen 1992, 58.
[279] Valtonen 1992, 59.

heräävän jättiläisen kanssa. Missiot tarjosivat tiimin näkökulmasta siihen hyvän lähtökohdan.[280]

Toukokuun lopussa vuonna 1992 Lehtinen oli lentämässä Yhdysvalloista Moskovaan ja pysähtyi Suomessa, kun havaitsi Suomessa syntyneen kohun mission tiimoilta. Lehdet kirjoittelivat, että VOK on missiota vastaan. Samanaikaisesti Suomen ev.lut. kirkko oli saanut vieraakseen korkeat tason pappisdelegaation Venäjältä osana ortodoksien ja luterilaisten käymää teologista vuoropuhelua. Suomessa neuvotteluihin osallistui ev.lut. kirkon johtoa ja maan johtavia teologeja. Lehtinen luki ihmetellen lehdistä kokousten antia. Lehdissä sanottiin, että ortodoksit olisivat valittaneet, että heidät oli pakotettu osallistumaan Missio Volgaan mukaan. Lehtinen kertoi olleensa ihmeissään, miten hän voisi saada seitsemänkymmentämiljoonaisen tuhatvuotisen ortodoksisen kirkon rähmälleen eteensä?[281]

Moskovasta päästyään missiotiimin jäseniä odotti ikävä uutinen. Kirkon ulkomaanosasto oli antanut tiedotusvälineille Missio Volgaa koskevan kannanoton otsikolla "Suomen evankelisluterilainen kirkko ei ole mukana Missio Volga-hankkeessa". Venäjän kolme suurinta kirkkokuntaa oli virallisesti koko maanlaajuisesti mukana, mutta Suomen ev.lut. kirkko irtisanoutui Volgasta.[282] Lehtinen ihmetteli, että koko Suomi oli täynnä kristillistä toimintaa, jossa ev.lut. kirkko ei ollut mukana. Miksi juuri Missio Volgaan osallistumattomuus piti tuoda esiin tällä tavalla ja luoda epäluuloa sen ylle.[283]

Lehtinen oli Suomen ev.lut. kirkon pappi, mutta hän oli työskennellyt pitkään amerikkalaista alkuperää olevan CCC:n palveluksessa. Lehtiselle oli muodostunut pessimistinen kuva Suomen ev.lut. kirkon tulevaisuudesta. Hän ei nähnyt kirkon rakenteilla tulevaisuutta. Hän uskoi, että kirkolliset rakenteet siinä muodossa, kun ne olivat nähtävissä tulevat väistymään. Ennen kaikkea hän näki, että uskonpuhdistuksen pohjalta syntyneiden protestanttisten kirkkojen kulta-aika alkoi olla ohi. Lehtinen näki, että kirkkokunta ei ole vain tunnustuksen omaavien yhteisöjen yhteisö vaan sen voi nähdä myös sosiologisena ilmiönä. Eräänlaisena katto-organisaationa. Hän näki, että alueellisista ja kansallisista seurakunnista muodostuva kirkkokunta on toimimaton, jäykkä ja byrokraattinen, kun oltiin kulkemassa kohti 2000-

[280] Valtonen 1992, 193, 196.
[281] Valtonen 1992, 208
[282] SV, Suomen ev.lut. kirkko ei ole mukana Missio Volgassa, 17.6.1992.
[283] Valtonen 1992, 211 - 212

lukua. Erityisen pessimismisesti hän suhtautui uskonpudistuksen jälkeen syntyneisiin protestanttisiin valtionkirkkoihin.[284]

Tästä pessimistisestä kuvasta huolimatta Suomen Kirkon ulkomaanosaston ilmoitus ja tapa, jolla asia ilmoitettiin, vaikutti voimakkaasti Lehtiseen. Hän kertoo, että hänen oli kampailtava itsensä kanssa, ettei olisi antanut itsensä katkeroitua. Lehdet kirjoittelivat tiiviisti kesällä 1992 Missio Volgasta. Keskustelun kiivain käytiin kesä- ja heinäkuussa 1992.[285]

Lehtistä ja Missio Volgaa kohtaan kritiikkiä esittänyttä piispa Eero Huovista haastateltiin Suomen Kuvalehteen heinäkuussa 1992. Suomen Kuvalehden kirjoituksessa tuodaan esiin, että juuri ennen Suomen kirkon ulkomaanoston jyrkkää kielteistä lausumaa olivat Missio Volgan edustajat Kalevi Lehtinen ja Markku Happonen olleet Moskovassa metropoliitta Kirillin kutsumana. Kirill oli vielä tuolloin toivonut Missio Volgan toteutuvan yhteisvoimin. Kirill oli myös puhunut siitä, että Missio Volga on Suomen ev.lut. kirkolle riski, koska sen sisällä on sitä kohtaan kritiikkiä ja Suomen ev.lut. kirkon edustajat olivat kritisoineet mission edustajia Kirille ja ortodokseille. Lehtinen ja Happonen tapasivat samalla Venäjän kirkon johtavaa patriarkka Aleksi II, joka oli myös rohkaissut missio yhteistyöhön.[286]

Lehtinen myös vastasi Suomen Kuvalehden haastattelun aikana Huovisen esittämään kritiikkiin eteenkutsusta missiossa. Lehtinen sanoi, että eteenkutsun kohdalla kysymyksessä ei ole jokin muoto, vaan se miten ihmiset voidaan auttaa konkreettisesti sitoutumaan Kristukseen. Huovinen oli aiemmin kertonut, että Kirill oli hänelle kritisoinut eteenkutsua, joka ei sopinut ortodoksiseen uskoon. Lehtinen sanoo, että oli työstänyt Kirille erilaisia malleja kokouksien lopettamiseksi. Missään näissä malleissa ei kutsuttu ihmisiä pois heidän vanhasta tunnustuskunnastaan. Lehtinen sanoo myös, että ovat yrittäneet välttää lupaamasta kaupalliseen sävyyn liikoja. Hän kuitenkin koki, että toistaiseksi hän haluaisi kuitenkin antaa ihmisille mahdollisuuden tulla eteen. Siinä oli hänen mielestään käytännöllistä etua jatkon kannalta, kun kutsu sielunhoidolliseen keskusteluun mahdollistuu paremmin. Lehtinen uskoi, että he pystyvät ortodoksien kanssa löytämään yhteisen linjan. Lehtinen myös totesi, että on

[284] Valtonen 1992, 194 - 195.
[285] Valtonen 1992, 213.
[286] SK, Riitaisa ristiretki, 10.7.1992; Kt, Ortodoksijohtajat tukevat Lehtistä, 16.6.1992.

Eero Huovisen kanssa samaa mieltä siitä, että Missio Volgaa on toteutettava hyvin paljon vastaanottajien ehdoilla.[287]

Kalevi Lehtinen ja Markku Happonen kertovat, että pitivät Venäjän ortodoksisen kirkon tarkasti informoituna Missio Volgan suunnittelusta. Yhteydenpitoa vaikeuttivat ortodoksisen kirkon omat sisäiset ongelmat ja myös ulkoa päin tulleet ongelmat. Maaliskuussa 1992 Markku Happonen tapasi lopulta metropoliitta Kirillin. Parin viikon kuluttua tuli faksilla viesti VOK:in yhteistyö edellytyksistä liittyen Missio Volgaan.[288] Ehtoina olivat esimerkiksi vanha ortodoksisen kirkon läsnäolo mukana missiossa. Myös missiossa jaettavan kirjallisuuden ja raamattujen joukossa piti olla ortodoksista kirjallisuutta. Kaikkiin ortodoksikirkon ehtoihin suostuttiin.[289] Kaiken tämän johdosta oli missiotiimin vaikea ymmärtää sitä, että Suomen ev.lut. kirkko suhtautui missioon negatiivisesti.

Vielä yllättävämpi uutinen tuli, kun Happonen saapui asuinpaikastaan Saksasta Suomeen kaksi viikkoa ennen Missio Volgan alkua. Lehtinen kävi hakemassa Happosen lentokentältä, kun he saivat huonon uutisen, jossa ilmoitettiin, että Pyhä Synodi oli juuri päättänyt kokouksessaan peruuttaa aikaisemman ratkaisun lähteä virallisesti mukaan missioon. Tämä uutinen tuli yllättäen ja missiotiimin oli aluksi vaikea hyväksyä uutista.[290]

Happosta haastateltiin pian uutisen jälkeen Helsingin sanomissa ja hän kertoi Pyhän Synodin päätöksen olleen yllätys. Hän kertoo, että neuvotteluissa ortodoksisen kirkon johtajien kanssa missiosta niin ilmapiiri oli ollut erittäin hyvä. Happonen sanoo, että Pyhän Synodin päätös lähteä missioon oli hyvin selvästi hierarkian ja kirkon johdon puolelta ilmaistu. Ortodoksinen kirkko, pyhä synodi oli tehnyt edellisenkin päätöksen, ja siinä kirkko siunasi jäsentensä mukanaolon ja asetti virallisen edustajansa mission eri toimikuntiin. Happonen sanoo, että uudessa perumispäätöksessä oli viitattu edelleen aiempien keskustelujen hyvään ilmapiiriin, mutta vaikeus asian läpiviennissä paikallistasolla ja ajan lyhyys johtivat siihen, että ortodoksisen kirkon vetäytyminen tapahtui. Happonen kommentoi, että ortodoksisen kirkon vetäytyminen ei kuitenkaan vaikuttanut Missio Volgan suunnitelmiin. Päätös ei vaikuttanut

[287] SK, Riitaisa ristiretki, 10.7.1992.
[288] Valtonen 1992, 200.
[289] Valtonen 1992, 202.
[290] Valtonen 1992, 213 - 219; HS, Evankelioimistyöntekijä Eine Lehtinen, 22.9.1996.

myöskään sitoumuksiin ortodokseille. Aiemmin sovitusti kirjallisuus painettiin ja se annettiin ortodoksiseurakuntien käyttöön.[291]

Lehtinen nostaa esiin, että eräs Missio Volgan vastustajien argumentti oli siihen liittynyt varainkeräys. Vastustajat näkivät, että olisi järkevämpää antaa missiorahat ortodokseille kirkkojen rakentamiseen. Lehtinen ei vastustanut kirkkojen rakentamista, mutta näki että on parempi Jumalan valtakunnan työssä sijoittaa ihmisiin ennemmin kuin kiveen. Lehtinen nosti esille myös, että eivät he olisi saaneet kerättyä kymmentä miljoonaa markkaa kirkkojen rakentamiseen vaan rahat oli lahjoitettu nimenomaan missioita varten.[292]

Lehtinen ja missiotiimi näki, että Suomen ev.lut. kirkon virkamiesten kriittiset kannanotot saivat kuitenkin jotain hyvääkin. Nimittäin kun Kirkon Itä-Euroopan asian neuvosto ilmoitti, että kirkko ei ole mukana hankkeessa niin yksittäiset lahjoittajat terästyivät. Lahjoittajien määrä kasvoi suuresti juuri sinä ajankohtana, kun Suomen ev.lut. kirkko ilmoitti vetäytymisestä.[293]

Pankinjohtaja Olavi Räsänen oli yksi Missio Volgassa olevista järjestäjistä. Hän oli ollut myös aiemmin mukana järjestämässä ja keräämässä rahoitusta suuriin hengellisiin tapahtumiin. Räsänen kirjoitti Kotimaa lehdessä 28.7.1992 kannanoton, jossa ihmetteli Suomen ev.lut. kirkon negatiivista suhtautumista Missio Volgaan. Räsänen nosti esille, että yli 400 Suomen paikkakuntaa oli kirkon seurakuntina yhdessä keräämässä tukea järjestettävään Volga Missioon. Samaan aikaan kuitenkin joukko kirkon virkamiehiä ilmoitti, ettei Suomen luterilainen kirkko ole mukana hankkeessa. Räsänen nosti esille, että kirkon olisi oltava varovainen nostaessaan esille sen, että ei ole mukana missiossa, koska käytännössä se kuitenkin oli mukana. Räsänen esitti myös sen, ettei kirkko ole vain joukko kirkon virkamiehiä vaan laajempi joukko kristittyjä. Täten muutama kirkon virkamies ei voi vain ilmoittaa kirkon poissaoloa. Räsänen kannusti Suomen ev.lut. kirkkoa lähtemään mukaan tarkkailevaksi jäseneksi, jotta se saisi enemmän missiosta tietoa ja voisi hyödyntää tätä tietoa myös tulevaisuudessa.[294]

---

[291] HS, Yllättikö Venäjän ortodoksien poisjäänti Missiosta? 24.8.1992.
[292] Valtonen 1992, 213–214.
[293] Valtonen 1992, 213.
[294] Km, Kirkko tarkkailijaksi Missio Volgaan, 28.7.1992.

Missiotiimi näki, että talous ei kuitenkaan ollut hyökkäysten ensisijainen kohde. Kritiikin ydin oli siinä, että Venäjän hengelliset asiat piti hoitaa VOK:n kautta. Muu toiminta nähtiin käännytyksenä. Missiotiimi koki kuinka, aiheesta syntynyt keskustelu kuvasi kirkon virallisten rakenteiden erkanemista kansasta ja kansanliikkeistä. Tämä sama toistuu kirkkohistoriassa yhä uudelleen ja uudelleen. Lehtinen näki myös, että siellä missä on hengellistä herätystä, niin valtarakenteet kääntyvät kansanliikettä vastaan. Eniten koko konfliktissa Lehtistä kuitenkin harmitti Suomen ev.lut. kirkon työnäynpuute. Hänen mielestään kirkon tehtävä on julistaa evankeliumia koko maailman ääriin saakka.[295]

Missiotiimin mielestä Suomen ev.lut. kirkon taholta annettiin ymmärtää, että missiota vastustettiin siitä pelosta, että siinä käännytetään ihmisiä uskontokunnasta toiseen. Että nyt valmistauduttiin tekemään ortodokseista protestantteja. Samoin korostettiin, ettei Venäjä ole hengellinen tyhjiö. Lehtinen vastasi kritiikkiin, että tämä oli totta. Vuonna 1900 venäläisistä yli 80-prosenttia oli ollut ortodoksisia kristittyjä, mutta nyt tilanne oli toinen. Suunnilleen sama prosentti ihmisistä oli 70 vuoden ateistisen indoktrinaation ja uskonnon tukahduttamispolitiikan toiminnan tähden täysin uskonnottomia tai ateisteja.[296]

Missio Volga poikkesi paljon siitä, mitä oli ollut Missio Leningrad. Tämä herätti erilaisia ajatuksia Missio Volgasta myös missiotiimin sisällä.[297] Tiimi kertoo, kuinka Volgan varren kaupungeissa ei voinut välttyä aistimasta ihmisten masennusta ja epätoivoa maan vallitsevien olosuhteiden takia. Missiotiimille Missio Volga, oli merkinnyt sukellusta maailmaan, jossa kaikki oli kuin hidastetusta elokuvasta. Mitään ei voinut saada heti tai jonottamatta. Kenelläkään ei enää ollut minnekään kiire. Kiireettömyys ei ollut rentoa kiireettömyyttä. Tiimi kuvaa kiireettömyyttä kuolemanhiljaisuutena. Toivottomuus oli apatiaa, näkökenttää rajaavaa sumua, joka sai ihmiset käpertymään hiljaisesti omaan kärsimykseensä. Pulaa oli kaupungeissa kaikesta ja kaikkialla.[298]

Lehtinen kommentoi Kotimaa-lehden haastattelussa Missio Volgan aikana, että venäläisten ristiriitaisessa asennoitumisessa Missio Volgaan näkee sukupolvien välisen jännitteen. Hänen mukaansa Venäjällä hallitsi mentaliteetti, joka oli syntynyt, kun seurakuntaan kuuluminen

---

[295] Valtonen 1992, 214.
[296] Valtonen 1992, 215.
[297] Valtonen 1992, 228.
[298] Valtonen 1992, 234 -235.

merkitsi gettoutumista. Lehtinen näki, että Venäjän nuoret ovat haaste kirkoille. Hän korosti, että kirkkoja ovat luterilaisten, helluntailaisten, babtistien ja adventistien yhteisöt toisin kuin ortodokseille, joille kirkkoja oli vain yksi heidän omansa. Lehtinen sanoi, että häntä ei ilahduta VOK:n virallinen vetäytyminen missiosta, mutta missiolla ei ole Lehtisen mukaan syytä kiukutella ortodokseille. He olivat tulleet palvelemaan ortodoksien ehdoilla ja he halusivat lähettää missiotilaisuuksien kuulijoita ortodoksisiin kirkkoihin.[299]

Missiotiimi näki kuinka stadioneille ja toreille kerääntyneet ihmiset imivät jokaisen sanan toivosta ja Jumalasta, jolle mikään ei ole mahdotonta. Lehtinen kertoo tiedostavansa uuden vankilan, johon kommunismin romahtaminen oli syöksemässä miljoonat köyhyysrajan alapuolella elävät venäläiset. Hän näki tämän vankilan olevan katkeruus. Lehtinen puhui missiotilaisuuksissa tämän vuoksi enemmän anteeksiantamisen voimasta, joka avaa tämän vankilan ovet sepposen selälleen.[300]

Kalevi Lehtiseltä kysyttiin Missio Volgan jälkeen olisiko hän valmis lähtemään uudelleen? Lehtinen mietti pitkiä missiojärjestelyitä, kohdattua vastustusta ja missiomatkaa. Kokouksia oli takana kolmekymmentäkaksi ja yli 120 000 ihmistä oli kuullut evankeliumin ja 25 miljoonaa ihmistä oli seurannut kokouksia televisiosta. He olivat jakaneet yli neljä miljoonaa evankelioivaa lehteä, parisataatuhatta Uutta testamenttia. Ruokaa, lääkkeitä ja sairaalatarvikkeita oli viety viidenmiljoonan markan edestä. Lehtinen kävi kaikkia vastoinkäymisiä ja myös vastustusta läpi mielessään. Lehtinen vastasi, että olisi valmis lähtemään.[301]

4.4 Kansalaisten ja kristillisten vaikuttajien mielipiteitä missioista

Molemmat Missio Leningradit saivat paljon huomiota ja näkyvyyttä mediassa ja lehdistössä. Kristillisissä lehdissä annettiin paljon positiivista palautetta. Missio Leningradia kuvailtiin herätyksenä ja Jumalan ihmeenä. Missio Leningradin missiotapahtumille luvan myöntäminen Lenin urheilu- ja kulttuurikeskukseen oli historiallinen tapahtuma. Leningradin vastavalittu kaupunginjohtaja A.A Selkanov totesi: "Perestroikan linjan ja yhteiskuntaelämän monien alueiden uudistaminen edellyttää myös uskonnon paikan ja roolin muuttamista ihmisten

[299] Kt, Sukupolvien välinen jännite tuntuu, 11.9.1992.
[300] Valtonen 1992, 235 - 236.
[301] Valtonen 1992, 254 - 255.

henkisissä ja moraalisissa suhteissa". Hän toivoi mission: "Rauhaa rakentavan toiminnan osaltaan edesauttavan uskovaisten ja ei-uskovaisten yhteisiä ponnistuksia yleisinhimillisten ja moraalisten arvojen omaksumisessa".[302]

Vuonna 1991 järjestetty jatko, Missio Lenininggrad sai myös erittäin hyvän vastaanoton ja halli täyttyi ihmisistä. Se herätti venäläisten kannanottoja puolesta ja vastaan. Sana-lehden haastattelussa rouva Svetlana kertoo, että oli tullut tilaisuuteen, koska Kalevi Lehtinen osasi päästä lähellä venäläisten ajattelutapaa. Lehtinen pystyi sanomaan asiat sydämeen saakka. Toinen lehden haastateltavista oli nuori mies, joka esitti vahvaa kritiikkiä missiota vastaan. Hän sanoi mission olevan propagandaa samalla tavalla, kuin heille aiemmin julistettiin kommunistista propagandaa. Mies kertoi, että hän ei uskonut mission tuottavan tuloksia, eikä hän pitänyt siitä, että missioon käytettiin niin paljon rahaa ja epäili mission järjestäjien motiiveja.[303]

Julkisuudessa tuotiin myös muita kriittisiä kannanottoja Missio Leningradeja kohtaan. Näissä arvosteluissa epäiltiin ortodoksien käännytystä protestanteiksi ja mission tapaa välittää evankeliumia ortodokseille. Kalevi Lehtinen ja Markku Happonen korostivat Sana-lehden haastattelussa toukokuussa 1991, että missioissa ei ole kysymys suomalaisten imperiumien levittämisestä eikä hengellisestä markkinaraosta. Lehtinen sanoo, että he iloitsevat siitä, että ihmiset menevät juurilleen ortodoksisiin seurakuntiin.[304]

Kirkon johdon piirissä ollut hiljaisuus Itä-Euroopassa tapahtunutta lähetystyötä kohtaan ja toisaalta kriittiset kannanotot tehdystä missionäärisestä työstä, herättivät herätysliikkeiden piirissä kriittisiä kannanottoja kirkonjohtoa kohtaa. Lähetysjärjestö Kansanlähetyksen Uusi Tie-lehden päätoimittaja Seppo Väisänen kirjoitti 7.2.1990, että Itä-Euroopassa vallitsi etsikkoaika. Hän näki, että tätä mahdollisuutta oli hyödynnettävä viisaasti ja tahdikkuutta käyttäen, mutta tarvittiin myös määrätietoisuutta ja suoraselkäisyyttä. Väisänen sanoi, että sellainen kyyristely, joka oli leimannut esimerkiksi Suomen ulkopoliittisen johdon kannanottoja tai monia kirkkojemme virallisia lausuntoja, vaikutti lähinnä surkuhupaisalta. Hän näki, että Suomen ev.lut. kirkon piirissä kirkonmiehet ovat olleet hyvää pataa esimerkiksi sellaisten venäläisten ortodoksijohtajien kanssa, jotka olivat toimineet lähinnä

[302] UT, Missio Leningradissa, 25.7.1990.
[303] Sana lehti, Ensimmäisen missio Leningradin näytelmä toistui, 8.5.1991.
[304] Sana lehti, Ensimmäisen missio Leningradin näytelmä toistui, 8.5.1991.

kommunistihallinnon sätkynukkeina. Hyvien suhteiden vuoksi korvat oli tukittu varoittavilta ääniltä, joita Neuvostoliiton kristityt ovat itse korostaneet ateistista valtakoneistoa myötäileviä metropoliittoja vastaan. Väisänen sanoi, että Raamattujen lähettäminen itään oli nyt yksi tärkeimmistä yhteistyömuodoista. Vapauden aikaa ei tullut olla käyttämättä vaan Itä-Euroopan etsikkoaika oli nyt.[305]

Suomen ev.lut. kirkon johto oli jo aiemminkin saanut kritiikkiä sen suomettumisesta. Pappi Jaakko Launikari teki työuransa Suomen ev.lut. kirkon ulkomaanosastossa. Hän toi esiin vuonna 1999 ylen MOT-ohjelmassa, kuinka Euroopan kirkkojen konferenssi oli pettynyt Suomen ev.lut. kirkon haluttomuuteen ottaa puheeksi Neuvostoliiton toisinajattelijoiden kohtelun ja uskovaisten vainot.[306] Arkkipiispa John Vikström oli vuonna 1992 vastannut kirkon suomettumiseen, että hänen mielestään Suomen kirkon idänsuhteissa oli kommunismin valtakaudella varmasti asioita, jotka olisi voinut ja pitänyt tehdä toisin. Hän kuitenkin lisäsi, että ei kuitenkaan löydä konkreettista asiaa, joka pitäisi tässä nostaa esille.[307]

Juuri ennen ensimmäistä Leningradin missiota haastateltiin Uusi Tie- lehdessä suomenkielisessä Toksavan seurakunnassa lähellä Leningradia pappina työskennellyttä diakoni Ants Puntia. Hän näki Leningradin mission olevan ihmeellinen asia leningradilaisille ja suomalaisille. Hän toivoi ateistisen Neuvostoliiton kääntyvän Jumalan puoleen. Ants pyysi suomalaisia toimittamaan jumalanpalveluskirjoja, koska kristillisestä kirjallisuudesta oli Neuvostoliitossa kova pula. Ants Punt kertoi, että Neuvostoliitossa oltiin avaamassa kirkkoja, mutta niiden korjauksista oli kommunistisen vallan johdosta suuri työ.[308]

Ensimmäisessä Missio Leningradissa lokakuussa 1990 mukana ollut suomalainen opiskelija Jussi Toivonen kirjoitti omista kokemuksistaan Uusi Tie- lehdessä. Hän kertoi toimineensa missiossa vapaaehtoisena missiomainosten jakajana ja osallistuneensa lauantaina 20.10 missiotilaisuuteen. Toivonen kertoi, että ei aluksi päässyt missiotapahtuman tunnelmaan mukaan. Paikka oli tuntunut olevan liian kaukana arjesta. Musiikki ja ihmisten

---

[305] UT, Seppo Väisänen, 7.2.1990.
[306] YM, Agentteja piispan kaavuissa: Suomen kirkkoisät Neuvostoliiton salaisen poliisin pauloissa. Agentteja piispan kaavuissa - Suomen kirkkoisät Neuvostoliiton salaisen poliisin pauloissa: käsikirjoitus | MOT | yle.fi [katsottu 3.10.2021].

[307] HS, Kirkon johtomiehet miettivät virheitään: Idänsuhteissa oltiin sinisilmäisiä - peruslinjassa ei häpeämistä, 29.4.1992.
[308] UT, Kirkot nousevat mutta kirjallisuudesta on kova pula Neuvostoliitossa, 3.10.1990.

todistuskertomuksetkaan eivät saaneet Toivosta innostumaan. Hän koki, että niissä lainattiin paljon Raamattua, mutta ne eivät päässeet kosketuksiin tavallisen kadun ihmisen tasolle. Lehtisen puhe oli kuitenkin jotain muuta, ja se pääsi samalle tasolle tavallisen ihmisen kanssa. Toivosta oli koskettanut suuresti ihmisten määrä, jotka halusivat vastaanottaa Kristuksen kutsun ja tulivat hallin eteen rukoilemaan. Hän kertoo, että ei ollut koskaan aiemmin kokenut mitään tällaista.[309]

Uusi Tie- lehdessä 31.10.1990 julkaistussa numerossa, Leningradin missiossa paikalla ollut Johannes Lampinen, kertoi nähneensä missiossa kuinka valtava hengellinen nälkä, oli leningradilaisilla, toisaalta myös aineellinen hätä oli suuri. Ihmiset jonottivat Leningradin kaupungissa ruokakauppoihin ja kaupat olivat tyhjiä.[310]

Hannu Karpo teki Missio Leningradista ohjelman, joka tuli myös toiveuusintana televisiosta Suomessa 23.12.1990. Karpo kertoo saaneensa toimittaja Olli Valtoselta vinkin, että Missio Leningrad voisi olla kiinnostava ohjelman aihe. Tästä innostuneena hän tutustui missioon. Karpo otti myös Sana- lehdessä kantaa missioon ja sanoo, että se täytti erinomaisesti sen tehtävän, johon se oli valjastettu. Karpo kertoi, että missio toi hyvin Leningradin asukkaiden tietoisuuteen sanat Jumala, armo ja toivo. Tulevaisuus näyttää Karpon mukaan mitä missio saa aikaan.[311]

Missio Volga sai aikaan hyvin paljon erilaisia reaktioita niin suomalaisten, kuin venäläisten ortodoksien keskuudessa. Osa venäläisistä ortodokseista oli hyvin vastaanottavaisia mission sanomalle. Osa uteliaan kiinnostuneita ja joukosta löytyi myös vastustajia. Ensimmäisessä missiossa Tserepovetsissa eräs iäkäs venäläinen ortodoksirouva näki kuinka missioväki marssi yhdessä ristikulkueessa ortodoksien kanssa. Hän totesi toimittajalle: "Voi Herodekset pilasivat koko juhlan. Kahdeksankymmentä vuotta olen elänyt, mutta tällaista en ole vielä nähnyt. Voi minä kuolen". Rouva kertoi toimittajalle, että missioita ei tarvita Venäjälle, eikä Tserepovetsissa, koska ihmiset tietävät itse jo kaiken uskosta. Rouva totesi, ettei missioväki usko ortodoksien krusifiksiin, marttyyreihin, eivätkä Jumalan äitiin Mariaan. Samalle toimittajalle hetkeä myöhemmin kolme moottoripyöräilijää totesi, että heitä missiopuheet olivat kiinnostaneet, koska nyt he olivat ymmärtäneet puheiden sisällön. Yleensä he eivät

[309] UT, Ajatuksia ja kokemuksia missio Leningradista, 7.11.1990.
[310] UT, Paluupostia Missio Leningradista, 31.10.1990.
[311] Sn, Karpolla on asiaa, 19.12.1990.

ymmärtäneet kirkoissa ortodoksipappien pitämiä saarnoja. Osa ortodokseista koki yhteisen jumalanpalveluksen kaupungissa niin voimakkaasti, että itkivät avoimesti. Kristittyjen vainon aika oli takanapäin ja nyt he saivat yhdessä kristittyinä rukoilla rauhaa ja menestystä uudelle ortodoksikirkolle.[312]

Rovasti Leino Hassinen, joka oli toiminut Missio Volgan aikaan pari vuotta Inkerin kirkon lääninrovastina, puhui Volgan puolesta Kansanlähetyspäivillä. Hän piti Kirkon ulkomaanasian neuvoston kannanottoa ekumeenisesti liian pitkälle menevänä huomioonottamisena. Hassinen toi esiin, että kirkollinen hienotunteisuus on johtanut ylimitoitettuun, kielteiseen kannanottoon. Hän toi esiin, että Venäjällä ei ole vain kirkollista kilpailua vaikutusvallasta vaan ateistisen marxilaisuuden raatelemat ihmiset ovat hengellisesti janoisia. Millään kirkolla ei ole yksinoikeutta uskonnonharjoittamiseen, vaan ihmisillä on oikeus valita uskontonsa.[313]

Suomalaisissa lehtien mielipidekirjoituksissa nostettiin esille niin puolesta puhuvia kuin vastustavia kannanottoja Missio Volgasta. Asko Hynninen ihmetteli Etelä-Suomen sanomissa, mitä annettavaa maallistuneilla suomalaisilla oli ortodokseille. Hän näki, että tehokkaampi tapa auttaa ortodokseja olisi mission sijasta tukea heitä suoraan rahallisesti, jotta he voivat itse hankkia tarvitsemiaan materiaaleja seurakuntiin ja rakentaa kirkkojaan.[314]

Etelä-Suomen sanomissa nimettömänä kirjoittanut henkilö kommentoi Venäjän ortodoksisen kirkon johtajien tuoneen esille, että Volga missio hajottaa ortodoksien rivejä ja aiheuttaa hajaannusta. Kirjoittaja kommentoi ja ihmetteli, missä oli missiojärjestäjien moraali ja toivoi, että ortodoksien annettaisiin jatkossakin olla ortodokseja Venäjällä.[315]

Länsi-Savon kirjoituksessa tuotiin esille yhteiskristillisen Evankelioimistyö Venäjällä-yhdistyksen perustajan ja puheenjohtajan, Veli-Pekka Männikön näkemys, että missioita tehokkaampaa olisi palkata paikallisia evankelistoja työhön Venäjälle. Männikkö nosti esiin, että Missio Volga maksoi 10,5 miljoonaa markkaa, eikä se tuonut evankelisten kirkkojen seurakuntiin juurikaan jäseniä. Männikkö näki suoran evankelioimistyön olevan tehokkaampi

[312] Valtonen 1992, 229 -231.
[313] UT, Venäjän etsikkoaika, 12.8.1992.
[314] ESS, Tehtävä Volgalla, 7.9.1992.
[315] ESS, Tuoreeltaan, 20.5.1992.

tapa kuin missiot. Yhdistyksen vieraana ollut Evankelisten kristittyjen ja babtistiunionin presidentti ja missioissa mukana ollut venäläinen Pjort Konovaltsik sanoi taas, että vuonna 1992 Venäjällä perustettiin noin 100 uutta seurakuntaa.[316]

Paikalliset ortodoksit osoittivat mieltään Missio Volgaa kohtaan ja näitä pieniä protestiryhmiä oli lähes jokaisessa Missio Volgan jokisatamassa, missä laiva pysähtyi. Jaraslavlissa oli Pamjatin ortodoksien ja Sisä-Venäjän liikkeen mielenosoitus. Siinä vaadittiin protestanttien ja ulkomaalaisten poistumista Venäjältä. Eräs mielenosoittaja oli nimeltään Aleksei Virtanen. Hänen äitinsä oli karjalainen ja isä inkeriläinen. Aleksei oli pukeutunut tsaarin sotilaan pukuun ja vaati, että kaikkien ulkomaalaisten oli poistuttava pyhältä Venäjänmaalta, ja sanoi, että Venäjä oli saatettava takaisin tsaari Pietarin aikakauteen.[317]

Missiotiimin saapuessa Samaran kaupunkiin olivat heitä odottamassa kasakat univormut päällä ja banderolli kädessä. Banderollissa luki: "Herra lähetyssaarnaaja, mene Afrikkaan. Venäjä on ortodoksikristittyjen maa". Lehtinen vastasi kasakoille, että he eivät ole tulleet istuttamaan lännen taimea vaan ovat auttamassa venäläisiä.[318]

Tseboksarissa sattui Volga Mission aikana olemaan suuri alueen huippu-urheilijoille ja kesän olympiavoittajille järjestetty vastaanotto. Kalevi Lehtinen kutsuttiin juhliin mukaan. Paikalle oli Valentina Jegorova, joka oli voittanut Barcelonan olympialaisissa naisten maratonin. Lehtinen antoi paikalla olleille urheilijoille venäjänkielisen kirjansa, sekä Uuden testamentin. Suomen urheilujohtaja Voitto Hellsten tuli seuraavana päivänä evankeliumista innostuneena missiolaivaan, jossa kertoi Venäjän urheilun tilasta ja totesi, että kaikki oli maassa romahtanut. Moraali, talous ja urheilijoiden motivaatio. Hän sanoi, että huippu-urheilu oli kokemassa Venäjällä katastrofin. Yhdessä yössä 75 000 valmentajaa ja urheilijaa poistettiin kertaheitolla valtion budjetista Neuvostoliiton hajottua. Hän kyseli, että mitä mahdollisuuksia olisi solmia yhteyksiä lännen kristillisiin urheilujärjestöihin moraalin ja motivaation nostamiseksi. Missiojohtajat saivat samanlaisia yhteistyöpyyntöjä myös muiden alojen ihmisiltä. Kaupunkien johtajat, sairaaloiden ylilääkärit, koulujen rehtorit jne. Lehtinen kertoi tajunneensa, että Missio Volgalla ja missiolaivan ilmestymisellä oli ollut pitkään eristyksissä

[316] LS, Evankelistoja palkataan Venäjälle lahjoitusrahoin, 27.10.1993.
[317] UT, Jeesus saapuu Volgan kaupunkeihin, 30.9.1992.
[318] Ap, nro 42, s 52 -53, 16.10.1992.

olleille kaupungeille ja niiden ihmisille erityinen merkitys. Laiva oli konkreettinen merkki ihmisten ja kulttuurien välisestä yhteydestä.[319]

Kazanissa, tataarien pääkaupungissa missiotiimi sai vastusta ja uhkauksia normaalia enemmän. Pitkäpartainen vanha mies nosti esiin julisteen, johon oli kirjoitettu kyrillisin kirjaimin: Suuri onnettomuus uhkaa Pyhää Venäjää. Tällä suurella onnettomuudella tarkoitettiin missiotiimiä ja missiolaivaa, joka oli muutama tunti aiemmin saapunut Kazaniin. Yhtä aikaa mielenosoittajien kanssa joukko miliisejä asettautui paikoilleen ympäri Leninille omistettua stadionia. Miliisit eivät olleet huolissaan pienestä määrästä ortodoksimielenosoittajia. Virkavaltaa oli kehotettu pitämään silmällä musliminationalisteja. Kazan oli kaupungeista se, jota missionjohtajat olivat eniten pelänneet. Juuri ennen kun missiolaiva oli lähtenyt edellisestä kaupungista kohti Kazania, niin laivalle oli saapunut uhkauskirje, jossa musliminationalistit olivat uhanneet Missio Volgaa terrori-iskuilla, jos se tulisi tataarien alueelle. Uhkausten seurauksena laivan turvatoimia oli kiristetty, mutta missiokokoukset oli päätetty toteuttaa suunnitelmien mukaisesti. Terrori-iskuja tai yrityksiä ei Kazanissa ei kuitenkaan tapahtunut.[320]

Uhkaava tilanne sattui myös seuraavassa missiokaupungissa Leninin syntymäkaupungissa Uljanovskissa. Viitisentoista tsaarinajan univormuihin pukeutunutta kasakkaa oli ratsain laivaa vastassa. He estivät väkeä poistumasta missiolaivasta. Joukkoa johtanut atamaani vaati Missio Volgan yleisötilaisuuksien perumista. Hän ilmoitti uhkaavaan sävyyn, että muuten missioväen turvallisuutta ei voitu taata. Atamaani ja kasakat sanoivat edustavansa ortodoksista kirkkoa, Uljanovskin kaupunkia ja koko pyhää Venäjänmaata. Kasakat ja mission johtoryhmä vetäytyivät tiukkaan neuvonpitoon laivan musiikkisaliin. Tämä neuvottelu kesti tunnin ajan. Paikalla oli myös viikoksi laivalle saapunut CCC:n johtaja Bill Bright. Hän sanoi, että ei uskalla ottaa riskiä, ettei seuraisi Jumalalta saamaansa kutsua saarnata tässä kaupungissa. Lehtinen sanoi kasakoille, että kaikki tarvittavat luvat yleisötilaisuuksien pitämiseen olivat asianmukaisesti hankittu ja voimassa. Kaupunki oli vuokrannut stadionin missiolle ja Venäjän lait sallivat kokouksen. Bill Bright kertoi tapaavansa patriarkka Aleksein kahden päivän päästä Moskovassa ja kysyvänsä edustavatko kasakat todella koko ortodoksista kirkkoa. Kokouksen tunnelma alkoi rauhoittua ja Bill Bright

[319] Valtonen 1992, 233 - 235.
[320] Valtonen 1992, 237 -242.

kertoi rukoilleensa vuosia Venäjän puolesta. Palaveri päättyi ja kasakat lähtivät pois paikalta. Myöhemmin kävi ilmi, etteivät kasakat edustaneet muita kuin itseään. Ihmisoikeuksien puolesta Venäjällä taistelevan liikkeen paikallinen johtaja kirjasi välikohtauksen tapahtumat ja yksityiskohdat vihkoonsa. Hän sanoi, että asiaan palataan kasakoiden osalta vielä myöhemmin.[321]

Kasakat olivat tsaarinajan palkka-armeijan miesten jälkeläisiä ja uusia venäläismielisiä nuoria miehiä, jotka nationalistisista syistä olivat liittyneet kasakkaliikkeeseen. Heitä arvioitiin olevan kymmenen miljoonaa. Suurin osa heistä ei käyttänyt univormuja eikä toiminut aktiivisesti liikkeen piirissä.[322]

Uhkaavin tilanne tapahtui Missio Volgan aikana Rostovissa, jossa missiolaivan saavuttua satamaan paikalle tulleet kasakat ilmoittivat, että missiotilaisuuksia ei pidetä kaupungissa. Nämä kasakat esiintyivät hyvin uhkaavasti ja heillä oli ratsupiiskat valmiina. Miehet olivat kaikenikäisiä ja heidän ympärillään oli lisäksi paljon asepuvuttomia nuorukaisia, jotka uhosivat vielä aggressiivisemmin kuin asepukuiset. Paikalle saapui miliisejä, jotka estivät tilanteen etenemisen väkivallaksi. Tilanne rauhoittui hetken kuluttua niin, että sataman läheisyydessä rannalla pystyttiin pitämään tervetulotapahtuma. Kasakat tarkkailivat missioväkeä ja miliisit kasakoita. Missiojohtajat vetäytyivät tämän jälkeen laivaan miettimään tilannetta. Laivalla mukana ollut Rostovissa asunut ortodoksipappi toi mukanaan neljä kasakkajohtajaa keskustelemaan tilanteesta. Asiat etenivät niin, että sovittiin kompromissista, että ristisaattuetta ei pidetä. Muuten kaikki tilaisuudet ja kaupunkitiimit kiersivät normaalisti. Keskusteluissa selvisi, että kaupungissa oli erittäin jännittynyt tilanne. Kasakat olivat vallanneet muutamaa päivää aiemmin erään Rostovin rakennuksen keskustasta. Koska kasakoita oli paljon, niin kaupungin johto ei uskaltanut turvautua miliiseihin. He olivat matkustaneet Moskovaan neuvottelemaan armeijan avusta.[323]

Missio Volgan aikana paikalliset ortodoksit osoittivat myös erilaisia mielipiteitä missiosta. Missio Volgan toimikunnassa ollut Pietarin Kristuksen Kirkastumisen katedraalin pappi ja patriarkan henkilökohtainen avustaja Markell Vetrovin oli pettyneet VOK:in päätökseen vetäytyä virallisesti missiosta. Kalevi Lehtinen kertoo kohdanneen hänet Pietarissa Missio

[321] Valtonen 1992, 243 - 245.
[322] Valtonen 1992, 243 - 245.
[323] Valtonen 1992, 250 - 251.

Volgan aloituspäivänä. Vetrovin oli ollut apeana, koska Missio Volga oli päättynyt hänen osalta ennen kuin se edes ehti alkaa.[324]

Kalevi Lehtinen sai myös henkilökohtaista rohkaisevia yhteydenottoja Missio Volgaan liittyen. Nämä olivat missiotiimille merkityksellliä. Yksi erityisen miellyttävä viesti saapui, Lehtiselle faksilla yhdysvalloista maailmankuululta evankelistalta Billy Grahamilta. Billy Graham oli ollut mukana CCC:n neuvoa antavassa toimikunnassa. Viestissä luki: "Rakas Kalevi. Luin suuresti kiinnostuneena ja rukoillen viimeisen lähettäjäkirjeesi Missio Volgasta. Siunattu veli, olet ryhtynyt todella valtavaan urakkaan, jonka täyttämiseksi tarvitset Herralta kaiken mahdollisen yliluonnollisen avun. Saat olla varma, että Ruth ja minä vietämme paljon aikaa rukouksissamme puolestasi monta viikkoa kestävän matkasi ja tehtäväsi aikana. Meillä on edessämme pieni kartta, johon on merkitty ne kaupungit, jonne matkasi johtaa. Seuraamme kulkuanne pitkin matkaa säännöllisesti. Kiitän Jumalaa siitä, että hän on kutsunut sinut evankelistan tehtävään ja antanut sinulle siihen tarvittavat lahjat. Rukoukseni on, että hän voitelisi kielesi ja antaisi juuri oikean sanoman jokaiseen paikkaan, jotta voisit kirkkaasti kuljettaa evankeliumin nälkäisille sydämille. Tavallaan toivoisin, että voisin olla teidän kanssanne laivalla saadakseni jakaa kaiken, sen mitä te koette. Rukoilen, että saisit nähdä, mitä Jumala saa aikaan sinun ja kaikkien teidän kauttanne, jotka olette sitoutuneet tähän ihmeelliseen tehtävään. Jumala siunatkoon teitä kaikkia. Lämpimin uskon terveisin ja seuraavaa Herran sallimaa tapaamistamme ilolla odottaen. Sydämellisesti. Billy". Nämä rohkaisevat viestit ja hätä venäjän kansan puolesta rohkaisi missiotiimiä jatkamaan Missio Volgaa.[325]

[324] Valtonen 1992, 222.
[325] Valtonen 1992, 215 - 216.

5 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tehtävänä on ollut tutkia eri kristillisten toimijoiden näkemyksiä Missio Leningradista ja Missio Volgasta vuosina 1990-1992. Tutkimuksen lähdeaineistona ovat toimineet Suomen kirkon kirkkohallituksen arkiston Itä-Euroopan työryhmän pöytäkirjat. Toisena lähdeaineistona toimivat erilaiset lehtikirjoitukset, joita olen tutkinut Kansallisarkiston sanomalehtiarkistosta ja digitaalisista arkistoista. Kolmantena lähteenä käytin missiotiimissä olleen Olli Valtosen kirjoittamaa kirjaa nimeltä Kalevi Lehtinen Jatkoaika. Neljäntenä lähteenä käytin äänitteitä ja videotallenteita, joissa Kalevi Lehtinen ja muu missioväki kertoo missiotapahtumista. Nämä lähteet olen hankkinut Kansalliskirjaston kautta, sekä internetistä.

Erityisenä tutkimuskohteena tässä tutkimustyössä oli selvittää, millaisia näkemyksiä esitettiin Missio Leningradista ja Missio Volgasta eri kristillisten toimijoiden ja kristillisten tahojen toimesta 1990–1992. Tarkastelin tätä kysymystä Suomen kristillisten kirkkojen, Venäjän ortodoksien, mission järjestäjien sekä julkisissa lehdistössä käytujen keskustelujen kautta. Tutkin myös, mitä näkemyksiä nämä eri tahot edustivat. Erosiko heidän näkemyksensä missioista toisistaan ja jos erosivat niin miltä osin ja millaisia olivat Suomen kristillisten kirkkojen näkemykset Missio Leningradista ja Missio Volgasta? Millaisia olivat Venäjän ortodoksisen kirkon (VOK) näkemykset Venäjällä pidetyistä Missio Leningradista ja Missio Volgasta? Millaisia olivat Kalevi Lehtisen ja missiotiimin näkemykset näistä missioista? Millaista keskustelua Suomen lehdistössä käytiin Missio Leningradeista ja Missio Volgasta ja mitä näkemyksiä lehdissä esitettiin? Erosiko Missio Leningradista käytyjen keskustelujen mielipiteet Missio Volgasta käydyistä keskustelujen näkemyksistä? Jos erosivat niin millä tapaa ja miksi? Käyttämäni lähteet antoivat vastauksia näihin tutkimuskysymyksiin.

Suomen kirkon yhteydessä toimivien järjestöjen aktiivisuus molemmissa Missio Leningradin tapahtumissa ja toteutuksessa, ei vaikuta aiheuttaneen Suomen ev.lut. kirkon johdossa tutkimuksessa käytössä olleiden lähteiden perusteella minkäänlaista reagointia. Lähteet eivät myöskään tuoneet esille VOK:n virallisia mielipiteitä Missio Leningradeista. Tämä johtuu siitä, että Neuvostoliiton uusi uskontolaki antoi tapahtumalle lailliset puitteet, eikä Suomen kirkon johdolla tai VOK:illa ollut mitään tarvetta puuttua sen järjestämiseen, vaikka Suomen ev.lut. kirkon jäsenet olivat sitä toteuttamassa.

Merkille laitettavaa asiassa on toisaalta se, että kummastakaan Missio Leningradista ei Suomen kirkon johdossa tuotu esiin myöskään positiivisia kannanottoja, vaikka missiot olivat jo kirkkohistoriallisesti merkittäviä ja monella tapaa menestyneitä missioita. Tämän taas voidaan nähdä pitkälti johtuvan siitä, että Suomen ev.lut. kirkon johto näki, että Missio Leningradit eivät olleet Suomen ev.lut. kirkon virallista toimintaa, vaikka sitä toteuttivatkin Suomen ev.lut. kirkkoon kuuluvat papit herätysliikkeiden kanssa yhteistyössä.

Lähdeaineisto osoitti yksittäisiä kansalaisten ja kristillisten vaikuttajien mielipiteitä Missio Leningradeista. Monille neuvostoliittolaisille ja ortodokseille Missio Leningradit edustivat uutta vapauden aikaa ja niihin suhtauduttiin positiivisesti ja kiitollisesti. Erityisesti kiitollisia olivat monet vähemmistökirkoissa toimineet kristityt, kuten esimerkiksi babtistit ja helluntailaiset. Kuitenkin myös monet venäläiset ortodoksit ottivat vapauden ja evankeliumin vastaan uteliaina ja kiitollisina. Tästä uteliaisuudesta kertoo myös se, että kaikki Missio Leningradin Lenin-hallin kokoukset olivat ääriään myöten täynnä neuvosto- ja venäjänkansaa.

Lähteistä löytyi myös yksittäisten ihmisten kritiikkiä länsimaita ja protestanttista uskoa kohtaan. Nämä henkilöt näkivät Missio Leningradien edustavan länsimaalaisten aatteita ja uskontoa. Tämän voi nähdä myös joidenkin ortodoksien kritiikkinä sitä erilaista evankeliumin esitystapaa kohtaan, jolla evankeliumi tuotiin missioissa esille. Toisaalta nouseva nationalismi kietoutui pian ortodoksisen uskon kanssa yhteen ja länsimaalaiset julistajat nähtiin uhkaksi kansalliselle aatteelle.

Leningradin tuore kaupunginjohtaja A.A. Selkanov perusteli Leningradin Missiolle luvan myöntämistä muun muassa moraalin kohottamisen tarpeella. Suomalaisilta kristitityiltä, ja erityisesti herätysliikkeiden tai vapaidensuuntien suomalaisilta kristityiltä vaikuttajilta, Missio Leningrad sai paljon positiivista palautetta. Positiivista palautetta annettiin myös erityisesti kristillisissä lehdissä. Missio Leningradeja kuvailtiin herätyksenä ja Jumalan ihmeenä.

Suomalaisissa lehdissä oli joitain negatiivista kannanottoja, joissa esitettiin Missio Leningradin tekevän ortodoksien käännytystä protestantismiin ja missiotiimin julistavan Suomen ja Amerikan aatteita Venäjälle sen heikkona hetkenä. Missioiden pääjärjestäjät Kalevi Lehtinen ja Markku Happonen vastasivat kommentteihin toteamalla, että missioissa ei ole kysymys suomalaisten ja amerikkalaisen imperiumien levittämisestä eikä hengellisestä markkinaraosta. Missiotiimi iloitsi siitä, että ihmiset menivät juurilleen ortodoksisiin

seurakuntiin. Missiotiimi itse näki Missio Leningradit Jumalan etsikkoaikana venäläisille ja näkivät, että pitkä kommunistinen ja ateistinen kausi oli vaikuttanut niin, että ihmisillä oli suuri hengellinen nälkä. Lehtinen missiotiimeineen koki tehtäväkseen vastata tähän ihmisen hengelliseen nälkään, kun ovet olivat Neuvostoliittoon ja Venäjälle auki.

Pian Leningradin missioiden jälkeen lähetystyö kasvoi suuresti Neuvostoliitossa ja Venäjällä. Arkistolähteet kertovat, että lähetystyö aiheutti Suomen ev.lut. kirkossa ekumeenisen törmäyksen VOK:in kanssa, kun ortodoksisen kirkon johtajat näkivät, että lähetysjärjestöt eivät olleet ottaneet riittävästi huomioon ekumeenisia kysymyksiä. Suomalaisten lähetysjärjestöjen toiminta oli Kirkon ulkomaanavun (KUA) johdossa herättänyt kysymyksiä Suomen kirkon linjasta Venäjällä.

Käytetystä lähdemateriaalista ilmenee, että VOK:n sisällä käytiin rajanvetoa ekumenian ja nationalismin välillä. Venäläiskansallinen konservatismi oli lisääntynyt kirkon sisällä ja sitä vastustaneet pelkäsivät sen kasvun uhkaavan kirkon ekumeenisia yhteyksiä. Suomen ev.lut. kirkon arkkipiispa Vikström piti ymmärrettävänä, mutta valitettavana kehityssuuntana, ortodoksisuuden sekoittumista venäläisen nationalismiin, mitä hän kuvaili jopa kansalliskiihkoiluna. Vikström näki, että usko käsitettiin erottavaksi tekijäksi ja kaikki ulkoa tullut, ei-venäläinen, koettiin uhkaksi, vaikka siihen ei olisi ollut aihetta. Hän näkikin, että lähetysjärjestöt ja missioiden toteuttajat olivat toiminnallaan ruokkimassa tämän suuntaista kehitystä ja vastakkainasettelua.

Lähdemateriaali kertoo, että yhteiskristillinen Volga Missio sai vuonna 1992 Venäjän uuden tilanteen johdosta huomattavasti Missio Leningradeja enemmän huomiota myös ekumeenisena konfliktina. VOK:in sisällä Missio Volgasta esitettiin lähdeaineiston perustella hyvin erilaisia kantoja. Osassa nostettiin esille se, että Missio Volga käännyttää ortodokseja protestantismiin. Monet esittivät myös huolensa, että Venäjälle yritetään tuoda Missio Volgan mukana amerikkalaisia aatteita ja vaikuttaa tätä kautta maan poliittiseen tilaan. VOK:in johto vastusti myös Missio Volgaa koska koki, ettei heitä oltu informoitu tarpeeksi ajoissa missiosta, eikä heille oltu annettu tarpeeksi vaikutusvaltaa mission suunnittelussa. VOK:in johtajat kritisoivat myös mission järjestäjien asenteita siitä, että heidän oli annettu ymmärtää, että Venäjä on hengellisesti kuollutta aluetta. Nämä kriitikot näkivät ortodoksisen perinteen olevan Venäjällä yhä vahvasti elävää, vaikka kommunismi ja ateistinen opetus

olikin sitä yrittänyt vuosikymminien aikana kitkeä. Juuri ennen Missio Volgan alkua VOK perui virallisen osallistumisen Missio Volgaan.

Molempien missioiden järjestäjinä toimi Campus Crusade for Christ (CCC) järjestön Missio Euroopan- osasto (Mission Europe). Kalevi Lehtinen ja Markku Happonen johtivat tätä osastoa ja missiotiimiä. Lehtinen ja Happonen olivat Suomen ev.lut. kirkon pappeja ja olivat toimineet ennen CCC:lle siirtymistään Suomen ev.lut. kirkossa toimivassa Kansan Raamattuseuran (KRS) työntekijöinä. KRS toimi monia muita luterilaisia liikkeitä laajemmalta opilliselta pohjalta ja sillä oli kytköksiä myös Yhdysvaltoihin. Lehtinen toi KRS:n toimintaan mukanaan lisää amerikkalaisia vaikutteita aloittaessaan yhteistyön CCC-järjestön kanssa. KRS noudatti yleistä linjaa suhteessa politiikkaan ja näki, että se oli pidettävä erossa evankelioimistyöstä. KRS:n väki ei lähtenyt mukaan suurvaltapolitiikkaan, vaikka amerikkalaisissa herätysliikkeissä politiikka olikin mukana herätysliikkeiden toiminnassa. CCC- järjestö ja sen johtaja Bill Bright, sekä järjestön neuvoa antavaan toimikuntaan kuulunut evankelista Billy Graham, kuuluivat aatteellisesti yhdysvaltalaiseen evankeliseen oikeistoon, vaikka eivät edustaneetkaan sen fundamentalista oikeaa laitaa.

Yhdysvallat pyrki Neuvostoliiton murtuessa vaikuttamaan sen uuteen aatteelliseen maaperään. Ideologisessa taistelussa myös kulttuuri ja uskonto saattoivat joutua politiikan välikappaleiksi. Tätä taustaa vasten on mahdollista, että CCC:n johto näki Missio Leningradien ja Missio Volgan kautta evankelioimisen olevan mahdollisuus kommunismin ja ateismin kitkemisessä Neuvostoliitossa ja Venäjällä. Ennen kaikkea oli kuitenkin kyse CCC:n ideologian mukaisesta evankelioimisen korostamisesta. Evankeliumi oli vietävä kaikkialle.

Kalevi Lehtinen missiotiiminsä kanssa korosti puheissaan ja julistuksessaan, että Venäjän uusi vastaus ei löydy länsimaalaisesta kapitalismista ja markkinataloudesta, vaan tarvitaan syvempää muutosta, jonka saa aikaan vain evankeliumi. Tämä sanoma edusti Lehtisen jo aiempaa linjaa, jota hän toi nuorena esille KRS:n opiskelijatyössä 1960- ja 1970-luvuilla vasemmistolaisen opiskelijaradikalismin aikaan. Lehtinen ja Missio Eurooppa olivat ennen kaikkea evankeliumin välittäjiä ja näkivät, että evankeliumi ylittää kaikki poliittiset ja ideologiset raja-aidat.

Kalevi Lehtinen ja missiotiimi painottivat, että haluavat tukea Venäjän ortodokseja ja kiistivät väitteet tarkoituksesta levittää lännen aatteita Venäjälle. Kuitenkin taustayhteisönä ollut

amerikkalainen CCC ja sen kytkökset poliittiseen evankeliseen oikeistoon herättivät VOK:issa yleisellä tasolla amerikkalaisia saarnaajia kohtaan kritiikkiä, koska Venäjän aatteellisesta tulevaisuudesta käytiin henkistä ja poliittista taistelua.

Suomen ev.lut. kirkon johto halusi korostaa julkilausumissaan tarvetta sanoa, että kirkko ei virallisesti ollut mukana Missio Volgassa. Suomen ev.lut. kirkon johto ulkomaanosaston Itä-Euroopan työryhmän kanssa nostikin esille vahvasti kritiikkiä Missio Volgaa kohtaan. He toivat esille pelon, että missiot tekevät proselytistmiä eli käännyttävät ortodokseja protestanttiseen uskoon. Toisena huolena pidettiin mission lietsovan venäläisissä vihaa ulkomaalaisia kohtaan ja nähtiin mission vaikuttavan negatiivisesti Suomen ev.lut. kirkon ekumeenisiin suhteisiin VOK:in kanssa. Kolmanneksi kriittisiä kannanottoja saivat mission rahankeräykset. Nähtiin, että suuri summa rahaa olisi voitu käyttää myös toisella tapaa, joka olisi edistänyt paremmin ortodoksisten seurakuntien työtä. Samanlaista kritiikkiä Missio Volgaa kohtaan nousi esille myös lähdeaineistona käytetyissä lehdissä joidenkin kansalaisten kritiikkinä.

Missiotiimi näki, että väitteet proselytismistä ja ortodoksisen uskon Venäjästä eivät pitäneet paikkaansa. Lehtinen sanoi, että vuonna 1900 venäläisistä yli 80 prosenttia oli ollut ortodokseja kristittyjä, mutta tilanne oli 1990-luvulla toinen. Suunnilleen 80 prosenttia venäläisistä oli 70 vuoden ateistisen indoktrinaation ja uskonnon tukahduttamispolitiikan seurauksena täysin uskonnottomia tai ateisteja.

Missiotiimi ihmetteli Suomen ev.lut. kirkon tarvetta irtisanoutua julkisesti Missio Volgasta, koska he näkivät, että kirkon piirissä on mitä erilaisempaa toimintaa, josta kirkko ei erikseen irtisanoudu. Missiotiimi näki, että Suomen ev.lut. kirkon irtisanoutuminen ja tapa, jolla se tehtiin, loi epäluuloa Missio Volgan kohtaan ja vaikutti osaltaan siihen, että VOK irtisanoitui virallisesti yhteistyöstä Missio Volgassa.

Missiotiimi näki, että Missio Volgan rahankeräyksestä tullut kritiikki oli osittain ymmärrettävää, mutta silti on parempi sijoittaa rahat ihmisiin kuin kirkkorakennuksiin. Lehtinen näki, että missiotiimi ei olisi myöskään mitenkään saanut tälläistä rahaa kerätyksi muuten, kuin sijoittamalla sen evankeliumin julistukseen. Missiotiimi näki, että talous ei kuitenkaan ollut hyökkäysten ensisijainen kohde. Kritiikin ydin oli heidän mielestään siinä, että Suomen ev.lut kirkon johdon mukaan Venäjän hengelliset asiat pitää hoitaa ortodoksisen

kirkon kautta. Muu toiminta nähtiin käännytyksenä. Missiotiimi näki, kuinka aiheesta syntynyt keskustelu kuvasi kirkon virallisten rakenteiden erkanemista kansasta ja kansanliikkeistä. Lehtinen näki, että siellä missä on hengellistä herätystä, valtarakenteet kääntyvät kansanliikettä vastaan. Eniten koko konfliktissa Lehtistä ja missiotiimiä kuitenkin harmitti Suomen ev.lut. kirkon työnäyn puute. Hänen mielestään kirkon tehtävä oli julistaa evankeliumia maailman ääriin saakka.

Samanlaista palautetta tuli myös kansalaisilta ja kristillisiltä vaikuttajilta. Erityisen vilkasta keskustelu oli kristillisissä lehdissä, joissa Suomen ev.lut. kirkon kritiikin jälkeen monet kristillisten herätysliikkeiden vaikuttajat halusivat antaa julkisen tukensa Missio Volgalle.

Herätysliikkeiden vaikuttajat yhdessä kristikansan kanssa ihmettelivät Suomen ev.lut. kirkon johdon kyyristelyä, joka oli heidän mukaansa leimannut esimerkiksi Suomen ulkopoliittisen johdon kannanottoja ja monia kirkkojemme virallisia lausuntoja Missio Volgasta. Kirkon ulkomaanasian neuvoston kannanottoa irtautua Missio Volgasta pidettiin liian pitkälle menevänä ekumeenisten suhteiden huomioimisena. Monet näkivät, että venäjän kansan etsikkoaika oli nyt, eikä liiallinen mielistely ja byrokratia saanut olla evankeliumin esteenä. Venäjällä ei kristikansan mielestä ollut kyse vain kirkollisesta kilpailusta vaan aidosti siitä, että ihmiset olivat hengellisesti janoisia. Monissa kirjoituksissa tuotiin esille myös se, että oli otettava huomioon, ettei VOK:illa ollut yksinoikeutta evankeliumille, vaan jokaisella ihmisellä oli oikeus valita uskontonsa.

Suomen ev.lut. kirkon johdon ja VOK:in virallisen kritiikin sekä kansan mielipiteiden välillä voi nähdä eron. Lähteet kertovat, että monet Missio Volgan kaupunkien paikalliset ortodoksit pappeineen osallistuivat missioon virallisesta kritiikistä huolimatta. Missio Volga edusti Venäjällä sitä kahtiajakautumista, joka oli maassa vallalla myös kansan piirissä. Osa kansasta kasakkojen johdolla vastusti missiota ulkomaalaisten aatteina, kun taas osa piti sitä toivon sanomana venäjän kansalle. Samalla tavalla voi nähdä myös Suomen ev.lut. kirkon virallisen kritiikin ja kirkkokansan, erityisesti herätysliikeväen, erilaisten mielipiteiden välillä olevan selvän eron. Suomen ev.lut. kirkon kritiikki ei lähteiden valossa edustanut pääosin sitä yleistä kantaa, joka tuli esille monissa kristikansan mielipiteissä lehdistössä.

Tämän pro gradu tutkielmani nimi on Evankeliumia venäläisille vai lännen aatteita itään? Käyttämäni lähteet kertovat, että Suomen ev.lut. kirkon johto edusti varovaista ekumeenista

linjaa ja näki VOK:in johdon kanssa hyvien välien säilyttämisen tärkeämpänä, kun yksittäisten missioiden toteutumisen. Kirkon johto pelkäsi, että jotkut harhautuvat luulemaan Missio Volgan edustavan Suomen ev.lut. kirkon virallisista kantaa ja oppia. Osa suomen kansalaisista ja venäläisistä ortodokseista vastusti missioita, koska he näkivät niiden edustavan lännen arvoja ja olevan uhka venäläisyydelle, venäjän aatteille ja ortodoksiselle uskolle. Lehtinen missiotiimeineen taas näki ainutlaatuisen mahdollisuuden toimia aidolla tapaa venäjän kansan hyväksi julistaessaan toivon sanomaa venäjän kansalle. Kritiikki, joka kohtasi missiotiimiä erityisesti Missio Volgan aikana oli kestettävissä, koska he näkivät ruohonjuuritasolla sen syvän tarpeen, joka venäjän kansalla oli kuulla evankeliumia sen pitkän ateistisen- ja kommunistisen ajanjakson jälkeen.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I ARKISTOLÄHTEET

Kirkon ulkoasian osasto (KUA)

KUA 030226.2 ENL-yhdistyksen esite

Tiedonanto Suomen ev.-lut. kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon yhdeksännestä teologisesta oppikeskustelusta Järvenpäässä 1992.

Kirkon ulkomaanavun arkisto (KUAA)

KUAA Fd10 Lehtonen Vikströmille 2.7.1992.

Kirkkohallituksen ulkomaanosaston arkisto (KUOA)

KUOA Itä-Euroopan työryhmän ptk 1.11.1990

KUOA Itä-Euroopan työryhmän ptk 1.11.1990, liite Sosialististen neuvostotasavaltojen liiton laki omantunnon vapaudesta ja uskonnollisista organisaatioista

KUOA Itä-Euroopan työryhmän ptk 25.1.1991 § 5

KUOA Hba5 Itä- Lahtinen 1991a

KUOA Hca19 Moskovan ja koko Venäjän patriarkan tervehdys 8.5.1992

KUOA Hba6 Itä-Euroopan työryhmän 3.6.1992 § 6.

KUOA Hba6 Itä-Euroopan työryhmän ptk 1.10.1992 § 4, liite muistio arkkipiispa Vikströmin, patriarkka Aleksi II:n ja metropoliitta Kirillin neuvotteluista Prahassa 3.9.1992

KUOA Hee2 Kirkon lähetysjärjestöjen ja ulkomaanasioiden hoidosta vastaavien henkilöiden neuvottelut 28.10.1992, Vikströmin puhe.

II SANOMALEHTILÄHTEET

Apu (Ap). Missio Volga: Sanan nälkää. 16.10.1992.

Etelä-Suomen Sanomat (ESS). Andrei sanoi sen venäjäksi. 22.10.1990.

Etelä-Suomen Sanomat (ESS). Missio Volgan ensimmäinen ilta pettymys. 28.8.1992.

Etelä-Suomen Sanomat (ESS). Tehtävä Volgalla. 7.9.1992.

Etelä-Suomen Sanomat (ESS). Toivoa toivottomalle kaupungille. 31.8.1992.

Etelä-Suomen Sanomat (ESS). Tuoreeltaan. 20.5.1992.

Helsingin Sanomat (HS). Herätys- kokouksia puuhataan Volgajoen rantaan. 8.7.1991.

Helsingin Sanomat (HS). Kalevi Lehtinen lähtee jälleen Leningradiin saarnamatkalle. 18.2.1991.

Helsingin sanomat (HS). Kiivas julistaja Pietarista herättää Venäjää. 25.9.1991.

Helsingin Sanomat (SN). Kirkolliskokous ei kannata arkkihiippakunnan jakamista. 6.11.1990.

Helsingin Sanomat (HS). Kirkon johtomiehet miettivät virheitään: Idänsuhteissa oltiin sinisilmäisiä - peruslinjassa ei häpeämistä. 29.4.1992.

Helsingin Sanomat (HS). Metropoliitta Kirill Missio Volgasta: Venäjä ei ole mikään hengellinen autiomaa. 4.11.1992.

Helsingin Sanomat (HS). Missio Leningradilla 75 000 kuulijaa. 22.10.1990.

Helsingin Sanomat (HS). Missioiden miljonääri. 21.10.1992.

Helsingin sanomat (HS. Missio täytti Lenin-hallin, Leningradissa järjestettiin NL:n ensimmäinen suuri herätyskokous. 21.10.1990.

Helsingin Sanomat (HS). Missio Volga aloitti julistusmatkansa. 24.8.1992.

Helsingin sanomat (HS), Missio Volga sai täyteen kolmen miljoonan tavoitteen. 25.9.1992.

Helsingin Sanomat (HS). Pietarin ja Laatokan metropoliitta Johannes arvosteli Missio Volgaa. 30.8.1992.

Helsingin Sanomat (HS). Suomalaiset avustavat Leningradin seurakuntia mission järjestelyissä. 19.7.1990.

Helsingin Sanomat (HS). Venäjälle virolainen patriarkka. 8.6.1990.

Helsingin Sanomat (HS). Venäjän ortodoksien metropoliitta Vladimir: Kirkkojen neuvotteluissa nyt enemmän liikkumavaraa. 20.5.1992.

Helsingin Sanomat (HS). Venäjän ortodoksit setvivät avoimesti suhteitaan KGB:hen. 7.4.1992.

Helsingin Sanomat (HS). Yllättikö Venäjän ortodoksien poisjäänti Missiosta? 24.8.1992.

Kotimaa (Km). Aloite torjumisesta tuli seurakunnilta. 11.9.1992.

Kotimaa (Km). Keskustelua. 1.9.1992.

Kotimaa (Km). Keskustelua. 3.7.1992.

Kotimaa (Km). 28.7.1992 Kirkko tarkkailijaksi Missio Volgaan.

Kotimaa (Km). Kirkollinen perinne elpyy Neuvostoliitossa. Perestroika tuo ortodokseille myös paineita. 23.2.1990.

Kotimaa (Km). Kristinusko täyttämässä aatteellista tyhjiötä. 11.5.1990.

Kotimaa (Km). Missio Leningrad myytiin loppuun. 23.10.1990.

Kotimaa (Km). Missio Leningrad kokosi lähes 95 000 kuulijaa. 16.4.1991.

Kotimaa (Km). Missio Volga on suurta innoitusta ja amerikkalaista mediailotulitusta. 4.8.1992

Kotimaa (Km). Ortodokseilla vieläkin missioon suuria varauksia. 9.5.1992.

Kotimaa (Km). Ortodoksit lähtevät täysillä missioon. 19.5.1992.

Kotimaa (Km). Piispa Eero Huovinen jatkaa kritiikkiään lännen kirkkojen innokkaita Venäjä hankkeita kohtaan. 9.6.1992.

Kotimaa (Km). ”Se on alkusysäys, joka tuo ihmisiä seurakuntiin”.16.10.1990.

Kotimaa (Km). Sukupolvien välinen jännite tuntuu. 11.9.1992.

Kotimaa (Km). Venäjän ortodoksinen kirkko julkisuus myrskyssä. 5.5.1992.

Kotimaa (Km). Volgan miljoonakaupunkien evankeliointi ensi vuonna. 18.6.1991.

Ristin Voitto (RV). Evankeliumi etenee pitkin Volgan virtaa. 16.7.1992.

Ristin Voitto (RV. Jumala ylitti toiveemme 25.10.1990.

Ristin voitto (RV). Kalevi Lehtinen toipuu hyvin leikkauksesta. 28.3.1991.

Ristin Voitto (RV). Missio Leningrad II: Rauhallisempi mutta yhtä vaikuttava. 18.4.1991.

Ristin Voitto (RV). Neuvostoliiton historian suurin vallankumous. 25.10.1990.

Sana (Sn). Ensimmäisen missio Leningradin näytelmä toistui. 8.5.1991.

Sana (Sn). Ihmiset vyöryivät puhujalavan eteen. 17.4.1991.

Sana (Sn). Kalevi Lehtinen: Työmme painopiste siirtyy itään. 5.6.1991.

Sana (Sn). Kalevi Lehtisellä missio Leningradissa. 18.7.1990.

Sana (Sn). Kalevi Lehtisen edessä uudet suuret haasteet. 14.10.1992.

Sana (Sn). Karpolla on asiaa. 19.12.1990.

Sana (Sn). Laivakoulu yllätti myönteisesti. 28.10.1992.

Sana (Sn). Lenin hallissa julistettiin sanomaa toivosta. 31.10.1991.

Sana (Sn). Lähetys ja evankelioiminen Euroopassa. 27.2.1991.

Sana (Sn). Metropoliitta Kirill arvioi tilanteen kiristyvän. 11.11.1992.

Sana (Sn). Missiolaiva lähti sunnuntai-iltana kohti Volgaa. 26.8.1992.

Sana (Sn). Missio Volga herättää kiinnostusta ja toivoa. 18.12.1991.

Sana (Sn). Missio Volgan diakoniatyö pitää miehen pyörien päällä. 14.10.1992.

Sana (Sn). Missio Volgan koulutus käynnistyi Pietarissa. 12.2.1992.

Sana (Sn). Palaan Itä-Eurooppaan, jos minua kutsutaan. 31.10.1990.

Sana (Sn). Pankinjohtaja Olavi Räsänen: Missio Volgan ajoitus on oikea. 22.1.1992.

Sana (Sn). Sadantuhannen raha rikki Missio Volgan kävijämäärässä. 30.9.1992.

Sana (Sn). Suomalaisryhmä kummikaupungissa. 2.9.1992.

Sana (Sn). Toivon sanoma ei saanut massoja liikkeelle Tsherepovetsissa. 2.9.1992.

Sana (Sn). Vaikeina aikoina lähettäjien merkitys korostuu. 7.10.1992.

Sana (Sn). Volga keräys onnistui tutun käsikirjoituksen mukaan. 30.9.1992.

Sana (Sn). Volga missio kiinnosti venäläislehdistöä. 8.4.1992.

Sana (Sn). Volgan miljoonakaupunkien evankeliointi ensi vuonna. 18.6.1991.

Suomen Kuvalehti (SK). Jeesus saapui Pietariin. 26.10.1990.

Suomen Kuvalehti (SK). Missio Volga. 29.5.1992

Suomen Kuvalehti (SK). Riitaisa ristiretki; kirkko sanoutuu irti missio Volgasta, 10.7.1992.

Suomen Viikkolehti (SV). Jumala teki sen jälleen! Toinenkin Missio Leningrad oli valtava menestys, 17.4.1991.

Suomen Viikkolehti (SV). Missio Leningrad 19. - 21.10.2021: "Jumala antaa toivon". 12.9.1990.

Suomen viikkolehti (SV). Missio Leningrad 19. - 21.10.1990, "Jumala antaa toivon". 26.9.1990.

Suomen Viikkolehti (SV). Missioiden vaikutuksesta seurakuntien jäsenkehitys parantunut Leningradissa, 14.8.1991.

Suomen Viikkolehti (SV). Missio Volga etenee ja tekee historiaa. 9.9.1992.

Suomen Viikkolehti (SV). Missio Volgan laivainstituutissa kuuden viikon evankelistakoulu. 26.8.1992.

Suomen Viikkolehti (SV). Missio-Volgan suomalainen kaupunkitiimi Jaroslavlissa: Hengellisen työn mahdollisuudet tuntuvat rajattomilta. 9.9.1992.

Suomen Viikkolehti (SV). Missio Volga tavoitti kirkkoon kuulumattomia: Yhteensä 120 000 kuulijaa. 14.10.1992.

Suomen Viikkolehti (SV). Suomen ev.lut. kirkko ei ole mukana Missio Volgassa. 17.6.1992.

Suomen Viikkolehti (SV). Yli 30 000 tuli eteen Missio Leningradissa. 24.10.1990.

Uusi Tie (UT). Ajatuksia ja kokemuksia missio Leningradista. 7.11.1990.

Uusi Tie (UT). Jeesus saapuu Volgan kaupunkeihin. 30.9.1992.

Uusi Tie (UT). Kirkot nousevat mutta kirjallisuudesta on kova pula Neuvostoliitossa. 3.10.1990.

Uusi Tie (UT). Lenin-halli täyttyi viimeistä sijaa myöten missio Leningradissa. 31.10.1990.

Uusi tie (UT). Missio Leningradissa. 25.7.1990.

Uusi Tie (UT). Moskovan patriarkaatti Missio Volgan merkityksestä: Ortodoksit heräävät uuteen aktiivisuuteen, 12.8.1992.

Uusi Tie (UT). Paluupostia Missio Leningradista. 31.10.1990.

Uusi Tie (UT). Seppo Väisänen. 7.2.1990.

Uusi Tie (UT). Venäjän etsikkoaika. 5.8.1992.

Uusi Tie (UT). Venäjän etsikkoaika. 12.8.1992.

III SANOMALEHTIJULKAISUT

Helsingin Sanomat (HS). Evankelioimistyöntekijä Eine Lehtinen. 22.9.1996.

Helsingin sanomat (HS). Suomen tukema missio alkaa Siperian porteilla Julistusretken tähti on taas Kalevi Lehtinen. 15.4.1994.

Helsingin Sanomat (HS). Venäjän patriarkka Aleksei oli KGB:n agentti. 23.4.1996.

Kotimaa (KM). Lehtinen. 16.2.1982.

Länsi-Savo (LS). Evankelistoja palkataan Venäjälle lahjoitusrahoin. 27.10.1993.

Sana (Sn). Missio on yksi tapa toimia kaupungissa, 1.11.1989

Sana (Sn) 42/17, 10, 1968.

Sana (Sn) 12/20.3 1969

Suomen Kuvalehti (SK). Penkin päästä Billylle, 4.9.1987.

IV LÄHDE-KIRJALLISUUS

Valtonen, Olli. Jatkoaika. Kalevi Lehtinen. Helsinki. Kirjapaja, 1992.

V TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ahlström, Sidney E. A Relegion History of the American People. London, 1972.

Ahonen, Risto. Amerikkalaisen herätyskristillisyyden edistysoptimismi: Herätyssaarnaajien evankelioimisnäkemys 1700-luvulta Billy Grahamiin. Jyväskylä, 1987.

Björkstrand, Gustav. Elämä on joukkuepeliä: John Vikström kirkollisena ja yhteiskunnallisena toimijana. Kirjapaja, 2016.

Daniel, Wallace L. The Orthodox Church and Civil Society in Russia. College Station: Texas A&M University Press, 2006.

Davis, Nathaniel. A long walk to church. A contemporary history of Russian orthodoxy. Second edition. Boulder CO: Westview Press, 2003.

Graham, Billy. Billy Graham: Matkalla. Helsinki: Kuva ja Sana, 2006.

Handy, Robert T. A History of the Churches in the United States and Canada. London, 1976.

Heikkilä, Markku. Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. Hämeenlinna: Kirjapaja, 1977.

Heino, Harri. Mihin Suomi tänään uskoo. 2. p. Helsinki: WSOY, 1997.

Heinilä, Pentti. Erittäin salainen. Kustannus Oy Uusi Tie. Ryttylä, 2002.

Häkkinen, Päivi. Armo jää: Kalevi Lehtisen sanoja vuosien varrelta. Ryttylä: Kustannus Oy Uusi Tie, 2014.

Kaurila, Juha. Pyhän Hengen Miekka. Kalevi Lehtisen käsitys raamatusta. Systemaattisen teologian pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, 2017.

Kääriäinen, Kimmo. Ateismin jälkeen: Uskonnollisuus Venäjällä. Kirkontutkimuskeskuksen julkaisuja 86. Gummerus Kirjapaino. Jyväskylä, 2004.

Latvala, Piia. Valoa itään? : Kansanlähetys ja Neuvostoliitto 1967-1973. Kirkkohistorian väitöskirja. Helsingin yliopisto, 2008.

Lehtinen, Eine & Lehtinen, Kalevi. Löytöretkellä. Lohja: Karas-Sana, 1983.

Luoma, Antti. Inkerin kirkon nousu ja suomalaiset 1988-1993. Kirkkohistorian väitöskirja. Helsingin yliopisto, 2020.

Makkonen, Esko. Jumala sen tekee! Kalevi Lehtisen pelastuskäsitys. Dogmatiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, 1989.

Mannermaa, Kari. Astu valoon. Tutkimus suostuttelevasta viestinnästä ja sen kokemisesta missiotapahtumassa. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma. HYTTK, 2000.

Marat, Shterin. Challenging religion: Essays in honour of eileen barker. Routledge, 2002.

Quebedeaux, Richard. I Found It! The Story of Bill Bright and Campus Crusade. San Francisco, 1979.

Rossi, Yrjö. Campus Crusade for Christ Internationalin suorittama maallikkojen evankelioimiskoulutus. Käytännöllisen teologian laudaturtutkielma. HYTTK, 1974.

Saard, Riho. ”Suurenmoinen rakkauden näytelmä”: Suomen evankelisluterilainen ja Venäjän ortodoksisen kirkon oppineuvottelut kylmän sodan vuosina. Argo, 2006.

Sares, Leena-Kaarina. Supernaturaalinen elämä. Bill Brigtin käsitys pyhityksestä. Dogmatiikan pro -tutkielma. HYTTK, 1986.

Suhonen, Erkki. Usko ja spiritualiteetti Kalevi Lehtisen teologiassa. Dogmatiikan pro gradu tutkielma. HYTTK, 2006.

Suomen teologit. Lehtinen, Kalevi. –Suomen teologit 2010. Toim. Merja Laaksamo et al. Helsinki: Suomen kirkon pappisliitto. 547–548, 2010.

Toiviainen, Kalevi. Kirkon kaapin päällä: Sata vuotta – 50 vaikuttajaa. Helsinki. Kirjapaja, 2000.

Turunen, Antti. Meillä ei ole mitään, mutta omistamme kaiken. Kalevi Lehtisen ihmiskäsitys. Käytännöllisen teologian pro tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, 2012.

Valtonen, Olli. Tänään Kalevi Lehtinen. Hämeenlinna: Päivä Oy, 1989.

VI ÄÄNITE-LÄHTEET

Kansallisarkisto (Ka)

KA Kalevi Lehtisen haastattelu. Sielujen lautturina Volgalla. Kesäkuu 1992.

KA Kalevi Lehtisen missiopuhe Varkaus 1990.

KA Kalevi Lehtisen puhe. Sanan suvipäivät. Kesä 1991.

KA Missio Varkaus 24.-28.10.1990. Kalevi Lehtisen missiopuhe Varkaus 1990.

VII ÄÄNITE

KA Ihmeitä on tapahtuva. Kärsimys. Kalevi Lehtinen. Joensuu 22.7.1995.

VIII INTERNET-LÄHTEET

Rakkaus hoitaa. Kalevi Lehtisen puhe. Kansan Raamattuseuran Suvipäivät Lohja 14.6 – 16.6.1991. http://www.ristintie.com/files/Lehtinen-Kalevi-Rakkaus-hoitaa-150691-Lohja.mp3 [katsottu 1.4.2020].

IX INTERNET

Campus Crusade for Christ (CRU). About | Cru. 1994. [katsottu 27.3.2020].

Campus Crusade for Christ (CRU). 2011. What We Do | Cru [katsottu 5.5.2020].

Come Home, Patmos radio (CHPR). 2004. Studiossa Kalevi Lehtinen. https://patmos.studio24.fi/arkistoaudio/studiossa_kalevi_lehtinen/2118&archiv etype=2. [katsottu 29.3.2020].

Cru Legacy (CL). 2011. Between Now And Eternity: Kalevi Lehtinen - YouTube [katsottu 6.10.2021].

Cru Legacy (CL). 2010. Bill Bright and His Little Blue Booklet: Kalevi Lehtinen - YouTube [katsottu 11.10.2021].

Cru Legacy (CL). 2011. Joy And Suffering: Kalevi Lehtinen - YouTube [katsottu 11.10.2021].

Cru Legacy (CL). 2011. The Thorn in my Sails: Kalevi Lehtinen - YouTube [katsottu 10.10.2021].

Kirkko ja Kaupunki. 27.2.2018. https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/billy-grahamin-hautajaisiin-on-kutsuttu-kaikki-usa-n-presidentit-ja-arkku-on-esilla-kongressin-talossa#92e7d3d8 [katsottu 14.9.2020].

Marko, Kokkonen (ML). Missio Leningrad - YouTube [katsottu 08.08.2021].

Mission Europe (ME). Historia | Mission Europe (mission-europe.org) [katsottu 26.3.2020].

Mission Europe (ME). Historia | Mission Europe (mission-europe.org) [katsottu 19.6.2020].

Rikkinen, Minna. Kalevi Lehtinen. Kansallisbiografia [http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/9606/] Helsinki: SKS. [katsottu 1.2.2020].

Yle Mot (YM). Agentteja piispan kaavuissa: Suomen kirkkoisät Neuvostoliiton salaisen poliisin pauloissa. Agentteja piispan kaavuissa - Suomen kirkkoisät Neuvostoliiton salaisen poliisin pauloissa: käsikirjoitus | MOT | yle.fi [katsottu 3.10.2021].

LIITE 1. LYHENNELUETTELO

Ap = Apu (kuvalehti)
CCC = Campus Crusade for Christ
CL = Cru Legacy (CRU:n youtube-sivusto)
CHPR = Come home, Patmos Radio
ESS = Etelä-Suomen Sanomat
EV.LUT. = Evankelisluterilainen
HS = Helsingin Sanomat
ICCC = Council of Cristian Churches
Ka = Kansallisarkisto
KK = Kirkko ja kaupunki
KLKA = Kirkon lähetystyön keskusarkisto
Km = Kotimaalehti
KRS = Kansan Raamattuseura
KUA = Kirkon ulkoasian osasto
KUAA = Kirkon Ulkomaanavun arkisto
KUOA = Kirkkohallituksen ulkomaanosaston arkisto
LS = Länsi-Savo (sanomalehti)
ME = Mission Europe
MK = Marko Kokkonen
NKP = Neuvostoliiton kommunistinen puolue
RV = Ristin Voitto (Helluntaiherätys)
SK = Suomen Kuvalehti
Sn = Sana (Kansanraamattuseura)
SV = Suomen Viikkolehti (Vapaakirkko)
UT= Uusi tie (Kansanlähetys)
VOK = Venäjän ortodoksinen kirkko
YM = Yle Mot